

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ENDÜSTRİ MİRASININ KORUNMASINDAKİ PARAMETRELER VE
İŞLEV DEĞİŞİKLİĞİNİN TÜRKİYE’DE KORUMA ALTINA
ALINAN FABRİKALAR ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

HAZIRLAYAN

AYŞENUR NAZLI ÖZDABAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA - 2023

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ENDÜSTRİ MİRASININ KORUNMASINDAKİ PARAMETRELER VE
İŞLEV DEĞİŞİKLİĞİNİN TÜRKİYE’DE KORUMA ALTINA
ALINAN FABRİKALAR ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

HAZIRLAYAN

AYŞENUR NAZLI ÖZDABAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR.ÜYESİ MÜGE BAHÇECİ

ANKARA - 2023

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tezli Yüksek Lisans Programı çerçevesinde Ayşenur NAZLI ÖZDABAK tarafından hazırlanan bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 05/04/2023

Tez Adı: Endüstri Mirasının Korunmasındaki Parametreler ve İşlev Değişikliğinin Türkiye’de Koruma Altına Alınan Fabrikalar Üzerinden Değerlendirilmesi.

Tez Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı - Soyadı, Kurumu)

İmza

Prof. Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Can HERSEK, Başkent Üniversitesi

.....

Doç. Dr. Öğr. Üyesi Esra ÖZKAN YAZGAN, Gazi Üniversitesi

.....

Dr. Öğr. Üyesi Müge BAHÇECİ, Başkent Üniversitesi

.....

ONAY

Prof. Dr. Ömer Faruk ELALDI

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Tarih: ... / ... /

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 17/05/2023

Öğrencinin Adı, Soyadı: Ayşenur NAZLI ÖZDABAK.

Öğrencinin Numarası: 22020097

Anabilim Dalı: Mimarlık

Programı: Mimarlık Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Müge Bahçeci

Tez Başlığı: Endüstri Mirasının Korunmasındaki Parametreler ve İşlev Değişikliğinin Türkiye’de Koruma Altına Alınan Fabrikalar Üzerinden Değerlendirilmesi.

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 114 sayfalık kısmına ilişkin, 17/05/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %17’dir. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:.....

ONAY

Tarih: ... / ... /

Dr. Öğr. Üyesi Müge BAHÇECİ

.....

TEŞEKKÜR

Öncelikle tez çalışmamın gerçekleştirilmesinde, kıymetli bilgilerini esirgemedi benimle paylaşan, kendisine her danıştığım da zamanını ayırarak sabırla ve büyük bir ilgiyle faydalı olabilmek için elinden gelenin daha fazlasını sunan saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Müge BAHÇECİ'ye sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Tez izleme jüri üyeliğimi yapan değerli hocalarım Prof. Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Can HERSEK'e ve Doç. Dr. Öğr. Üyesi Esra ÖZKAN YAZGAN'a tez çalışmamı yakından takip ederek geliştirmeye yönelik destekleri, yol gösterici önerileri ve katkıları için çok teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca beni yalnız bırakmayan, yanımda olan, her zaman beni destekleyen ve yönlendiren annem Güneş NAZLI'ya, babam Emrullah NAZLI'ya ve sevgili eşim Mustafa Cem ÖZDABAK'a yoğun çalışmalarım sırasında bana karşı anlayışları ve motivasyonumu sağlayamaya yönelik her türlü destekleri için çok teşekkür ederim.

ÖZET

Ayşenur NAZLI ÖZDABAK

**ENDÜSTRİ MİRASININ KORUNMASINDAKİ PARAMETRELER VE İŞLEV
DEĞİŞİKLİĞİNİN TÜRKİYE’DE KORUMA ALTINA ALINAN FABRİKALAR
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Başkent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Mimarlık Anabilim Dalı

2023

Endüstri Devrimi, insanların hayatlarında ve yaşadıkları çevrede köklü değişimlere yol açan bir dönüm noktasıdır. Devrimle birlikte hızlanan değişim, hayatın her alanını etkisi altına alırken, sanayileşme sürecinin öncü yapıları ve donanımları yeni teknolojiler karşısında verimliliklerini yitirmiş olup devre dışı kalmışlar, kaderlerine terk edilmişlerdir. Günümüzde endüstrileşme ve modern mimarlığın simgeleri haline gelmiş ancak zaman içinde işlevini yitirmiş, kentsel bellek ve kentsel kimlik açısından kültürel miras niteliği kazanmış endüstri yapılarının, geleceğe aktarılması ve bu yapıların korunarak çağdaş yaşama adapte edilme süreci gittikçe önem kazanmaktadır. Endüstri yapılarını uygun bir işlevle kent hayatına kazandırırken özgün kimliklerini de korumak önemlidir. Endüstri Mirası yapıları terk edilmenin yanı sıra, ihmal, bilinçsiz onarım veya genel bir yöntem belirlemeden gelişigüzel kararlarla yapılan yeniden işlevlendirme çalışmaları ile her geçen gün daha fazla tahrip olmaktadır. Bu yapıların yeniden kullanımı sonucunda kazandırılmış olan yeni işlevlerin sürdürülebilir olması, kültürel mirasın korunması açısından önemlidir. Tez kapsamında Türkiye’nin endüstri mirası yapılarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için uluslararası kabuller çerçevesinde parametreler belirlenmiş olup, Türkiye’nin kendine özgü koşulları ve koruma mevzuatı da dikkate alınarak koruma ilke ve yöntem önerileri geliştirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Endüstri Mirası, Koruma, Yeniden işlevlendirme.

ABSTRACT

Ayşenur NAZLI ÖZDABAK

**EVALUATION OF THE PARAMETERS AND FUNCTIONAL CHANGE IN THE
PROTECTION OF INDUSTRIAL HERITAGE THROUGH FACTORIES
PROTECTED IN TURKEY**

Baskent University Institute of Science

Department of Architecture

2023

The Industrial Revolution is a turning point that leads to radical changes in people's lives and the environment they live in. While the change that accelerated with the revolution affected every area of life, the leading structures and equipment of the industrialization process lost their efficiency in the face of new technologies, became out of order and were left to their fate. Today, the process of transferring industrial buildings that have become symbols of industrialization and modern architecture, but lost their function over time and gained cultural heritage in terms of urban memory and urban identity, to the future, and the process of preserving these structures and adapting them to contemporary life is gaining more and more importance. It is important to preserve their original identities while bringing the industrial buildings to the city life with an appropriate function. In addition to being abandoned, Industrial Heritage structures are being destroyed more and more every day by neglect, unconscious repair or re-functioning works made with random decisions without determining a general method. The sustainability of the new functions gained as a result of the reuse of these structures is important for the protection of cultural heritage.

Within the scope of the thesis, parameters have been determined within the framework of international acceptances in order to preserve Turkey's industrial heritage structures and transfer them to future generations, and conservation principles and method proposals have been developed considering Turkey's unique conditions and conservation legislation

KEYWORDS: Industrial heritage, Conservation, Adaptive Re-Use.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Amacı	2
1.2. Tezin Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	2
1.3. Tezin Yöntemi.....	3
2. ENDÜSTRİ DEVRİMİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	5
3. ENDÜSTRİ MİRASININ KORUNMASI.....	10
3.1. Endüstri Mirası Kavramının Ortaya Çıkışı ve Bugünü	10
3.2. Endüstri Mirasını Koruma Yaklaşımları	11
3.3. Endüstri Mirasını Koruma Amacıyla Kurulan Örgütler ve Çalışmaları	12
3.3.1. TICCİH	12
3.3.2. ERIH	13
3.3.3. DOCOMOMO	13
3.3.4. E-FAITH.....	14
3.3.5. Avrupa’da Endüstri Mirası Koruma Çalışmaları.....	14
3.3.6. UNESCO ve Endüstri Mirası	15
3.3.7. Türkiye’de Endüstri Mirasının Korunmasına Yönelik Çalışmalar	16
3.4. Endüstri Mirasını Korumayı Konu alan Uluslararası Toplantılar ve Sonuçları.....	16
4. ENDÜSTRİ MİRASININ KORUNMASINDAKİ PARAMETRELER VE KORUMA YÖNTEMLERİ	26
4.1. Endüstri Mirasını Değerlendirme Ölçütleri	26
4.2. Endüstri Mirasını Koruma Yöntemleri.....	35
5. TÜRKİYE’DE YENİDEN İŞLEVLENDİRMEYLE KORUMA ALTINA ALINAN FABRİKA YAPILARI	38

5.1. Çalışma Alanının Belirlenmesi	38
5.2. İnceleme Yönteminin Belirlenmesi ve Tabloların Oluşturulması	41
5.3. Yöntemin Yapılar Üzerinde Uygulanması	42
5.3.1. Uygulama Örnekleri.....	43
5.3.1.1. AOÇ Şarap Fabrikası.....	43
5.3.1.2. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası.....	49
5.3.1.3. Bomonti Bira Fabrikası	54
5.3.1.4. Samsun Tekel-Tütün Fabrikası.....	58
5.3.1.5. Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası.....	65
5.3.1.6. İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası	71
5.3.1.7. İzmir Havagazı Fabrikası	78
5.3.1.8. Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası	84
5.3.1.9. Hasanpaşa Gazhanesi	88
5.3.1.10. Silahtarağa Elektrik Santrali	93
6. DEĞERLENDİRME	100
7. SONUÇ	110
KAYNAKLAR	114
EKLER	
EK-1: Wieliczka (Polonya) Tuz Madeni Ocakları	
EK-2: Bomonti Bira Fabrikası Görseller	
EK-3: Bomonti Ada Eğlence ve Kültür Merkezi Görseller	
EK-4: Bomonti Ada Eğlence ve Kültür Merkezi Çizimleri	
EK-5: Bulvar Samsun Alışveriş Merkezi Fotoğraflar	
EK 6: Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası Tescil Fişi	
EK 7: Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası Ayrı olarak Tescilini	
Gösteren Belge	
EK-8: Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası Anıt Fişi	
EK-9: Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası Tescil Fişi	
EK-10: Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası Binalarının Ayrı olarak Tescilini	
Gösteren Belge	
EK-11: Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası Yerleşkesi Anıt Fişi	
EK-12: Kayseri Sümerbank Bez Fabrikasının Abdullah Gül Üniversitesine	
Devrini Gösteren Belge	
EK-13: Kayseri Abdullah Gül Üniversitesi Fotoğraflar	

EK-14: Hasanpaşa Gazhanesi Restorasyon Öncesi ve Sonrası Fotoğrafları

EK-15: Santral İstanbul İç Mekan Fotoğrafları

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 3.1. 1970'ten 2022 yılına kadar endüstri mirasının korunması ile ilgili uluslararası toplantılar	17
Tablo 4.1. Dünya Kültür Mirası Listesi'ndeki endüstri mirası ve kabul edilme ölçütleri ...	28
Tablo 4.2. Dünya Kültür Mirası Listesi'ndeki incelenen endüstri mirası örnekleri	31
Tablo 5.1. Türkiye'de farklı işlevlerle yeniden kullanılmakta olan endüstri yapıları.....	38
Tablo 5.2. İncelenecek endüstri mirası yapıları için oluşturulan tablo	42
Tablo 5.3. AOÇ Şarap Fabrikasının parametreler üzerinden incelenmesi.....	48
Tablo 5.4. Cıbalı Tütün ve Sigara Fabrikasının parametreler üzerinden incelenmesi.....	50
Tablo 5.5. Bomonti Bira Fabrikasının parametreler üzerinden İncelenmesi	55
Tablo 5.6. Samsun Tekel ve Tütün Fabrikasının parametreler üzerinden İncelenmesi	61
Tablo 5.7. Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikasının parametreler üzerinden incelenmesi.	70
Tablo 5.8. İzmit SEKA Kâğıt Fabrikasının parametreler üzerinden incelenmesi.....	76
Tablo 5.9. İzmir Havagazı Fabrikasının parametreler üzerinden incelenmesi	81
Tablo 5.10. Kayseri Sümerbank Bez Fabrikasının parametreler üzerinden incelenmesi	86
Tablo 5.11. Hasanpaşa Gazhanesinin parametreler üzerinden incelenmesi	92
Tablo 5.12. Silahtarağa Elektrik Fabrikasının parametreler üzerinden incelenmesi	97
Tablo 6.1. Fabrikaların koruma değerleri	103
Tablo 6.2. İncelenen fabrikaların yeni belirlenen parametreler üzerinden analizi	108

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Endüstri Devriminin kronolojik gelişmeleri.....	6
Şekil 5.1. AOÇ Şarap Fabrikası eski fotoğrafı	43
Şekil 5.2. AOÇ Müze ve Sergi Salonu ön cephesi	44
Şekil 5.3. AOÇ Müze ve Sergi Salonu arka cephesi	44
Şekil 5.4. AOÇ Şarap Fabrikası iç mekân öncesi ve sonrası.....	45
Şekil 5.5. AOÇ Müze ve Sergi Salonu	45
Şekil 5.6. AOÇ Müze Ve Sergi Salonu iç mekân fotoğrafı	46
Şekil 5.7. AOÇ Müze Ve Sergi Salonu iç mekân fotoğrafı	47
Şekil 5.8. AOÇ Şarap Fabrikası'nın kronolojik dönüşümü.....	47
Şekil 5.9. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası'nın kronolojik dönüşümü.....	50
Şekil 5.10. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası.....	52
Şekil 5.11. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası.....	52
Şekil 5.12. Kadir Has Üniversitesi	53
Şekil 5.13. Kadir Has Üniversitesi iç mekan fotoğrafı.....	53
Şekil 5.14. Bomonti Bira Fabrikası'nın kronolojik dönüşümü	55
Şekil 5.15. Bomonti Bira Fabrikası restorasyon öncesi.....	57
Şekil 5.16. Bomonti Ada Eğlence ve Kültür Merkezi	57
Şekil 5.17. Samsun Tekel Tütün Fabrikası	59
Şekil 5.18. Restorasyon Sonrası, Bulvar Samsun Alışveriş Merkezi	60
Şekil 5.19. Restorasyon Sonrası, Bulvar Samsun Alışveriş Merkezi	60
Şekil 5.20. Samsun Tekel Tütün Fabrikası kronolojik dönüşümü.....	61
Şekil 5.21. Samsun Tekel Tütün Fabrikası	63
Şekil 5.22. Samsun Tekel Tütün Fabrikası restorasyon öncesi.....	63
Şekil 5.23. Samsun Tekel Tütün Fabrikası restorasyon öncesi.....	64

Şekil 5.24. Samsun Tekel Tütün Fabrikası restorasyon öncesi.....	64
Şekil 5.25. Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası.....	65
Şekil 5.26. Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası.....	66
Şekil 5.27. Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası'nın kronolojik dönüşümü.....	67
Şekil 5.28. Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası, restorasyon sonrası.....	67
Şekil 5.29. Bursa Merinos Tekstil ve Sanayi Müzesi	68
Şekil 5.30. Bursa Merinos Tekstil ve Sanayi Müzesi	68
Şekil 5.31. Bursa Merinos Enerji Müzesi.....	69
Şekil 5.32. Bursa Merinos Enerji Müzesi.....	69
Şekil 5.33. İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası.....	72
Şekil 5.34. İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası.....	72
Şekil 5.35. İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası'nın kronolojik dönüşümü.....	73
Şekil 5.36. İzmit SEKA Kâğıt Müzesi ve Bilim Merkezi	74
Şekil 5.37. İzmit SEKA Kâğıt Müzesi ve Bilim Merkezi	74
Şekil 5.38. İzmit SEKA Kâğıt Müzesi ve Bilim Merkezi iç mekân fotoğrafı.....	75
Şekil 5.39. İzmit SEKA Kâğıt Müzesi ve Bilim Merkezi iç mekân fotoğrafı.....	75
Şekil 5.40. İzmit SEKA Kâğıt Müzesi ve Bilim Merkezi iç mekân fotoğrafı.....	76
Şekil 5.41. İzmir Havagazı Fabrikası'nın kronolojik dönüşümü.....	79
Şekil 5.42. İzmir Havagazı Fabrikası eski fotoğrafı.....	79
Şekil 5.43. İzmir Havagazı Fabrikası, restorasyon sonrası hali.....	80
Şekil 5.44. İzmir Havagazı Fabrikası, restorasyon sonrası hali.....	82
Şekil 5.45. İzmir Havagazı Fabrikası iç mekân fotoğrafları.....	83
Şekil 5.46. Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası	84
Şekil 5.47. Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası'nın kronolojik dönüşümü	85
Şekil 5.48. Restorasyon Sonrası, Kayseri Abdullah Gül Üniversitesi.....	86
Şekil 5.49. Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası, restorasyon öncesi.....	88

Şekil 5.50. Hasanpaşa Gazhanesi restorasyon öncesi.....	89
Şekil 5.51. Hasanpaşa Gazhanesi restorasyon öncesi.....	89
Şekil 5.52. Hasanpaşa Gazhanesinin kronolojik dönüşümü.....	90
Şekil 5.53. Hasanpaşa Gazhanesi restorasyon sonrası, Müze Gazhane	90
Şekil 5.54. Hasanpaşa Gazhanesi restorasyon sonrası, Müze Gazhane	91
Şekil 5.55. Silahtarağa Elektrik Santralinin ilk yıllarına ait fotoğrafı	94
Şekil 5.56. Silahtarağa Elektrik Santrali'nin kronolojik dönüşümü.....	95
Şekil 5.57. Santral İstanbul.....	95
Şekil 5.58. Santral İstanbul.....	96
Şekil 5.59. Santral İstanbul Enerji Müzesi	96
Şekil 5.60. Silahtarağa Elektrik Santrali restorasyon öncesi	98
Şekil 5.61. Silahtarağa Elektrik Santrali restorasyon öncesi	99
Şekil 6.1. Koruma parametrelerinin fabrikalar üzerindeki yoğunluk analizi	104
Şekil 6.2. Fabrikalar üzerinden parametre yoğunluk analizi	105
Şekil 6.3. Fabrikaların yeniden işlevlendirme sürecindeki başarı sıralaması.....	108

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	Abdullah Gül Üniversitesi
AIA	Endüstriyel Arkeoloji Derneği
AKKM	Atatürk Kültür ve Kongre Merkezi
AOÇ	Atatürk Orman Çiftliği
APPI	Portekiz Endüstriyel Miras Derneği
DOCOMOMO	Documentation and Conservation of buildings, sites and neighbourhoods of the Modern Movement
ERIH	The European Route of Industrial Heritage-Avrupa Endüstri Mirası Rotası
ICOHTEC	Uluslararası Teknoloji Tarihi Komitesi
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
KKVKBK	Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
KVKK	Kültür Varlıkları Koruma Kanunu
SEKA	Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi
SIA	Endüstriyel Arkeoloji Topluluğu
TICCIH	The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage (Endüstri Mirasının Korunması Uluslararası Komitesi)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
WHL	World Heritage List

1. GİRİŞ

Yapıların hayat döngüsü içerisinde varlıklarını sürdürebilmelerinin koşulu işlev ve kullanımdan geçmektedir. İşlevini yitirmiş kullanılmayan yapılar fiziksel ömürleri devam ederken işlevsel ömürlerinin son bulmasıyla pasif kalırlar. Yapıları tekrar hayata kazandıran yöntemlerden biri yeniden işlevlendirilmeleridir. Endüstri yapıları mimari ve çevresel özelliklerini yanı sıra sosyo-kültürel anlamda da dönemlerinin izlerini taşırlar ve tüm bu değerlere bağlı olarak korunmaya değer varlıklardır. Miras niteliği taşıyan bu yapılar işlevlerinin sona ermesiyle kullanılmayan, terk edilmiş ancak sağlam yapısal özellikleri sebebiyle de fiziksel ömürlerine devam etmektedirler. Bu yüzden, özgün işlevini yitirmiş endüstri mirası yapılarının yeniden işlevlendirme yöntemiyle korunması gerekmektedir.

Endüstri devrimiyle birlikte başlayan yeni buluş ve düşüncelerin gelişimi, 18. yüzyılın ortalarından başlayarak 20. yüzyılın başına kadar devam etmiş ve üretim tekniğindeki niteliksel değişimler ile modern dünyada yer bulmuştur. İlk olarak İngiltere’de dokuma sektöründe başlayan endüstriyel gelişmeler Avrupa ülkeleri ile ABD’ ye yayılmıştır. Endüstrileşme süreci teknolojik, ekonomik, siyasal, sosyal boyutlarıyla uzun süreçte devam etmiş ve aynı zamanda ekonomik kalkınma ve yaşam tarzını da etkilemiştir. Tarihsel süreç içerisinde endüstri devriminden sonra modern mimarlığın kendini gösterdiği zamanda hızlanan ekonomik gelişmeler, üretim sürecini etkilemiş ve yeni yapı tiplerinin, farklı mekânların ve biçimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 19.yüzyıl ortalarında üretim de makineleşme dönemine geçilmiş buna bağlı olarak geniş açıklıklara sahip mekânlara ihtiyaç duyulmuştur. Böylece yeni yapı türü olarak fabrika yapıları karşımıza çıkarken yeni yapı malzemeleri de kullanılmaya başlanmıştır [1].

İlk olarak Avrupa ülkelerinde görülen endüstrileşme süreci Türkiye’de Osmanlı dönemindeki sanayi hamleleri ile başlamıştır. Bu dönemde endüstrileşme hareketlerinin en sık yaşandığı yer, devletin merkezi olan İstanbul ile yakın çevresi olmuştur.

UNESCO’nun belirlediği tematik çerçevelere göre farklı tarihlerde, farklı coğrafya ve tipolojilerdeki Endüstri Mirasının, Dünya Miras Listesine alındığı görülmektedir. Birçok endüstri mirasının listede yer alması bu alanın önemini ve kapsamını açıklamaktadır. Endüstri mirasının gelecek nesillere aktarılabilmesinin yolu yapıların uygun bir işlevle yeniden kullanımlarıyla kent hayatına kazandırılmalarıyla mümkündür. Terk edilmiş fabrika yapıları ihmal edilmeleriyle ve bilinçsiz gelişigüzel kararlarla onarım adı altında yapılan koruma ve yeniden işlevlendirme uygulamalarıyla her geçen gün yok olmaktadır. Miras

niteliği taşıyan bu yapıların özgün niteliklerine dokunmadan bütüncül bir koruma yaklaşımına ek uygun bir işlevle kente kazandırılmaları gerekmektedir. Yasal mevzuattan doğan eksikliklerle birçok endüstri mirası kendine özgü nitelikleri göz ardı edilerek gelişigüzel koruma altına alınmıştır. Bu çalışmada, Türkiye'nin teknoloji tarihinin büyük bir yansıması olan ve kentin gelişiminde etkin bir rol oynamış endüstri mirası değeri taşıyan yapı gruplarının uluslararası tüzük ve kabuller çerçevesinde belirlenen parametreler ile değerlendirilmesiyle korunmaya değer olduklarını göstermek ve yeniden işlevlendirmenin önemini endüstri mirası yapıları üzerinden vurgulamak istenmiştir.

1.1. Tezin Amacı

Dünyanın her yerinde işlevini yitirmiş birçok endüstri kompleksi yasal mevzuatla korunma altına alınmıştır. Türkiye'de ise 2863 sayılı kültür varlıkları koruma kanunundan doğan boşluklar nedeniyle koruma altına alınmamış, terkedilmiş ve/veya âtil durumda bırakılmış endüstri mirası yapılarının çoğu yok olmuş veya sahip olduğu değerleri yitirmişlerdir. Bu çalışmada; Uluslararası koruma politikaları, tüzükler, yönetmelikler ve sözleşmelerle belirlenen tanımlara göre, endüstri mirasının tanımı yapılmış ve Dünya Miras Listesine giren endüstri anıtları ve sitleri üzerinden parametreler belirlenmiştir. Belirlenen parametreler üzerinden Türkiye'de yeniden işlevlendirilmeyle koruma altına alınan fabrika örnekleri incelenerek yapıların sahip oldukları değerlerin ortaya çıkarılması, benzer değerlere sahip olan her endüstri mirasının korunması ve koruma sürecinde yeniden işlevlendirmenin öneminin vurgulanması amaçlanmıştır.

Endüstri mirası niteliği taşıyan her yapının/ yapı grubunun koruma ve yaşatma sürecinde katkı sağlayacak parametreler belirlenmesi ve bu parametrelerin yasal mevzuata ışık tutması hedeflenmiştir.

1.2. Tezin Kapsamı ve Sınırlılıkları

Endüstri mirasının kapsamını ve bu mirasın neden korunması gerektiğini anlamak için, öncelikle bahsedilen mirasın tarihsel sürecinin incelenmesi gerekmektedir. Buna bağlı olarak tez kapsamında ilk olarak endüstrileşme sürecinin başladığı Avrupa ile birlikte var olmaya başlayan sanayi yapılarının gelişim sürecini ve sonrasında Osmanlı devletinde sanayileşme atılımları, kurulan endüstri yapılarından bahsedilmiştir. Tez, ağırlıklı olarak teknolojik gelişime bağlı olarak endüstrileşme sürecini ve bu sürecin mimarlığa yansımalarını içerdiği için, dönemin politik ve ekonomik durumuna değinilmemiştir.

Çalışmanın devamında Endüstri mirası kavramının tanımına, koruma yaklaşımlarına ve endüstri mirasının korunması amacıyla kurulan örgütler ve çalışmalarına yer verilmiştir. Sözü edilen örgüt ve çalışmaları bir tablo halinde analiz edilerek bugüne dek endüstriyel mirasın korunmasıyla ilgili yapılmış toplantılar, sempozyum ve kongreler listelenmiştir. Tüm bu yapılan toplantı, sempozyum ve kongrelerin ışığında UNESCO Dünya Miras Listesinde yer alan endüstri anıtları/yerleşkeleri ile ilgili değerlendirme ölçütleriyle birlikte tablo oluşturulmuştur. Bu tabloya referansla endüstri mirası yapılar özelinde ortak parametreler belirlenmiş olup bu parametreler üzerinden Türkiye üzerinden seçilen yeniden işlevlendirmeyle yöntemiyle korunan ve kente yeniden kazandırılan fabrika yapıları incelenmiştir. Tezin değerlendirme ve sonuç bölümüne ise incelenen fabrika yapıları üzerinden ortak yeni parametreler elde edilmiştir. Yeni elde edilen parametreler ile Türkiye’de yürürlükte olan 2863 sayılı Kültür Varlıkları Koruma Kanunu ilişkilendirilerek öneriler geliştirilmiştir.

1.3. Tezin Yöntemi

Bu tez çalışmasında 5 aşamalı bir yöntem uygulanmıştır.

1.Literatür taraması

2.Uluslararası tüzükler, kongreler, toplantılar ve endüstri mirası ile ilgili örgütlerin çalışmalarının analiz edilmesi

3.Uluslararası tüzük ve toplantılardan elde edilen verilerle UNESCO Dünya miras listesine giren endüstri anıtlarının değerlendirme ölçütleri incelenerek endüstri mirasının korunmasına ilişkin ilgili parametrelerin belirlenmesi

4.Belirlenen parametreler ile Türkiye’de yeniden işlevlendirme ile koruma altına alınmış fabrikaların incelenmesi

5.İncelenen fabrika yapıları üzerinden yapılan değerlendirme ve sonuç kısmının yazılması

İlk bölüm olan literatür taramasında, Endüstri devrimiyle başlayan tarihsel süreç incelenerek teknolojinin gelişmesiyle birlikte mimaride ortaya çıkan endüstri yapılarına/ yapı gruplarına ilişkin yazılı ve görsel kaynaklar taranmıştır. Yapılan bu literatür taramasında “endüstri mirası”, “endüstriyel mimari”, “yeniden işlevlendirme”, anahtar kelimeleri kullanılarak yayınlanmış tüm kitaplar, makaleler, bildiriler, tezler ve dergiler incelenmiştir. Tez çalışmasının amacı, kapsamı ve yöntemi belirtilmiştir.

İkinci bölümde uluslararası tüzükler, toplantılar ve örgütlerin çalışmaları ile ilgili verilere ulaşılmış olup tablo üzerinden bu çalışmalar özetlenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, endüstri mirasına ilişkin kavram ve yaklaşımlar uluslararası tüzük ve toplantılardan elde edilen verilerle UNESCO Dünya Miras Listesine girmiş endüstri anıtları veya yapıları incelenerek parametreler oluşturulmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Türkiye’de yeniden işlevlendirme yöntemiyle koruma altına alınan fabrika yapılarının üçüncü bölümde Dünya Miras Listesinden referansla belirlenen parametreler üzerinden değerlerine yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise belirlenen parametreler üzerinden incelenen, farklı bir işlevle yeniden kente kazandırılmış fabrika yapılarına ilişkin değerlendirme ve sonuç kısımları yazılmıştır.

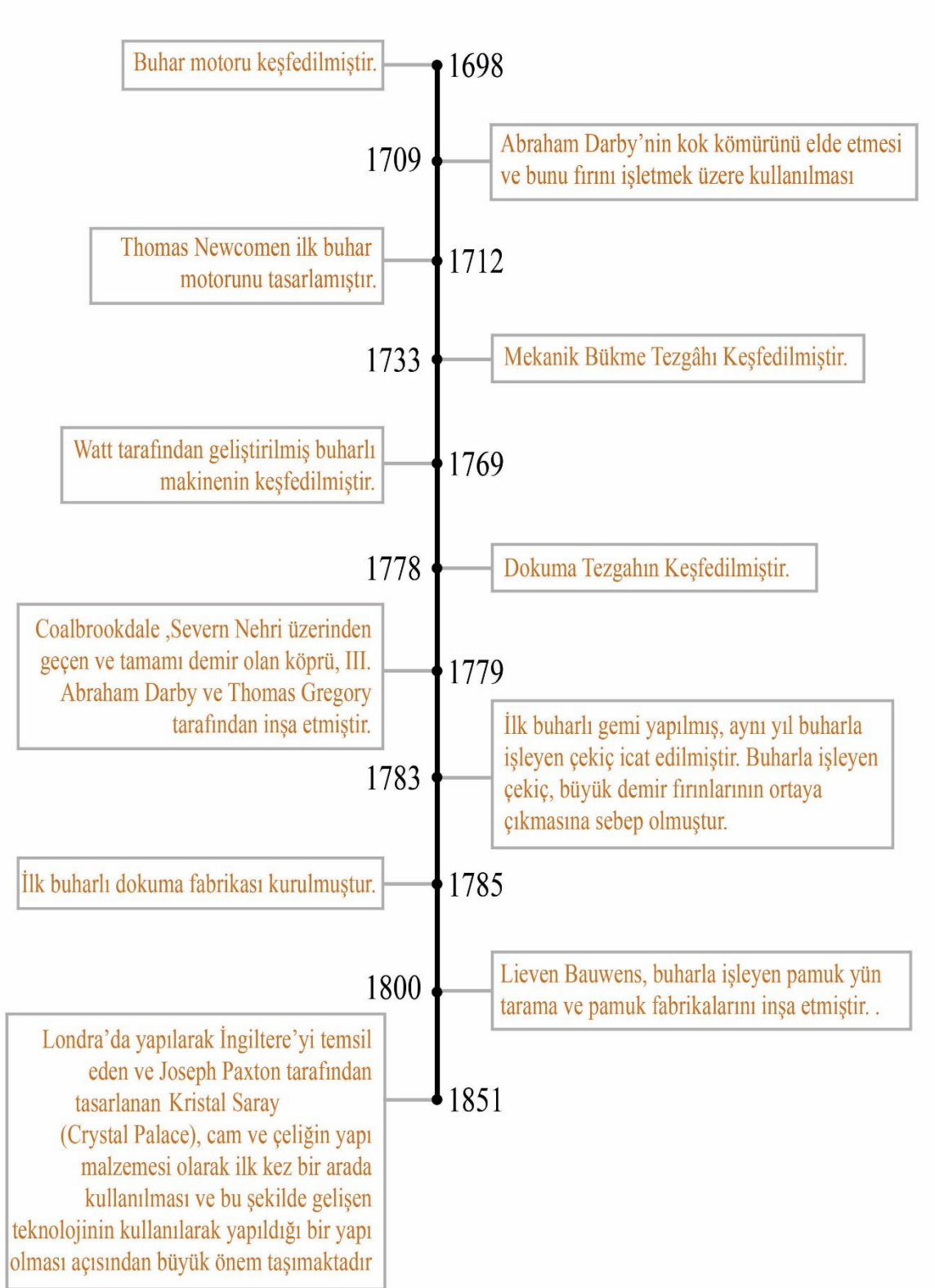

2. ENDÜSTRİ DEVRİMİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Endüstri devrimiyle birlikte başlayan yeni buluş ve düşüncelerin gelişimi, 18. yüzyılın ortalarından başlayarak 20. yüzyılın başına kadar devam etmiş ve üretim tekniğindeki niteliksel değişimler ile modern dünyada yer bulmuştur. İlk olarak İngiltere’de dokuma sektörüyle başlayan endüstriyel gelişmeler Avrupa’da başlamış sonrasında ABD’ ye yayılmıştır. Endüstrileşme süreci teknolojik, ekonomik, siyasal, sosyal boyutlarıyla uzun süreçte devam etmiş ve aynı zamanda ekonomik kalkınma ve yaşam tarzını da etkilemiştir.

Endüstri devriminden önce ekonomik yapı tarım ve hayvancılığa bağlıken, 1769 yılında Watt’ın buhar makinesinin keşfi ile başlayan Endüstri devrimi, insan gücüyle yapılan tarım ve toprağa dayalı ekonomiden, makineleşme süreci ile birlikte farklı bir ekonomik yapıya doğru geçiş yapmıştır [2]. İlk aşamada gerçekleşen makineleşme çağı hemen arkasından makineleşmiş endüstrinin başlangıcı ile büyük fabrikaların inşasının gündeme gelmesini sağlamıştır. Farklı evrelerde devam eden Endüstri devrimi birçok yenilik hareketini ve modernliğini beraberinde getirmiştir. Bu dönemde, İngiltere’deki dokuma tezgâhının mekanikleşmesi başlamış, ardından odunun yerine maden kömürünün ve buharın kullanılması ile makineleşmenin ve üretimin fabrikalara taşınması başlamıştır. Kömürün yanında buharın da enerji kaynağı olarak kullanılması makinelerin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu şekilde makineler endüstrinin bir alanında faaliyet göstermeye başlayınca diğer alanlarda da etkisini göstermiş ve üretim tarzına egemen olmuştur. İlk olarak dokuma sanayisinde kullanılan makinelerle başlayan demir endüstrisinin gelişimi endüstri devriminin temelini oluşturmuştur.

Bu süreçte 17. yüzyıldan başlayarak;

Şekil 2.1. Endüstri Devriminin kronolojik gelişmeleri

18. yy. ortalarından itibaren yaşanan teknolojik gelişmelerle, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş yaygınlaşmıştır. Buna bağlı olarak kentlerde artan fabrika sayıları ile fabrika çevrelerinde artan konut sayıları, kentin fiziksel ve sosyal yapısını etkilemiş, yeni yapılaşmaların doğmasına neden olmuştur [3].

Endüstri devriminde buhar ve kömür ile birlikte demirin de enerji üretiminde kaynak ve hammadde olarak kullanılmasıyla birlikte demiryolunun da gelişimini hızlandırmıştır. Bunun sonucunda makinelerle üretimin hızlanması, ürünlerin çeşitlenmesine ve lokomotiflerle uzak yerlere taşınmasına kolaylık sağlamıştır. 19. yüzyılın ilk yarısında endüstriyel üretimin temelini oluşturan buluşlar, üretim şeklinin ve sosyo-ekonomik yapının değişmesini de sağlamıştır. Bu dönemde elektriğin keşfi ile birlikte, döküm, demir-çelik sanayinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Aynı zamanda inşaat alanındaki teknik gelişmeler ile modern mimarlığın da gelişim sürecini gözlemlemek mümkün olmuştur. Endüstri devrimini takip eden ve modern mimarlığın kendini gösterdiği zamanda hızlanan ekonomik gelişmeler, üretimi etkileyerek yapı tiplerinin farklılaşmasına ve bununla birlikte farklı mekân ve biçimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 19. yüzyılda üretim sürecinde farklı yapı malzemeleri ile yapım yöntemlerinin kullanılması bu süreci etkilemiştir.

19.yüzyıl ortalarına doğru üretim de makineleşme yöntemine geçişle birlikte geniş mekânlara ihtiyaç duyulmuş ve büyük ve birbirine bağlı makineler için gerekli olan daha geniş açıklıklı endüstri yapılarının gelişimi için önemli bir buluş olmuştur. Bu aşamada yeni yapı türü olarak karşımıza çıkan fabrika yapılarında, yeni yapı malzemeleri uygulama alanı bulmuştur. Fabrika yapılarının ilk tarihlerinde dış duvarlar taşıyıcı olarak düşünülmüş, iç sistem ise çelik kiriş ve kolonlarla kendi içinde ele alınmıştır. Yapı malzemesi olarak çeliğin kullanımı ön plana geçmeye başlamıştır [1].

Bu şekilde 19. yüzyılda çeliğin yapı malzemesi olarak kullanımı ve son dönemlerinde yeni bir inşaat sistemi olan betonarmenin hızla gelişmesiyle birlikte tuğla, taş, ahşap gibi geçirgen olmayan malzemeler yerini cam, beton ve çelik gibi yeni malzemelere bırakmıştır [4]. Bu süreç içerisinde buhar devri, çelik devrini açmış ardından elektriğin keşfi ile yeni teknolojiler bulunmuştur.

20. yüzyılda insan gücü yerini makine gücüne bırakmış ve bu üretim şekli ile çalışan insan sayısı azalırken, kavram olarak endüstri yapısı biçimi de etkilenmiş ve değişmiştir. Endüstri yapıları yeni tekniklerin mimariye uygulanmasında en önemli alanlardan biri olmuştur. Endüstri yapılarının fonksiyonel bütün amaçlarını gerçekleştirmekle beraber aslında onunla yaşayacak insana da hizmet etmesi gerektiği gözden uzak tutulmamalı; içinde

çalışacak, yaşayacak insanın tüm gereksinimlerini karşılayacak fiziki çevrenin oluşturulması aynı önemle ele alınmalıdır [5].

Avrupa ülkelerin de görülen endüstrileşme süreci Türkiye’de ilk olarak Osmanlı dönemindeki sanayi hamleleri ile başlamıştır. Bu dönemde endüstrileşme hareketlerinin en sık yaşandığı yer, devlet otoritesinin merkezi konumunda olan İstanbul ile yakın çevresi olmuştur [6].15. yüzyılda Tersane-i Amire ile 16. yüzyılda atılan Tophane-i Amire ve 18. yüzyılda inşa edilen Azadlı Baruthanesi bu dönemde görülen önemli endüstri tesisleridir. Endüstrileşme girişimlerini 19. yüzyılda iki ayrı aşamada kurulan fabrikalar izlemiştir [7].

Endüstrileşme sürecinde ordu ve sarayın ihtiyacını karşılayan dokuma ve deri endüstrisiyle birlikte savaş endüstrisi de gelişerek bu sürece katılmıştır. Özellikle II. Mahmut döneminde artan bu girişimler ile birlikte hazineye ait olan fabrikalar kurulmuştur [8].19. Yüzyılda Fabrika-ı Hümayun olarak adlandırılan endüstri tesisleri, batılı endüstriyel üretim tarzının yansıması olarak bu süreçteki dönüm noktası olarak gösterilmektedir [9].

1830-1840’larda devlet tarafından ihtiyaçların karşılanması amacıyla son teknolojiyle kullanılan makinelerin üretiminin yapıldığı fabrikalar bu tarz üretimin ilkleri arasında yer almıştır. Yedikule’den başlayarak Küçükçekmece’ye devam eden alanda kurulmuş olan dokuma fabrikaları ile Feshane-i Âmire ve demir dökümhâneleri İstanbul ve çevresinde yer almış önemli fabrikalar arasında sayılmaktadır [10].

1863 yılında ilk büyük uluslararası sergi olan Sergi-i Umumi-i Osmani (Uluslararası Osmanlı Sergisi) düzenlenmiştir. Bu serginin amacı; üretim yapanları bir araya getirerek üretimdeki sıkıntılarını belirlemek ve üretilen ürün çeşitlerini tespit etmektir. Yapılan bu sergide üretilen tüm geleneksel endüstri ürünleri sergilenmiştir [11].1864 yılında ise endüstrinin gelişmesi amacıyla Islah-ı Sanayi Komisyonu kurulmuştur [12].1880’lerden sonra kısmen yerli ya da yabancı sermayeyle desteklenen fabrikalar üretimde yerini almıştır [7].Osmanlı fabrikalarının %75’i bu dönemde kurulmuştur [13].

Kentte ulaşım ağının varlığıyla birlikte hammadde veya bitmiş ürünün taşınması, özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde İstanbul ‘un endüstrinin merkezi haline gelmesini sağlamıştır. Zamanla işgücüne dayalı, yabancı sermaye ile kurulan fabrikaların sayısı 1850 yılından itibaren sürekli artmış ve 20. yüzyılın başlarında ise Osmanlı’daki endüstri yerleşkelerinin çoğu İstanbul’da kurulmuştur [13].

18. ve 19. yüzyıllarda sanayi yapılarının sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. İstanbul başta olmak üzere, Kayseri, Konya ve Üsküp’te güherçile üretim tesisi, İzmit ve İslimye’de çuha fabrikası, İncirliada’da kükürt üretim tesisi, Bursa’da ipek, Hereke’de ise kumaş fabrikaları yer almıştır [11] .

Sanayi yapılarının en çok Marmara bölgesinde İstanbul ve İzmit çevresinde yoğun olduğu bilinmektedir. Bu bölge dışında Trakya ‘da Alpullu, Edirne, Çorlu ve Tekirdağ, Ege Bölgesi’nde İzmir; bunun dışında Ayvalık, Edremit, Afyon, Uşak, Aydın, Nazilli, Denizli, Kütahya gibi illerde de sanayileşme görülmektedir.

Sanayinin yoğunlaştığı bir diğer bölge Batı Karadeniz’de Zonguldak’taki maden kömürü, Karabük ve Ereğli demir çelik fabrikaları ile bu bölgede şeker, orman ürünleri, sigara, çimento ve ateş tuğlası fabrikaları vardır. Çukurova bölgesinde ise Mersin petrol rafinerisi, İskenderun’da demir-çelik fabrikaları, Antalya’da ferro-krom fabrikası bulunmaktadır. İç Anadolu bölgesinde Eskişehir, Konya, Kırıkkale, Kayseri, Sivas, Ereğli ve Ankara gibi merkezlerde endüstri kuruluşları yer almıştır.

3. ENDÜSTRİ MİRASININ KORUNMASI

3.1. Endüstri Mirası Kavramının Ortaya Çıkışı ve Bugünü

Endüstri mirası kavramından bahsetmek için, öncelikle endüstri mirasının kapsamını bulmak gerekmektedir. Endüstri yerleşkeleri dönemin teknoloji düzeyini yansıtan mekanik özellikleri, sergiledikleri mimari dil ve strüktürel özelliklerinin yanında, bir kentin sosyal ve ekonomik geçmişinde bıraktığı izler nedeniyle endüstri anıtları olarak adlandırılırlar. Bu anıtların işlevsiz kaldıklarında taşıdıkları anlam, kayıt altına alma ve koruma isteği tarihçiler, mimarlar ve kent planlamacılar arasında tartışmalara yol açmıştır.

Eski endüstri yapılarının korunmasına yönelik ilk çalışmalar, Britanya’da ortaya çıkmıştır. Eski endüstri yapılarını inceleme, araştırma, belgeleme işlemleri “endüstri arkeolojisi” olarak adlandırılmış, ortaya çıkarılan yapılar ise “endüstri anıtları” olarak tanımlanmıştır. Korunan kültür varlığının; tek bir endüstri yapısı olmadığı, belirli bir alanda var olan tesislerin tümünü kapsadığı durumda ise, alana bütüncül bir şekilde yaklaşılarak “endüstri siti” olarak nitelendirilmiştir [14].

1955 yılında İngiliz tarihçi Rix ,Historian gazetesinde yazdığı makalesinde ilk defa “Endüstri Mirası” terimini kullanmıştır. Rix 20 yıl sonra bu kavramın ilk tanımını “kayıt altına alma, seçilmiş durumlarda koruma, erken endüstri faaliyetinin siteleri ve yapılarını, özellikle de Endüstri Devrimi’nin anıtlarını, değerlendirme.” olarak yapmıştır [15].

Endüstri mirası, bu tanımdan yola çıkılarak en basit mekanik donanımlardan, geniş endüstriyel bölgelere uzanan ölçekteki fiziksel elemanların tümünü kapsayan genel bir kavram haline gelmiştir [16].

Endüstri devrimini çok yakından yaşamış, İngiltere, Fransa, Almanya’da makineleşme devrinin hızlı bir şekilde yaşanması gibi aynı hızda bu yapılar işlevsiz hale gelmiştir. Yapıların işlevsizleşmesi durumunda fabrikaların yıkılması gündeme gelmiştir. Yıkımına karar verilen fabrikalar zaman içerisinde arkalarında zehirli gazların salınımı ve zararlı atık gibi sorunları bırakmıştır. Tesislerin temizlenmesinin ardından açığa çıkan bu yabancı maddelerin ortadan kaldırılmaları ise çevresel problemleri doğurmuştur. Çevre konusunda bilinçli kişiler ve bu tesislerde çalışan işçilerin buralara sahip çıkma isteği ile oluşan bir bilinç dâhilinde koruma örgütleri, akademisyenlerden oluşan gruplar 1970’lerden itibaren toplantılar düzenlenmeye başlamıştır. Bu bilinçlenme ile endüstri mirasına ilişkin kavramlar sorgulanmaya başlanmıştır. Endüstri mirası, endüstri arkeolojisi, endüstri kültürü gibi [17].

Bu noktada endüstri mirası tanımının da yapılmasında fayda vardır. Ahunbay’a göre endüstri devriminin önemli kalıntılarını barındıran alanlar endüstri arkeolojisi siti olarak değerlendirilir [18].

Endüstri mirasının tanımına ve kapsamına dair düşüncelerin tartışılmaya başlanmasıyla kamuoyunu bilinçlendirme amacıyla çeşitli kurum ve kuruluşlar geniş kapsamlı çalışmalar yürütmeye başlamışlardır. Bu kurumlar günümüzde endüstri mirası yapılarının bulunması, belgelenmesi, koruma ve yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarını yürütmektedir. Bu kurumlar, kuruluşlar ve örgütler: ERIH, TICCIH, UNESCO, DOCOMOMO.

3.2. Endüstri Mirasını Koruma Yaklaşımları

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması düşüncesi 19.yy’da oluşmaya başladığı için daha yaygın bir kavramdır; ancak endüstriyel anıtların korunması kısmen daha yenidir ve son 40 yıldır akademisyenler ve kamu tarafından kabul edilmeye başlanmıştır. Endüstriyel tesislerin terk edilmesi ve yıkılmasıyla bu tesislerden çalışan işçilerin geçmişlerini kaybetmeye karşı bu mirasları korumaya çalışmaları 1950’lerden sonra başlamış, bu tepkilerden sonra ise endüstriyel yapıların yıkılmasına karşı olan profesyoneller ve gönüllüler tarafından ilk önemli adımlar atılmıştır. Endüstri arkeolojisi ve endüstriyel anıtların korunması kongresi ilk kez 1973’te Ironbrigde, İngiltere’de gerçekleştirilmiştir. Zamanla bu konu üzerinde çalışan akademisyenlerin, gönüllü grupların ve sivil kuruluşların konu üzerinde çalışmaları artmıştır [15].

Daha önce değinildiği gibi Endüstri mirasının kapsamının belirlenmesi için birtakım tanımlamaların yapılması gerektirmiştir. TICCIH Nizhny Tagil Şartı’nda endüstri mirası ile ilgili şu tanım yapılmıştır:

“Endüstri mirası, endüstri kültürünün tarihi, teknolojik, sosyal, mimari ya da bilimsel değer taşıyan kalıntıları içerir. Endüstri arkeolojisi soyut ya da somut bütün bu kalıntıları, belgeleri endüstriyel üretim için veya endüstriyel işlemlerle oluşan yapıları, yerleşimleri, doğa ve kent peyzajlarını inceleme yöntemidir” [19].

2003’te yayınlanan Nizhny Tagil Şartı, endüstri mirasına dair tanımları, değerleri ve korunması ile ilgili kavramları bir arada barındıran önemli bir belgedir.¹

Endüstri mirasının korunmasına resmi olarak kabul edilmiş ve onay bekleyen bildirge: Avrupa’daki Endüstriyel, Teknik ve İnşaat Mühendisliği Mirasının Korunması ve

¹ Orijinal metin için: [//ticcih.org/about/charter/](http://ticcih.org/about/charter/)

Muhafazası Hakkındaki Tavsiye Kararı'dır. Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan kararname, Avrupa Konseyine üye devletlerin, hükümetlerine endüstri mirasının korunması hakkında teknik ve endüstriyel mirasın tanımlanmasına, bilimsel olarak incelenmesini sağlayan metotların uygulanmasını veya bu süreci takip etmeyi; bahsi geçen mirasla ilgili yasal koruma yöntemleri yoluyla özgünlüğüne sadık kalarak korumayı ve her türlü teknik, endüstri mirası ile ilgili kamunun bilgisinin artırılması ve bu mirasın korunmasının teşvik edilmesini önermektedir [20].

2011 yılında ise ICOMOS ve TICCIH endüstri mirasının belgelenmesinin ve korunmasının sağlanması için Dublin İlkelerini yayınlamışlardır. Bu ilkeler 4 ana başlık altında, tanım ve bilgilendirme maddeleri dahil 14 madde olarak yayınlanmıştır. Endüstriyel miras yapılarını, sit alanlarını ve peyzajlarını ve bunların değerlerini belgelemek ve anlamak; bu alanların etkili bir şekilde korunmasını ve muhafazasını sağlamak, sürdürmek, kamu ve kurumsal farkındalığı artırmak, eğitim ve araştırmayı desteklemek ve bu alanların miras boyutlarını ve değerlerini sunmak gibi belirlenen ana başlıklar altında endüstri mirasının korunması adına yayınlanmış önemli bir belgedir [21].

2012'de Asya Endüstriyel Mirası için Taipei Deklarasyonu adı altında 15. TICCIH Genel Kurulu gerçekleştirmiştir. Asya'da endüstri mirasına ilişkin yapılan bu ilk toplantı tehdit altında olan Asya'daki endüstri mirası yapıları, alanları ve sitlerine olan ilginin arttığının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu toplantı sonucu katılımcılar endüstri mirasının korunmasını ve korunmasını teşvik etmek için Asya endüstriyel mirasına dayalı bir deklarasyonun kabul edilmesine karar vermişlerdir [22].

3.3. Endüstri Mirasını Koruma Amacıyla Kurulan Örgütler ve Çalışmaları

Endüstri anıtlarının korunması, yok olmaya yüz tutmuş ürünlerin kayıt altına alınması ve bu konuda bilinçlenme yaratma düşüncesi akademik alanda kendine yer bulmuş ve uzun zamandır tartışılıyor olsa da bu sorunsalın ulusal ve uluslararası arenada tartışılması ve kamuoyu yaratılması sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ve resmi kuruluşlar sayesinde mümkün olmaktadır. Tezin bu bölümünde endüstri mirası hakkında önemli çalışmalara imza atmış uluslararası kurum ve kuruluşlar incelenecektir.

3.3.1. TICCIH

TICCIH, endüstri mirasının korunmasında, araştırılmasında, belgelenmesinde ve yorumlanmasında büyük rolü olan bir organizasyondur. TICCIH üyelerini tarihçiler, müze

küratörleri, araştırmacılar, öğrenciler, akademisyenler ve endüstri gelişimi ve toplumları konularında ilgili herkesi kapsamaktadır. Organizasyonun endüstri kollarına göre birçok uzmanlaşmış temsilcileri vardır. TICCIH Bulletin adında bülten ve Patrimoine de l'Industrie/Industrial Patrimony adında dergi yayınlamaktadır [23]. Örgütün 46 ülkede endüstri mirası anıtları hakkında çalışan temsilcileri bulunmaktadır. Türkiye'nin de bu örgüte üyeliği bulunmaktadır.

Resmi İnternet Sitesi: www.ticcih.org

3.3.2. ERIH (The European Route of Industrial Heritage)

ERIH, Avrupa'daki endüstri mirası hakkında turistik bilgi sunumu yapan uluslararası bir ağıdır. Ağ, 27 ülkede 300'ün üzerinde üyesi bulunan ERIH derneği tarafından yönetilmektedir. ERIH Bölgesel rotalar veya tematik rotalar belirleyerek endüstri mirasları hakkında bilinç oluşturmaya çalışmaktadır. Bu gezilerin durak noktalarını Fransa, Almanya, gibi önde gelen endüstri ülkeleri, tematik rotaları ise tekstilden madencilığe, enerjiden endüstriyel peyzaja kadar 10 ana başlık oluşturmaktadır. ERIH, 2019'dan beri Avrupa Konseyi'nin Kültür Rotası olmuştur. Önemli endüstri yapıları ve siteleri hakkında kapsamlı içeriğe sahiptir. Bu örgütün üyeleri arasında Türkiye bulunmamaktadır; ancak örgütün belirlediği rotanın durak noktaları altında İstanbul'daki Rahmi Koç Sanayi Müzesi ve Santral İstanbul bulunmaktadır [24].

Resmi İnternet Sitesi: www.erih.net

3.3.3. DOCOMOMO

Modern mimarlık ürünlerinin koruma altına alınması, belgelenmesi, restorasyonu ve yeni bir işlev verilerek yeniden kullanılması amacıyla 1980'li yıllardan itibaren çalışmalarını sürdüren örgüt çalışmalarının uluslararası boyutta olduğunun anlaşılmasıyla 1990 yılında resmen kurulmuştur. Bugün örgütün aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 59 üyesi vardır [25]. Örgüt, her iki yılda bir seçtiği 4 kişiden oluşan yürütücü komite ve sekreterleri tarafından çalışmalarını yürütmektedir. Örgütün amaçları arasında modern mimarlık mirasının ve akımının kültürel ve toplumsal değerleri üzerinden çalışmalar yaparak ve bu mirasların korunması ile birlikte sürekliliğini sağlamaktır. Bu doğrultuda 1990 yılından günümüze birçok konferans ve organizasyonlar düzenlemiştir. Örgüt uluslararası bir dergi yayınlamakta ve çeşitli modern mimarlık ürünlerinin yıkılmalarını engelleyerek tescil edilmesi ya da restorasyon yapılması kampanyalarına destek vermektedir. Eylül 2002'de

açılan DOCOMOMO Türkiye, örgütün amaçları doğrultusunda modern mimarlık mirasını koruma yolunda çalışmalarını yürütmektedir [25].Gündeme getirdiği birçok endüstri mirası yapının tescil edilmesine olanak sağlamıştır.

Resmi İnternet Sitesi: www.docomomo.com

3.3.4. E-FAITH (European Federation of Associations of Industrial and Technical Heritage)

E-FAITH, Avrupa’da kâr amacı gütmeyen ve gönüllü kuruluşlar arasında yer alan iş birliğini teşvik eden bir örgüttür. Endüstri miras alanlarının korunması için düzenlenen çalışmalara destek vermektedirler [26].

Resmi İnternet Sitesi: www.e-faith.org

Endüstri mirasının korunmasında katkı sağlayan diğer kuruluşlar;

AIA Endüstriyel Arkeoloji Derneği

ICOMOS Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi

UNESCO Dünya Miras Merkezi

APPI Portekiz Endüstriyel Miras Derneği

ICOHTEC Uluslararası Teknoloji Tarihi Komitesi

SIA Endüstriyel Arkeoloji Topluluğu

İsveç Endüstriyel Miras Derneği

Industrial Heritage Platform, Norveç.

3.3.5. Avrupa’da endüstri mirası koruma çalışmaları

Endüstri mirası alanında Avrupa’da yapılan ilk çalışmalar 18.yüzyıla dayanmaktadır. Endüstri yapılarının yeniden kullanımı konusu, dünyanın ilk teknik müzesinin 1974’te Paris’te açılmasıyla başlamıştır [27]. I. ve II. Dünya Savaşı, mimarlık mirasına zarar verdiği gibi, endüstri mirası yapılara da büyük ölçüde zarar vermiştir, hatta yıkılmalarına sebep olmuştur. Buna bağlı olarak bu yapıları korumak amacıyla müzeler kurulmuştur [27].

Avrupa Konseyi, sanayi devriminden bu yana ortaya çıkan endüstri mirası kavramına, 1980 yılından beri gündeminde yer vermektedir [28] .

Avrupa Konseyi 1958 ve 1987 yıllarında düzenlediği toplantılarda Avrupa’da bulunan endüstri mirası durumunun tespit edilerek belgelenmesi ve korunması konularında izlenmesi

gereken yollar belirlemiştir. 1990 yılında endüstri mirasının tanımlanması, bilimsel araştırmalar yapılması ve miras alanlarının korunması için kamunun bu konuda bilinçlendirilmesi, Avrupa düzeyinde iş birliği yapılmasının teşviki konularında bir tavsiye kararı yayınlamıştır.

Avrupa Konseyi başta olmak üzere uluslararası örgütler, endüstri mirası kavramının sürekli gündemde olmasını sağlayarak, bu kavramının üye ülkeler tarafından benimsenmesini ve birtakım yaptırımların uygulanmasıyla eski endüstri yapılarının ve yerleşkelerinin korunmasını güvence altına almayı amaçlamaktadır [14].

Avrupa’da endüstri mirası sınıflandırması yapılırken; teknik ve endüstri yapıları, siteleri ve peyzajları olmak üzere 3 ana başlık altında incelenmektedir. Bugün birçok Avrupa ülkesinde, endüstri yerleşkeleri yasal koruma altına alınmıştır. Her ne kadar endüstri mirasının korunmasının eski bir geçmişi olmasa da konuya olan alaka gün geçtikçe artmaktadır ve bu konu ile ilgili enstitüler, birimler kurulmaktadır [29].

3.3.6. UNESCO ve Endüstri Mirası

1946 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kurulan UNESCO; bilim, kültür ve eğitim alanlarındaki faaliyetlerini, üyesi bulunan her devlette oluşturduğu Milli Komisyonları vasıtasıyla hayata geçirmeye uğraşan bir kuruluştur. Türkiye UNESCO’nun bir üyesidir ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu aracılığıyla faaliyetlerini sürdürmektedir. Endüstri mirasının korunmasında uluslararası alanda çalışmalar yürüten en önemli kuruluşlardan birisidir.

UNESCO Dünya Mirası Listesi’nde 1978 yılından beri eski endüstri yapıları ve yerleşkeleri yer almaktadır. Bu listedeki ilk endüstriyel alan ise ICOMOS tarafından listeye aday gösterilen, Wieliczka (Polonya) Tuz Madeni Ocakları’dır. (Bkz. Ek-1)

Dünya Miras Listesi’nde 2023 yılı itibari ile 1157 miras alanı bulunmaktadır. Bunlardan 900 tanesi kültürel miras, 218 tanesi doğal miras, 39 tanesi doğal ve kültürel (karma) miras olarak değerlendirilmektedir [30].

Bir yapının ya da alanın Dünya Mirası Listesi’nde yer alabilmesi için UNESCO’nun belirlediği ölçütlerden en az ikisine sahip olması gereklidir. Bu ölçütlerden tez çalışmasının dördüncü bölümünde detaylı bir şekilde bahsedilmiştir.

3.3.7. Türkiye’de Endüstri Mirasının Korunmasına Yönelik Çalışmalar

Türkiye’de endüstri mirası hakkındaki tartışmalar, son kırk yıl içerisinde başlamıştır ve gün geçtikçe yeni bir şekilde gündeme gelmektedir. Endüstri mirasının korunması, yeniden işlevlendirmeyeyle birlikte yeniden kullanımı konuları ise 1990’larda gündeme gelmiş ve eski endüstri anıtlarına ilişkin koruma yaklaşımları şekillenmiştir.

Endüstri miras alanları hakkında hazırlanan her türlü yayınlar, konferanslar ve seminerler; endüstri mirasına olan ilginin diri tutularak devamlı ayakta kalmasını sağlamaktadır. Tüm bu çalışmalar, Türkiye’deki endüstri mirasının korunması hakkında toplumsal bir bilinç oluşturarak yol gösterici niteliğine sahiptir. ICOMOS Türkiye ,2002 yılında endüstri mirası hakkında İstanbul’da uluslararası bir buluşma gerçekleştirmiştir [31].Sözü geçen bu buluşmada 20.yüzyıl mimarlık mirası ve endüstri mirasının yaşatılmasına ilişkin detaylı bilgilere ve tecrübeler yer verilmiştir. 20.yüzyıl mimarlık mirasının, endüstri mirasının korunmasının/ yaşatılmasının önemi, sürdürülebilirlikle ilişkisi ve ekonomik olarak avantajları vurgulanmış, Dünya Mirası Listesi’nde bu dönemlere ve endüstri mirasına dair daha fazla alanın yer alması gerektiğinden bahsedilmiştir [31] .

Türkiye’de endüstri mirasına ilişkin konuyla birebir ilişkisi olan uzmanlar haricinde toplumsal bir bilinç oluşmamıştır. Koruma-yaşatma sürecindeki anlayışın mimari ve sanat değeri taşıdığı düşünülen görece daha eski dönemlerde yapılan yapılarla sınırlı kalması, yasal mevzuatla koruma altına alınmaması gibi sebeplerle endüstri mirası yapıları yok olmaya terkedilmiş ya da yeniden kullanımı sırasında yapılan hatalar ve yanlış müdahaleler sebebiyle her geçen gün tahrip olmaktadır. Buna bağlı olarak ilk aşamada Türkiye’de endüstri mirası olarak nitelendirilen yapılarla ilgili geniş bir envanter çalışması yapılarak belgelenmesi gerekmektedir.

3.4. Endüstri Mirasını Korumayı Konu alan Uluslararası Toplantılar ve Sonuçları

Mimarlık mirasın korunması ile ilgili çalışmalar 1964 yılında “Venedik Tüzüğü” denilen uluslararası toplantının yapılmasıyla birlikte başlamış ve günümüze kadar gelmiştir. Zamanla değişen koşullarla işlevini kaybetmiş, yapısal bozulmalara uğrayan endüstri yapılarının koruma kapsamına alınması gündeme gelmiş ve endüstri mirasının gelecek kuşaklara aktarılabilmesi ve korunmasıyla ilgili toplantılar yapılmasına neden olmuştur. Bu toplantılar, uluslararası düzeyde ortak kararlar alınarak ve örgütlenerek hareket etmek üzere düzenlenmiştir.1970’li yıllarda başlayan toplantılar yoğunlaşarak günümüze kadar devam etmiştir. Söz konusu endüstri mirasının korunması konulu toplantılar TICCIH, ICOMOS,

ERİH gibi kuruluş tarafından yapılmıştır. 1970’lerden günümüze süregelen endüstri mirası korumayı konu alan uluslararası toplantı ve sonuçlarına Tablo 3.1’de yer verilmiştir.

Tablo 3.1. 1970’ten 2022 yılına kadar endüstri mirasının korunması ile ilgili uluslararası toplantılar²

Toplantının Tarihi	Toplantının Yeri	Düzenleyen Kurum	Toplantının Konusu	Toplantının Sonucu
1973	Ironbridge Müzesi İngiltere	FICCIM (Bugünkü TICCIH)	İlk uluslararası TICCIH Toplantısı	
1975	Deutsches Bergbau Müzesi, Almanya	SICCIM (bugünkü TICCIH)	2. uluslararası TICCIH Toplantısı	
1976	Le Creusot, Fransa	ICOMOS	Endüstri kültürü mirası üzerine uluslararası sempozyum	
1978	Bad Ems, Almanya	ICOMOS	“19. yüzyılın ilk yarısında mimaride demir kullanımı” adlı sempozyum	
1978	İsveç	TICCIM (Bugünkü TICCIH)	3. uluslararası TICCIH Toplantısı	
1978	Polonya	Polonya Kültür Bakanlığı	Tarihi teknik anıtları koruma uzmanları” konferansı	
1981	Bad Ems, Almanya	ICOMOS	19. yüzyılın ikinci yarısında mimaride demir kullanımı” konulu sempozyum	

² [29] kaynağından yararlanılarak genişletilmiştir.

Tablo 3.1. devam ediyor.

Toplantının Tarihi	Toplantının Yeri	Düzenleyen Kurum	Toplantının Konusu	Toplantının Sonucu
1981	Lyon-Grenoble, Fransa	TICCIH	4. uluslararası TICCIH toplantısı	
1984	ABD	SIA	5. uluslararası TICCIH toplantısı	
1984	Münih,Almanya	ICOMOS	“20. yüzyılın ilk yarısında mimaride demir kullanımı “ konulu sempozyum	
1985	Lyon, Fransa	ICOMOS ve Avrupa Konseyi	“Endüstri mirası ve politikaları” üzerine uluslararası kolokyum	
1985	Dortmund,Almanya	-	“Avrupa’nın endüstri kentlerinde çevre ve yeniden canlandırma sorunları” üzerine sempozyum	
1986	Madrid,İspanya	Avrupa Konseyi	Mühendislik ve kamu işleri konusu üzerine toplantı	Avrupa Konseyi’nin 1985 yılında Lyon’da düzenlediği toplantının devamı olarak mühendislik mirası konusuna yeni açılımlar getirilmiştir.
1987	Avusturya	TICCIH	Endüstri mirasını koruma üzerine 6. Uluslararası TICCIH toplantısı	

Tablo 3.1. devam ediyor.

1990	Brüksel, Belçika	TICCIH	“Endüstriyel peyzajlarda, teknoloji ve çalışma düzeni değişiklikleri” üzerine 7. uluslararası TICCIH toplantısı	
1992	Frankfurt, Almanya	ICOMOS	2. Demiryolları anıtlarını koruma sempozyumu	
1992	Madrid, İspanya	TICCIH	Mühendislik ve kamu yapıları konulu 8. Uluslararası TICCIH toplantısı	
1993	Akra, İsrail	ICOMOS	Tarihsel liman kentlerinde tasarım ve koruma” üzerine sempozyum	
1994	Frankfurt, Almanya	ICOMOS	3. Demiryolları anıtlarını koruma sempozyumu	Sempozyumda yeni ulaşım teknikleri karşısında demiryollarının korunması konusu tartışılmıştır..
1994	Sardinya, İtalya	Instituto di Architettura Cagliari	Endüstri mirasını koruma üzerine 6. Uluslararası TICCIH toplantısı	“Çevre düzenleme ve yeniden değerlendirme bağlamında endüstri arkeolojisi araştırmaları” konulu sempozyum

Tablo 3.1. devam ediyor.

1994	Montreal,Kanada	SCHI ve TICCIH	“Endüstriden, endüstri kültür mirasına” konulu 9. uluslararası TICCIH toplantısı	
1994	Paris, Fransa	ENP/DFC	“Köprüler ve sivil mimarinin korunması”	
1995	Dortmund, Almanya	ICOMOS	Terk edilmiş endüstri anıtlarının koruma sorunları” konulu sempozyum	
1997	Yunanistan	TICCIH	Denizcilik teknolojileri üzerine 10. uluslararası TICCIH toplantısı	Toplantının bildirileri “Maritime Technologies” adıyla 2000’de Yunanistan’da basılmıştır.
2000	Londra, İngiltere	TICCIH	11. uluslararası TICCIH toplantısı	Toplantının bildirileri “International Perspectives on the Archaeology of Industrialisation” adıyla 2002’de İngiltere’de yayınlanmıştır.
2002	İstanbul,Türkiye	ICOMOS	20. yüzyılın mimari ve endüstri mirasının korunması” konusunda uluslararası sempozyum	ICOMOS’un yanı sıra TICCIH ve DOCOMOMO’nun etkilileri de sempozyuma katılmıştır. 20.yüzyıl mirası ile ilgili bir sonuç bildirgesi hazırlanmıştır.

Tablo 3.1. devam ediyor.

2003	Moskova, Rusya	TICCIH	“Eski Sanayi Merkezlerinin Dönüşümü, Endüstriyel Mirasın Rolü” konulu 12. uluslararası TICCIH toplantısı	
-	Bochum, Almanya	Avrupa Konseyi	“Kültürel bir miras olarak maden anıtları” konulu toplantı.	
-	Durham , İngiltere	Avrupa Konseyi	“Endüstri mirasının belgelenmesi” konulu toplantı.	-
2006	Terni, İtalya	TICCIH	“Endüstriyel Miras ve Kentsel Dönüşüm: Üretken Bölgeler ve Endüstriyel Peyzaj “ konulu 13. Uluslararası Kongresi	Bildiriler Kitabı yayınlanmıştır
2009	Freiberg, Almanya	TICCIH	“Endüstriyel Miras- Ekoloji ve Ekonomi “ konulu 14. Uluslararası TICCIH Kongresi	

Tablo 3.1. devam ediyor.

2012	Taipei, Tayvan	TICCIH	Sömürgecilik Sonrası ve Endüstriyel Mirasın Yeniden Yorumlanması” konulu 15. Uluslararası Kongresi	
2015	Lille, France	TICCIH	“21. Yy. da Endüstriyel Miras, Yeni Zorluklar “ konulu 16. Uluslararası Kongresi	
2018	Santiago, Şili	TICCIH	Endüstriyel Miras: Geçmişi Anlamak, Geleceği Sürdürülebilir Hale Getirmek” konulu 17. Uluslararası Kongresi	-
2018	Bolonya, İtalya	ERIH	2020'lerde endüstriyel mirası desteklemenin zorlukları konulu 14. ERIH Konferansı	
2019	Freiberg, Almanya	TICCIH	“Endüstriyel Miras- Ekoloji ve Ekonomi “ konulu 14. Uluslararası TICCIH Kongresi	

Tablo 3.1. devam ediyor.

2019	Berlin, Almanya	ERIH	“Endüstriyel Miras Turizmi” konulu 15. ERIH Konferansı	Endüstriyel mirasın tek başına ziyaretçilerin uzun vadeli ilgisini çekmesi ve tekrarlanan ziyaretleri teşvik etmesi için yeterli olup olmadığı sorusu tartışılmıştır. Endüstriyel mirasın tanıtımını turizmin diğer sektörleriyle ilişkilendirmek, gelecekteki turizm pazarlaması için başarı faktörü mü? sorusu sorulmuştur.
2020	Oberhausen, Almanya	ERIH	Tekerleklerin Dönmesini Tutmak Endüstriyel Miras İçin Ardılık Planlaması konulu 16. ERIH Konferansı	Bilgi ve becerilerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayarak endüstriyel mirası nasıl korunabileceğine dair örnekler sunuldu ve bilgi aktarımı ve veraset planlaması alanındaki deneyimlerin değiş tokuşu ve eleştirel tartışması için bir platform sağlandı.
2021	Gent, Belçika	ERIH	“Dayanıklılık Endüstriyel Miras Alanları Pandemik Mücadeleyi Nasıl Kabul Etti ve Krizden Nasıl Kurtuldu?” konulu 17.ERIH Konferansı	Endüstriyel miras alanlarının Covid-19 salgınından nasıl kurtulduğunu ve pandemi sonrası bir dünyada devam eden kalkınma için ilginç ve yaratıcı fikirler geliştirildi.

Tablo 3.1. devam ediyor.

2022	Montréal, Kanada	TICCIH	“Endüstri Mirası Yeniden” konulu 18. Uluslararası TICCIH Kongresi	
2022	Esch-sur-Alzette, Lüksemburg	ERIH	“Bir Sonraki Endüstri Devriminin Ortasında Endüstriyel Miras- Hikâye Anlatımında Yeni Zorluklar” konulu 18. ERIH Konferansı	Kültürel miras sadece geçmişimizi korumak değil, geleceğimizi şekillendirmekle de ilgilidir.

ICOMOS tarafından her yıl düzenli olarak risk altındaki yapılara dikkat çekmek amacıyla hazırlanan “ICOMOS Risk Altındaki Yapılar” adlı raporlar incelendiğinde 2002 yılındaki rapora göre, 20. yüzyıl modern mimarlık mirası ve endüstri yapıları en çok tehlike altındaki yapı grubu olarak belirlenmiştir. Teknolojinin hızla ilerlemesi karşısında işlevini koruyamayan, kaybeden endüstri yapıları zaman içerisinde değişikliklere maruz kalarak değerlerini kaybetmektedirler. ICOMOS Türkiye’nin hazırladığı raporda, 19. yüzyıl endüstri mirası yapılarının ihmal edilmeleri ve yeniden kullanılmamaları nedenleriyle değerlerini kaybettiğini, bu yapıların bir kısmının ise yeni bir işlev verilerek kullanıldığını ancak özgünlüğünün korunamadığını ya da yapıların yıkıldıkları belirtilmektedir [32] .

ICOMOS uzmanları 2001’de Kanada Montreal’de bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda tüm dünyada bulunan modern mimarlık mirası ve endüstri mirası yapılarını/alanlarını tehdit eden unsurlar karşısında, bu mirasların korunabilmesi ve yaşatılabilmesi adına bir strateji geliştirilebilmesi için bir soru formu oluşturmuşlardır. Oluşturulan bu form ICOMOS ve destekçisi olan diğer organizasyonların üye ülkelere gönderilmiştir. Üye ülkelerin cevapları doğrultusunda “Montreal Planı” ismiyle anılan bir rapor hazırlanmıştır [33]. Soru formuna cevap veren 19 ülke içerisinde 16’sında endüstri mirası niteliğindeki yapılar koruma altına alınmaktadır. Endüstri mirası niteliği taşıyan yapıları/alanları koruma altına alan ülkelerin büyük bir çoğunluğunda ise korunan yapılar için herhangi bir yıl sınırlandırması bulunmamaktadır [33].

Endüstri mirası üzerine yapılmış önemli sayılan uluslararası buluşmalardan biri de 2002 yılında İstanbul’da ICOMOS Türkiye tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda, 20. yüzyıl modern mimarlık mirasının ve endüstri mirasının yaşatılabilmesi için bilgi ve

deneyim paylaşımı gerçekleştirilmiştir [31]. Bu toplantının sonucunda ise “20. Yüzyıl mimarlık mirasının önemi, korunması ve yaşatılmasının gerektiği, sürdürülebilir bir yaklaşım olduğu, ekonomik avantajları, müdahale kararlarının önemi, Dünya Mirası Listesi’nde bahsi geçen döneme ait daha fazla yapının/yapı grubunun alınması ve uluslararası iş birliklerinin, bilgi birikimlerinin ve deneyimlerin paylaşımının önemi” üzerinde durulmuştur [31].

Endüstri mirasının korunması ve yaşatılması konusunda iki önemli bildiri bulunmaktadır. Bunlardan ilki Avrupa Konseyi tarafından 1990 yılında hazırlanmış olan Avrupa’daki endüstri, teknik ve mühendislik mirasının korunmasına ilişkin bildiridir. Bu bildiri kapsamında, Avrupa Konseyi’ne üye olan ülkeler; endüstri ve mühendislik mirasının belirlenmesi, incelenmesi ve korunması için kriterler belirleyerek kamunun ilgisinin çekilmesi için tüm Avrupa’yı içerisine alan bir iş birliğinin geliştirilmesi için öneriler hazırlanmıştır.

Bahsi geçen diğer bildiri ise, TICCIH tarafından 2003 yılında düzenlenen Endüstri mirası niteliği taşıyan yapıların korunması ve belgelenmesine ilişkin tüzüktür. Bu tüzük ile; Endüstri mirasının kapsamı, belgelenmesi, analiz edilmesi, yasal koruma altına alınması, restorasyonu ve bu mirasın yaşatılabilmesi için tanıtılması, ilgili eğitimlerin düzenlenmesi gibi hususlara değinilmiş ve çeşitli öneriler getirilmiştir.

4. ENDÜSTRİ MİRASININ KORUNMASINDAKİ PARAMETRELER VE KORUMA YÖNTEMLERİ

4.1. Endüstri Mirasını Değerlendirme Ölçütleri

Endüstri yapılarının envanterinin hazırlanması aşamasında, yapıların sınıflandırılması ile ilgili sorunlar ortaya çıkmıştır ve bunun üzerine yapıların sınıflandırılmalarına ilişkin pek çok yaklaşımda bulunulmuştur. Föhl, Almanya'daki endüstri yapılarını 4 ana kategoriye ayırmıştır; üretim yapıları, ulaşım ile ilişkili yapılar, depo yapıları ve teknik anıtlar, yani teknik donanım şeklinde sınıflandırmıştır [29]. Feilden ise endüstri mirası yapı gruplarını sınıflandırırken üç ana başlıkta incelemiştir. İlki duygusal değer, ikincisi kültürel değer, üçüncüsü ise kullanım değeridir [34]. Endüstri mirası yapılara farklı bir sınıflandırma yapan Riegl ise tarihi değer, eskilik değeri, anı değeri, göreceli sanat değeri ve kullanım değeri olarak beş başlık altında sınıflandırmıştır [35].

Tüm bunlara ek olarak TICCIH 2003 yılında yayımladığı “Nizhny Tagil Endüstriyel Miras Tüzüğü”nde, endüstri mirasının değeri aşağıdaki gibi vurgulanmıştır;

“Endüstri mirası, tarihsel sonuçlara ulaşan kanıtların birleşimidir. Bu kanıtlar, bugüne kadar olan kendine özgü endüstriyel ve teknolojik gelişmenin anlaşılmasını sağlamaktadır. Fiziksel bir çalışma alanı olmasına karşın, insan davranışlarının yansıması olan ürünlerinin de gözlemlenmesine yardımcı olmakta ve kültürel gelişimini sağlamaktadır.

Endüstri mirası ekonomik bir kaynaktır. Bunun doğru kullanımı, yıkılması ile yok olacak enerjinin kazanılmasını ve tarım alanlarının korunmasını sağlamaktadır.

Endüstri mirasının, yitirilmiş ve zarar görmüş alanların ekonomik ve kentsel ölçekte kazanımlar sağlamasında büyük rolü bulunmaktadır. Yeniden kullanım ile sağlanan süreklilik, toplumsal gelişime katkı sağlamaktadır.

Endüstriyel miras yapıları ve çevresi, modern yaşamın gereklerindendir ve geçmiş izlerin günümüz kullanımları ile yeniden şekillenerek kentlinin yaşamına katılması sağlanmalıdır.”

Bugün UNESCO'nun Dünya Miras Listesi'ne girmeye hak kazanan ve 167 ülkenin topraklarında bulunan 1157 anıt-sit ve yerleşimin 61'i endüstri mirasıdır [36]. Liste'nin endüstri mirası hakkındaki açıklamasında; “Son 30 yılda önem kazanan yeni bir disiplin olan endüstri arkeolojisi mirası, sadece fabrika ve imalathanelerden oluşmamakta, aynı zamanda kanallar, demiryolları, köprüler, ulaşım araçları, güç kaynakları ve işletme yerleşkeleri gibi

yeni teknolojilerle üretilen sosyal ve teknoloji başarılarını da kapsamaktadır” denilmektedir [37].

Bir yapının, ya da yapı grubunun Dünya Mirası Listesi’nde yer alabilmesi için UNESCO’nun belirlemiş olduğu ölçütlerden en az birine sahip olması gereklidir. Bu ölçütler;

- (i) İnsanın yaratıcı dehasının bir şaheserini temsil etmek,*
- (ii) Mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, şehir planlama veya peyzaj tasarımındaki gelişmeler üzerinde, bir zaman dilimi içinde veya dünyanın bir kültürel alanında önemli bir insani değerler alışverişini sergilemek,*
- (iii) Yaşayan veya yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir medeniyete dair eşsiz veya en azından istisnai bir tanıklık taşımak,*
- (iv) İnsanlık tarihinin önemli aşamalarını gösteren bir bina türü, mimari veya teknolojik topluluk veya peyzajın olağanüstü bir örneği olmak,*
- (v) Bir kültürü (veya kültürleri) temsil eden geleneksel insan yerleşimi, kara kullanımı veya deniz kullanımı veya özellikle geri dönüşü olmayan değişimin etkisi altında savunmasız hale geldiğinde çevre ile insan etkileşiminin olağanüstü bir örneği olmak,*
- (vi) Olaylarla veya yaşayan geleneklerle, fikirlerle veya inançlarla, olağanüstü evrensel öneme sahip sanatsal ve edebi eserlerle doğrudan veya somut bir şekilde ilişkilendirilmek. (Komite, bu kriterin tercihen diğer kriterler ile birlikte kullanılması gerektiğini düşünmektedir),*
- (vii) Üstün doğa olaylarını veya olağanüstü doğal güzelliğe ve estetik öneme sahip alanları içermek;*
- (viii) Yaşamın kaydı, yer şekillerinin gelişiminde devam eden önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler dahil olmak üzere dünya tarihinin önemli aşamalarını temsil eden seçkin örnekler olmak;*
- (ix) Karasal, tatlı su, kıyı ve deniz ekosistemlerinin ve bitki ve hayvan topluluklarının evrimi ve gelişiminde devam eden önemli ekolojik ve biyolojik süreçleri temsil eden seçkin örnekler olmak;*
- (x) Bilim veya koruma açısından olağanüstü evrensel değere sahip tehdit altındaki türleri içerenler de dahil olmak üzere, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve önemli doğal yaşam alanlarını içermek [38].*

Dünya Kültür Mirası Listesi'ndeki endüstri anıt ve siteleri, listeye kabul edilme yılı ve ölçütleri ile birlikte bulundukları ülkelere göre alfabetik olarak aşağıda Tablo 4.1'de verilmiştir.

Tablo 4.1. Dünya Kültür Mirası Listesi'ndeki endüstri mirası ve kabul edilme ölçütleri

Kabul Edilme Yılı ve Ölçütü	Endüstri Anıtı ve/veya Sitinin Yer Aldığı Bölge	Bulunduğu Ülke
1978 (iv)	Wieliczka Tuz Ocağı	Polonya
1980 (iii) (iv) (v)	Røros	Norveç
1980 (i) (iii)	Ouro Preto Tarihi Kenti	Brezilya
1982 (i) (ii) (iv)	Arc-et-Senans Royal Saltworks	Fransa
1985 (i) (iii) (iv)	Pont du Gard (Roma Sukemeri)	Fransa
1985 (i) (iii) (iv)	Segovia Tarihi Kenti ve Sukemeri	İspanya
1986 (i) (ii) (iv) (vi)	Ironbridge Gorge	İngiltere
1987 (ii) (iv) (vi)	Potosi Kenti Maden Ocakları	Bolivya
1988 (iv) (v)	Trinidad Şeker Fabrikaları Vadisi	Küba
1988 (i) (ii) (iv) (vi)	Guanajuato Tarihi Kenti ve Maden Ocakları	Meksika
1992(i) (iv)	Rammelsberg Madenleri ve Tarihi Kenti	Almanya
1993 (iv) (v)	Banska Stiavnica	Slovakya
1993 (iv) (v)	Coro ve Limanı	Venezuela
1993 (iv)	Engelsberg Demir İşletmeleri	İsveç
1993 (ii) (iv)	Zacatecas Tarihi Merkezi	Meksika
1994 (ii) (iv)	Völklingen Demir İşletmesi	Almanya
1995 (ii) (iv)	Kutná Hora: St. Barbara Kilisesi	Çek Cumhuriyeti
1995 (iv) (v)	Crespi d'Adda	İtalya

Tablo 4.1. devam ediyor.

1996 (iv)	Verla Değirmeni	Finlandiya
1996 (i) (ii) (iv) (vi)	Canal du Mini	Fransa
1997 (i) (ii) (iv)	Kinderdijk-Elshout Fabrika Bağlantısı	Hollanda
1997 (i) (ii) (iii) (iv)	Las Médulas	İspanya
1997 (ii) (iii) (vi)	Hallstatt-Dachstein Salzkammergut Kültürel Peyzajı	Avusturya
1998 (ii) (iv)	Karlkrona Limanı	İsveç
1998 (i) (ii) (iv)	Ir. D. F. Woudagemaal (D. F. Wouda Buhar Pompa İstasyonu)	Hollanda
1998 (ii) (iv)	Semmering Demiryolu	Avusturya
1998 (iii) (iv)	Canal du Centre ve çevresindeki asansör sistemi	Belçika
1999 (ii) (iv)	Darjeeling Himalaya Demiryolu	Hindistan
1999 (ii) (iv)	Diamantina Kasabasının Tarihi Merkezi	Brezilya
2000 (i) (iii) (iv)	Spiennes (Mons) Neolitik Çakmaktaşı Ocağı	Belçika
2000 (iii) (iv)	Blaenavon Endüstri Yerleşmesi	İngiltere
2000 (ii) (iv) (vi)	Qincheng Dağı ve Dujiangyan Sulama Sistemi	Çin
2001 (ii) (iv)	Derwent Vadisi	İngiltere
2001 (ii) (iii) (v)	Falun'daki Büyük Bakır Dağı Madencilik Alanı	İsveç
2001 (ii) (iv)	Goiás Kasabası Tarihi Merkezi	Brezilya
2001 (ii) (iv)	Saltaire	İngiltere

Tablo 4.1. devam ediyor.

2001 (ii)(iv)(vi)	New Lanark	İngiltere
2006 (ii)	Sewell Maden Kasabası	Şili
2006 (i)(ii)	Vizcaya Köprüsü	İspanya
2006 (ii)(iii)(iv)	Cornwall ve West Devon Madencilik Peyzaj Alanı	İngiltere
2007 (ii)(iii)(v)	Iwami Ginzan Gümüş Madeni ve Kültürel Peyzajı	Japonya
2007 (i)(iv)	Rideau Kanalı	Kanada
2008 (ii)(iv)	Albula / Bernina Manzaralarında Rhaetian Demiryolu	İtalya, İsviçre.
2009 (iv)	La Chaux-de-Fonds / Le Locle, Saatçilik Şehir Planlama Alanı	İsviçre
2009 (i)(ii)(iv)	Pontcysyllte Su Kemerli ve Kanalı	İngiltere
2011 (ii)(iv)	Alfeld'deki Fagus Fabrikası	Almanya
2012 (ii)(iv)	Merkür'ün Mirası. Almaden ve Idrija	Slovenya,İspanya.
2012 (ii)(iv)(vi)	Nord-Pas de Calais Madencilik Havzası	Fransa
2012 (ii)(iv)	Wallonia'nın Başlıca Maden Alanları	Belçika
2014 (ii)(iv)	Tomioka İpek Değirmeni ve İlgili Birimleri	Japonya
2014 (ii)(iv)	Van Nellefabriek	Hollanda
2015 (iv)	Chilehaus ile Speicherstadt ve Kontorhaus Bölgesi	Almanya
2015 (i)(iv)	Dördüncü Köprü	İngiltere
2015 (ii)(iv)	Fray Bentos Endüstriyel Peyzajı	Uruguay
2015 (ii)(iv)	Rjukan-Notodden Endüstriyel Miras Alanı	Norveç

Tablo 4.1. devam ediyor.

2015 (ii)(iv)	Japonya'nın Meiji Sanayi Devrimi Alanları: Demir ve Çelik, Gemi İnşa ve Kömür Madenciliği	Japonya
2017 (i)(ii)(iv)	Tarnowskie Góry Kurşun, Gümüş, Çinko Madeni ve Yeraltı Su Yönetim Sistemi	Polonya
2018 (iv)	Ivrea, 20. Yüzyılın Sanayi Şehri	İtalya
2019 (ii)(iv)	Augsburg Su Yönetim Sistemi	Almanya
2019 (ii)(iv)	Sawahlunto'nun Ombilin Kömür Madenciliği Mirası	Endonezya
2019 (ii)(iii)(iv)	Erzgebirge/Krušnohoří Madencilik Bölgesi	Almanya, Çekya

Dünya miras listesinde yer alan tablo 4.1'deki endüstri anıtları ve siteleri arasından seçilen yedi adet endüstri mirası ile ilgili tablo 4.2'te seçilme nedeni, özgünlük ve bütünlük kavramları üzerinden incelenmiştir.

Tablo 4.2. Dünya Kültür Mirası Listesi'ndeki incelenen endüstri mirası örnekleri

Dünya Miras Listesindeki Endüstri Anıtı	WHL Seçilme Nedeni	Özgünlük	Bütünlük
1.Rammelsberg Madenleri ve tarihi kenti	(i) Madencilik teknikleri ve endüstriyel su yönetimi alanlarında insan yaratıcı dehasının olağanüstü bir örneği (ii) Metalürji ve madencilik üzerine öncü (iv) Orta Çağ ve Rönesans döneminde idari ve ticari örgütlenmenin karakteristik bir örneği	Tarihi merkezi birçok değişime ve dönüşüme rağmen özgünlüğünü korumaktadır.	Su yönetim sisteminin bütünlüğü günümüze kadar ulaşmıştır.

Tablo 4.2. devam ediyor.

2.Völklingen Demir İşletmesi	(ii)Pik demir üretiminde önemli teknolojik bir yenilik ilk kez uygulanmış ve tüm dünyada evrensel olarak kullanılmaktadır. (iv)19. ve 20. yüzyılın başlarında bu endüstriye hakim olan başka bir entegre pik demir üretim tesisi olmadığı için olağanüstü bir örnektir.	Özelliklerinin orijinalliğini koruyarak günümüze ulaşması	Üstün Evrensel Değeri, benzersiz eksiksizliği ve özgünlüğünü korumaktadır.
3.Zollverein Kömür Madenleri Kompleksi	(ii)Modern Hareketin tasarım konseptlerinin uygulanmasının olağanüstü örnekleri olması nedeniyle istisnai bir endüstriyel anıttır. (iii)Avrupa'daki geleneksel ağır sanayilerin gelişmesinde çok önemli bir dönemi temsil etmektedir.	Büyük ölçüde özgünlüğe sahiptir. Bireysel endüstriyel bileşenler, kaçınılmaz olarak işlevsel özgünlüklerini kaybetmiştir.	19. ve 20. yüzyıl yoğun endüstriyel sömürünün tüm unsurlarını içermektedir.
4.Canal du Mini, Fransa	(i)Modern dönemin olağanüstü inşaat mühendisliği başarılarından biridir. (ii) Sanayi Devrimi'nin ve çağdaş teknolojinin yolunu açan teknolojik atılımın temsilcisidir. (iv) Avrupa tarihinin önemli bir dönemini, hidrolik inşaat mühendisliğinin ustalığı yoluyla nehir taşımacılığı dönemini temsil eder. (v) Arazi kullanımının dikkate değer bir örneğidir.	Mühendislik, uygulamalı teknoloji ve kanal yönetimi uygulamalarının gelişimini yansıttığı için değişikliklerin özgünlükleri ve değerleri vardır.	Yüzyıllar boyunca geçirdiği çok sayıda değişiklik, benzersizliğini veya miras değerini tehdit etmemiştir.

Tablo 4.2. devam ediyor.

5.Ironbridge Gorge, İngiltere	(i)Bilinen ilk metal köprü olan köprü. (ii)Mimarinin geliştirilmesinde büyük rol oynamaktadır. (iv) Modern dönemde bir sanayi bölgesinin gelişiminin kanıtı (vi)18. yüzyıl Sanayi Devrimi'nin dünyaca ünlü bir simgesidir.	19. yüzyıl binalarını ve yerel örneklerle dayalı yeni binaları bünyesinde barındırıyor.	Orijinal ve çok iyi durumda olan ilgili tüm bileşenler günümüze ulaşmıştır.
6.Las Médulas	(i)Madencilik alanında, özellikle de büyük bir insan yaratıcı dehası eseri (ii) Greko-Romen dünyasının tüm maden alanlarının tartışmasız en iyi korunmuş ve en iyi temsili (iii) Antik Çağ'daki en kapsamlı madencilik örneği. (iv) Yenilikçi Roma teknolojisinin olağanüstü bir göstergesi	Roma tesisleri ve yataklarında herhangi bir değişiklik yapılmadığından orijinallığı mutlaklıdır.	Roma madenlerini, süreçten kaynaklanan atıkların biriktirildiği geniş alanları, hidrolik kanalları ve madencilikle ilgili insan yerleşimlerini içermesi nedeniyle Üstün Evrensel Değerini ifade etmek için gerekli tüm unsurlara sahiptir.
7.Ir. D. F. Woudagemaal (D. F. Wouda Buhar Pompa İstasyonu) , Hollanda	(i)Buharın enerji kaynağı olarak kullanılması (ii)Hidrolik mühendisliğinin geliştiğinin göstergesi (iv)Endüstriyel ekipman değişikliğinin olması	Özgünlüğü, form, malzeme ve işlevler açısından tam olarak kabul edilebilir, durumu 1920'de açıldığı zamankiyle hemen hemen aynıdır.	Orijinal ve çok iyi durumda olan ilgili tüm bileşenleri içerir.

Tablo 4.2 WHL'deki açıklamalar referans alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.³

Görüldüğü üzere, endüstri miras alanlarının dünya miras listesine kabul edilmesinde, sözü geçen maddelerin birden fazlası etkili olurken yapıların/alanların seçiminde herhangi bir dönem sınırlandırılması getirilmemiştir.

Rammelsberg Madenleri ve Tarihi Kenti; madencilik teknikleri ve su yönetimi ile ilgili endüstriyel gelişimin bir göstergesidir. Metalurji ve endüstrileşme sürecinde hammaddeye bağlı çevresel değere sahiptir. Doğrudan üretimin görüldüğü bir işlevi vardır. Uygulanan teknik ve teknolojik gelişime bağlı olarak ayrıca önemli kabul edilmektedir. İnsanın yaratıcı dehasının olağanüstü bir örneği olmasına bağlı enderlik değeri bulunmaktadır.

Völklingen Demir İşletmesi; Pik demir üretiminde ilk kez teknolojik bir yeniliğin uygulandığı üretim tesisidir. Endüstri gelişiminin göstergesidir. Kömür ve demir cevherlerine yakınlığından çevresel değere sahiptir. 19. ve 20.yy. başlarında bu üretim tesisinin niteliklerini taşıyan teknolojiye başka tesis bulunmadığından enderlik değeri bulunmaktadır. Kompleks özgün tüm niteliklerini barındıracak şekilde korunmuştur.

Zollverein Kömür Madenleri Kompleksi; Ağır sanayinin Avrupa'daki gelişimini yansıtır. Buna bağlı olarak teknik ve teknolojik öneme sahiptir. Kömür madenine yakınlığı ile çevresel değere sahiptir. Modern dönemin tasarım konseptlerini yansıttığından mimari ve enderlik değerine sahiptir. Endüstriyel gelişimin bir göstergesidir.

Canal du Midi; modern dönemin olağanüstü inşaat mühendisliği örneği olmasından dolayı enderlik değerine sahiptir. Endüstri Devrimi sürecinin tanığıdır. Çağdaş teknolojinin yolunu açtığından teknolojik öneme sahiptir.

Ironbridge Gorge; bilinen ilk metal köprü olmasından dolayı enderdir. Endüstri devriminin gelişimini yansıtmaktadır. Mimarının gelişmesinde büyük öneme sahiptir. 18. yy. Sanayi Devriminin simgesi olarak kabul edilmektedir.

Las Medulas; madencilik alanında olağanüstü değeri bulunmaktadır. Hammaddeye yakınlığından çevresel değeri bulunmaktadır. Antik Çağ'da en kapsamlı madencilik örneği olmasından dolayı endüstri devriminin gelişimini yansıtmaktadır. Yenilikçi roma teknolojisinin olağanüstü bir örneğidir. Bundan dolayı hem teknolojik önemi hemde enderlik değeri bulunmaktadır.

D..F.Wouda Buhar Pompa İstasyonu; buharın enerji kaynağı olarak ilk kez kullanımından dolayı enderlik değerine sahiptir. Endüstri gelişiminin bir göstergesidir, aynı zamanda endüstriyel ekipman değişikliğinden dolayı teknik öneme sahiptir.

³ Kaynak: <https://whc.unesco.org/en/list>

İncelenen tüm endüstri anıtlarının ek olarak tablo 4.2’de özgünlük ve bütünlük değerlerinin de var olduğu görülmüştür. Dünya Miras Listesinde yer alan, Tablo 4.2’de incelenen endüstri anıtlarının ve sitlerinin korunmasında ortak parametreler elde edilmiştir. Bunlar;

- Endüstriyel Gelişimin ve/veya Endüstrileşme Sürecinin Tanığı Olması
- Enderlik Değeri
- Kentleşme Tarihindeki Önemi
- Çevresel Değeri
- Bütünlük Durumu
- Özgünlük Değeri
- Teknik/Teknolojik Önem
- Mimari Üslubu
- Üretim ile Doğrudan veya Dolaylı olarak Bağlantılı İşlevi Olması
- İşlevsel Süreklilik
- Sosyal ve Kültürel önem
- Simgesel önem

4.2. Endüstri Mirasını Koruma Yöntemleri

Endüstri mirasının çeşitli yöntemlerle korunması mümkün olabilmektedir ancak Höhmann endüstri mirası alanların korunmasında uygulanan yöntemleri 4 ana başlık altında incelemiştir [29]. Buna göre:

Koruma yöntemlerinden birincisi, hiçbir müdahale yapılmadan veya en az müdahale ile yapıya yeni bir işlev vermeden aynı şekilde korumadır. Örneğin Dünya Miras Listesinde yer alan Völklingen Demir İşletmesi bu yöntemler korunmuştur. 1989’da yapılan araştırmalar sonucunda yerleşkede, Avrupa Topluluğu ve Alman Devleti desteğiyle “Dünya Kültür Mirası-Völklinger Hütte-Avrupa Sanat ve Endüstri Kültürü Merkezi” kurulmuştur.

2. İkinci koruma yöntemi olarak; yapıda çok az bir değişim yapılarak ve eski işlevine yakın bir işlev verilerek korumadır. Bu yöntem işlevini koruyan teknik miras yapıları için tercih edilmektedir.

3. Üçüncü seçenek yapının müze işlevi verilerek korunmasıdır. Müze işlevi, özgün teknik donanımını yitirmemiş, fazla hasar görmemiş ve yeterli bilgiye sahip olan bir anıtın müze olarak yeniden işlevlendirilmesiyle daha başarılı sonuçlar vermektedir. Müze işlevi verilecek olan yapılara yapılan müdahalenin fazla olmaması ve yapıya ek olarak ilave edilen

her şeyin tarihi yapıyı gölgede bırakacak şekilde olmaması gerekmektedir. Bu noktada teknik müze ile endüstri müzesi ayrımının iyi yapılması gerekmektedir. Teknik müzede sadece konuya dair ürünler, fabrikaya dair bilgiler ve üretim teknikleri verilirken endüstri müzesinde ek olarak anlatılan dönemin ekonomik, sosyal ve teknik değerlerine ilişkin bilgiler, çalışanların günlük yaşamları, üretilen malların günlük yaşamda kullanıldığı haliyle sergilenmesi gibi bilgilerin verilmesi gereklidir [29].

Müze işlevi verilecek endüstri yapısının özgün ortamına ilişkin tüm bilgilerin yansıtılması gereklidir. Yapıya ait makine-teçhizat gibi teknik donanımlar çoğunlukla bir heykel gibi galerilerde, özgün yerleri ve üretim şekline dair herhangi bir fikir vermeden tamamen bağlamından ayrı bir şekilde sergilenmektedirler [39]. Buna bağlı olarak yapılan bir araştırmaya göre; endüstri müzelerine gelen ziyaretçilerin her müzede uygulanan klasik yöntemler yerine üretim sürecini gözlemleyebildiği, katılabildiği farklı yöntemler uygulanarak, kişilerin miras değerini daha fazla kavrayabilmeleri mümkün olmaktadır.

4. Dördüncü seçenek ise sanayi mirası yapıları yeni bir işlev vererek yeniden kullanılmasıdır. İşlevini kaybetmiş, terkedilmiş bir endüstri mirası yapının bakım ve onarımdan yoksun kalması, kısa sürede yok olmasına sebebiyet vermektedir. Zaman, doğa koşulları gibi birçok etken bu miras niteliği taşıyan yapıların bozulmasını hızlandırmaktadır. Bu durumda, korumanın bir diğer yolu olan yapının yeni bir işlev olarak yeniden kullanımı gerekmektedir. Endüstri mirası yapılarının yeniden kullanımının temel amacı, yapıyı tekrar kent hayatına entegre ederek fiziksel ömürlerini uzatmak olmalıdır. İşlevini kaybetmiş, terkedilmiş miras yapılarını yıkmak yerine, sürdürülebilir bir yaklaşımla gerekli müdahaleler yapılarak yeniden kullanımı uzun yıllardır uygulanan bir yöntemdir [29].

Sanayi mirası yapıların yeniden işlevlendirilmesi herhangi bir yapı türüne kıyasla daha kolaydır. Genelde sade ve yalın mimari özelliklere sahip olan bu yapı gruplarını boş bir kutu olarak algılamak yerine yapıyı özgün kılan özelliklerine dikkat edilmelidir. Doğru bir koruma yönteminin izlenebilmesi için uygun işlevin seçilmesi çok önemlidir. Yeni işlevin uygunluğu ile yapılacak uygulamanın niteliği doğrudan ilişkili içerisindedir. Örneğin üretimin yapıldığı bir endüstri yapısına alışveriş merkezi işlevinin verilmesi, iç mekânın çok fazla bölünmesini gerektirir, bu uygulamada yapının özgün niteliklerine zarar verir. Yapıya uygun işlevin seçilmesi gibi, yapılara ait teknik donanımın korunması da önemlidir. Müze işlevini alacak olan yapının teknik donanımının uygun şekilde sergilenmesi ile korunması mümkündür. Bu koşullarda öncelikle müdahale kararlarının doğru verilmesi gerekmektedir. Yeni işlev verilerek kullanılan yapıların tüm dünyada örneklerine bakıldığında kamuya açık kültür ve sanat aktiviteleri barındıran kullanımın tercih edildiği görülmektedir [29]. Yerel

halkın tasarım sürecinde dahil edildiği projeler de ise hem kültürel kalkınmaya katkının sağlandığı hem de yapıların yok olmasının önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Böylece endüstri mirası yapılar kent hayatına dönerken, aynı zamanda da kent dinamiğine sosyal ve kültürel anlamda katkıda bulunmaktadır.

Yeniden işlevlendirme metotları her yapı için farklıdır. Özellikle sanayi yapılarının strüktürlerinin yeniden canlandırılması ve yapıya ait teknik, teknolojik, sosyal değerlerin korunabilmesi için bilimsel araştırmalara daha fazla yönelmek gerekmektedir [39].

5. TÜRKİYE’DE YENİDEN İŞLEVLENDİRMEYLE KORUMA

ALTINA ALINAN FABRİKA YAPILARI

5.1. Çalışma Alanının Belirlenmesi

Tarihi endüstri yapılarından yeniden işlevlendirilerek kullanımına devam edilmekte olanlar arasından örnek olarak fabrikalar belirlenmiştir. Yapılar, belirlenen parametreler ışığında oluşturulan tablo ile analiz edilerek korunmasına ilişkin sahip olduğu değerleri ön plana çıkarılacaktır. Yapılan araştırmalar sonucunda endüstri mirası olarak nitelendirilen yapıların günümüz durumları belirlenmiş ve araştırmanın yapılacağı yapıların seçimi belirli ölçütler yardımıyla seçilmiştir. Buna göre;

- Farklı bir işlevle yeniden kullanılmak üzere korunmuş fabrika yapıları,
- Günümüzde aktif olarak yeni bir işlevle kullanılan fabrika yapıları ve
- Türkiye’nin farklı kentlerinden örnekler olmasına dikkat edilerek detaylı incelenmek için tercih edilmiştir. Çalışma için seçilen yapılar için coğrafi bir sınırlamaya girilmemiştir. Ancak ele alınan yapı türünün endüstrileşmenin yoğun olarak görüldüğü İstanbul ve çevresinde yer aldığı tablo 5.1’de görülmektedir.

Tablo 5.1. Türkiye’de farklı işlevlerle yeniden kullanılmakta olan endüstri yapıları

Sıra No	Yapının Adı	Yapının Tarihi	İlk İşlev	Yenilenme Tarihi	Son İşlev
1	Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası	1810	Ayakkabı Fabrikası	-	Çekim Platosu
2	AOÇ Şarap Fabrikası	1925/1943	Şarap Fabrikası	2010	Müze-Sergi Salonu
3	Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası	1884	Tütün Ürünleri Üretimi	2002	Kadir Has Üniversitesi
4	Bomonti Bira Fabrikası	1902	Bira ve Alkollü İçecek Üretimi	2005	Eğlence Merkezi-Kafe-Müze
5	Samsun Tekel Tütün Fabrikası	1887	Tütün Ürünleri Üretimi	2012	Bulvar Samsun Alışveriş Merkezi

Tablo 5.1. devam ediyor.

6	Bursa Merinos Fabrikası	1938	Yünlü Dokuma Fabrikası	2012	Enerji Müzesi
7	Feshane-i Amire	1835-1887	Fes ve Kumaş Üretimi	1989-1998	Sergi-Fuar-Konser Alanı
8	Küçükçekmece Kibrit Fabrikası	1888	Kibrit Fabrikası	2014	Çekim Platosu
9	İzmit Seka Kâğıt Fabrikası	1936	Kâğıt Fabrikası	2016	Bilim Merkezi ve Müze
10	İzmit Seka Park Mannesman	1955	Boru Fabrikası	2017	Kongre ve Kültür Merkezi
11	İzmir Havagazı Fabrikası	1862	Havagazı Üretim Tesisi	2008	Kültür ve Sanat Merkezi
12	Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası	1935	Tekstil Ürünleri Üretimi	2012	AGÜ Kampüsü, Müzesi ve Kütüphanesi
13	Eskişehir Aral Şarap Fabrikası		Şarap Üretimi		Kafe-Eğlence Merkezi
14	Eskişehir Merinos İstasyonu	1892	İstasyon Binası	2005	Sosyal Tesis
15	Bakırköy İspirtohane	20. yy. başı	İspirto Fabrikası	2000	Kültür ve Sanat Merkezi
16	Mecidiye Likör ve Kaynak Fabrikası	1930	Alkollü İçecek Üretimi	2017	Müze/ Yıkılıp yeniden yapılmıştır.
17	Kuzguncuk Gazhanesi	1864	Havagazı Üretimi	2002	Kültür Merkezi
18	Kadıköy-Hasanpaşa Gazhanesi	1891	Havagazı Üretimi	2021	Müze-Sergi Alanı

Tablo 5.1. devam ediyor.

19	Silahtarağa Elektrik Santrali	1913	Elektrik Üretimi	2004-2007	Üniversite- Müze
20	Lengerhane Binası ve Hasköy Tersanesi (Şirket-i Hayriye Tersanesi)	1861	Gemi onarımı ve Küçük Gemi Yapımı	2001	Rahmi Koç Müzesi
21	Ankara Cer Atölyeleri	1892/ 1926	Demiryolu ve Vagon Bakımı	2010	Sanat Merkezi
22	Yedikule Cer Atölyeleri	1870	Demiryolu ve Vagon Bakımı	2022	Müze-Konut- Ticaret Kompleksi
23	Bağlarbaşı Tramway Garı	1883	Tramway Durağı ve Garı	2016	Kafe
24	Terkos Su Pompa İstasyonu	1883	Su Pompa İstasyonu	2009	Müze /Kapalı
25	Kasımpaşa Tuz Ambarı	1840	Depo	2008	Ofis Binası
26	Nemlizade Tütün Deposu	1923	Tütün Deposu	2004	Park Holding Genel Müdürlük Binası
27	Cendere Su Pompa İstasyonu	1902	Su Pompa İstasyonu	2009	Müze/Kapalı
28	Darphane-i Amire	1844	Madeni Para Basımı	1996	Sergi ve Konferans Merkezi
29	Paşalimanı Un Fabrikası	1858	Un Üretimi	-	Sinpaş Holding Merkez Binası
30	Antalya İplik ve Pamuklu Dokuma Fabrikası	1950	Pamuklu Kumaş Üretimi	2015	Sosyal ve Kültürel Tesis

Tablo 5.1. devam ediyor.

31	Bandırma Elektrik Santrali	1928	Elektrik Üretimi	2015	Kültür ve Sanat Merkezi
32	Balıkesir Elektrik Santrali	1920	Elektrik Üretimi	2004	Kültür ve Sanat Merkezi
33	Edirne Elektrik Santrali	1930	Elektrik Üretimi	2018	Kültür ve Sanat Merkezi

Tablo 5.1’de listelenen işlev değişikliği ile yeniden kullanılan endüstri yapıları arasından bahsi geçen yöntemin uygulandığı fabrika yapıları şöyle sıralanmaktadır;

- AOÇ Şarap Fabrikası
- Cıbalı Tütün ve Sigara Fabrikası
- Bomonti Bira Fabrikası
- Samsun Tekel-Tütün Fabrikası
- Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası
- İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası
- İzmir Havagazı Fabrikası
- Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası
- Hasanpaşa Gazhanesi
- Silahtarağa Elektrik Santrali.

5.2. İnceleme Yönteminin Belirlenmesi ve Tabloların Oluşturulması

Dünya Miras Listesine giren endüstri mirası alanları ve/veya yapıları arasından belirlenen yedi örnek üzerinden yapılan incelemeler sonucunda parametreler belirlenmiştir. (Bkz. Bölüm 4) Tablonun sağ kısmında ise Türkiye’deki farklı bir işlevle yeniden kente kazandırılan yapı ve/veya yapı gruplarının adları yazılarak parametrelere göre incelenecektir. Yapılar ile ilgili değerlendirmeler uzmanlar veya akademisyenler tarafından makale veya dergilerden ulaşılmış bilgiler ya da yazarın araştırmaları sonucu elde edinilen bilgilere göre değerlendirmeleri yer almaktadır.

Tablo 5.2. İncelenecek endüstri mirası yapıları için oluşturulan tablo

Endüstri Mirasının Korunmasındaki Parametreler	Türkiye’deki Yeniden İşlevlendirilmeye Koruma Altına Alınan Endüstri Mirası Örnekleri
Endüstriyel Gelişimin ve/veya Endüstrileşme Sürecinin Tanığı Olması	
Enderlik Değeri	
Kentleşme Tarihindeki Önemi	
Çevresel Değeri	
Bütünlük Durumu	
Özgünlük Değeri	
Teknik/Teknolojik Önemi	
Mimari Üslubu	
Üretim ile Doğrudan veya Dolaylı olarak Bağlantılı İşlevi Olması	
İşlevsel Süreklilik	
Sosyal ve Kültürel önem	
Simgesel önem	

5.3. Yöntemin Yapılar Üzerinde Uygulanması

Yeniden işlevlendirilen endüstri mirası yapılarının parametrelere göre değerlendirilmesinin yapılabilmesi için bir tablo oluşturulmuştur. Bu tabloda incelenmek üzere Türkiye’de bulunan on adet fabrika yapısı seçilmiştir. Tez kapsamında yapıların daha detaylı incelenmesi ve kaynakların verimli kullanılabilmesi için seçilen yapılarla ilgili yerinde inceleme yapılmaması, bu projeler ile ilgili yapılacak olan incelemenin literatür taraması yoluyla yapılması, önemli hususların belirtilmesi şeklinde yapılması öngörülmüştür. Oluşturulan tablo üzerinden fabrikaların sahip oldukları değerler, araştırmalar ve yazarın değerlendirilmeleriyle listelenmiştir. Belirlenen parametrelerin ve incelenen tüm yapılar üzerinden detaylı bir değerlendirme yapılmıştır. Projelerinin incelenmesi, tablolarının hazırlanması ve yapılan gözlemler detaylı olarak incelenmiştir.

5.3.1. Uygulama örnekleri

5.3.1.1. AOÇ Şarap Fabrikası

Konumu: Ankara, Yenimahalle

Kuruluş Yılı:1943

Özgün İşlevi: Şarap Üretimi

Koruma Durumu: 1997 yılında tescil edilmiştir. [40]

Önemi: Ankara'nın ilk alkollü içecek fabrikasıdır.

Yeni İşlevi: Müze ve Sergi Salonu

Fabrikanın bugünkü işlevini alma süreci AOÇ arazisinin kuzeyinde yer alan ve kullanılmayan bir ahırın kent için süt ve süt ürünleri üreten bir tesis kurulması emriyle başlamıştır. 1925 yılından itibaren şarap üretimine de başlandığına dair bilgiler bulunmasına rağmen 1940'lı yıllara kadar daha çok şarap deposu olarak kullanıldığı ve bu yıldan sonra kapasite artırılması ile tam anlamıyla üretime geçebildiği bilinmektedir. (Şekil 5.1.)

Şekil 5.1. AOÇ Şarap Fabrikası Eski Fotoğrafı [41]

Eski şarap fabrikasının bir yıllık restorasyon sürecinin ardından 2010 yılında müze ve sergi salonu olarak hizmete açılmıştır. Yapı bugünkü adı Atatürk Orman Çiftliği Müze ve Sergi Salonudur. (Şekil 5.2., Şekil 5.3.)

Şekil 5.2. AOÇ Müze ve Sergi Salonu ön cephesi [42]

Şekil 5.3. AOÇ Müze ve Sergi Salonu arka cephesi [42]

Yığma tuğladan yapılmış olan şarap fabrikasında ahşap karkas konstrüksiyon elemanları ve 6 fenerli bir çatı bulunmaktadır (Şekil 5.4., Şekil 5.5.).

Şekil 5.4. AOÇ Şarap Fabrikası iç mekân öncesi ve sonrası [41], [42]

Şekil 5.5. AOÇ Müze ve Sergi Salonu [42]

Yapıda, fabrikanın önceki işlevine ait orijinal makine teçhizat, fotoğraflar ve ödüller gibi üretim hikâyesini yansıtan objeler sergilenmektedir. Yapıda geçici fotoğraf sergilerinin dışında daimî Atatürk fotoğrafları sergisi yer almaktadır. Müze; şarap mahzenini yemek ve toplantı salonu olarak kullanıma açmıştır, burada şarap üretimine ait objeler yer almaktadır. (Şekil 5.6., Şekil 5.7.)

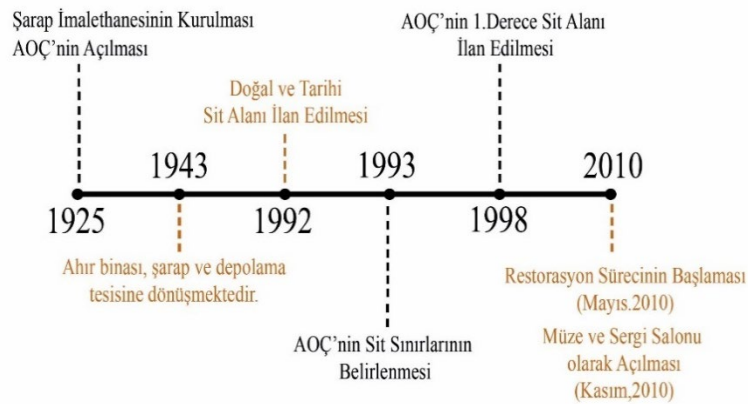

Şekil 5.6. AOÇ Müze ve Sergi Salonu iç mekân fotoğrafı [42]

Şekil 5.7. AOÇ Müze ve Sergi Salonu iç mekân fotoğrafı [42]

Çok fazla hasar almamış, özgün donanımını yitirmemiş bu fabrika yapısının müze ve sergi salonu olarak yeniden işlevlendirilmesi Höhmann'ın endüstri anıtları koruma yöntemlerine göre başarılı bulunmuştur. Yapının yeni işlevi eski işlevini yansıtan, endüstri mirası niteliğini hatırlatarak kentsel hafızadaki yerini koruması mümkün kılınmıştır.

Şekil 5.8. AOÇ Şarap Fabrikası'nın kronolojik dönüşümü⁴

⁴ Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Fabrika yeniden işlevlendirilerek kent hayatına kazandırılmıştır. Yapının oluşturulan tablo üzerinden sahip olduğu endüstri mirası değerleri tablo 5.3 'te verilmiştir.

Tablo 5.3. AOÇ Şarap Fabrikasının parametreler üzerinden incelenmesi

<u>Endüstri Mirasının Korunmasındaki Parametreler</u>	<u>AOÇ Şarap Fabrikası</u>
1.Endüstriyel Gelişimin ve/veya Endüstrileşme Sürecinin Tanığı Olması	Ankara'nın ilk alkollü içecek fabrikasıdır.
2.Evrensellik ve/veya Enderlik Değeri	-
3.Kentleşme Tarihindeki Önemi	-
4.Çevresel Değeri	-
5.Bütünlük Durumu	AOÇ yapıları büyük ölçüde korunmuştur, şarap fabrikası da günümüze ulaşan yapılardan biridir.
6.Özgünlük Değeri	2009 yılına kadar oldukça bakımsız kalan tesiste, yapı duvarlarına daha önceki yıllarda yapılan yanlış uygulamalar nedeniyle restorasyon çalışmaları sırasında tüm tuğla dokuya ulaşmak mümkün olamamıştır bu nedenle giriş bölümünde orijinal malzemenin sergilendiği duvarlar hariç, iç mekânda eskitilmiş tuğla kaplama dış mekânda ise kayrak taş kaplama kullanılarak; ahşap elemanlar çelik konstrüksiyon ile desteklenerek dönem atmosferi yakalanmaya çalışılmıştır.

Tablo 5.3. devam ediyor.

7.Teknik/Teknolojik ve Bilimsel Önem	Orijinal inşa tipi tuğla yığma olan şarap fabrikasında ahşap karkas konstrüksiyon elemanları ve 6 fenerli bir çatı bulunmaktadır.
8.Mimari Üslup (Endüstriyel mimari)	-
9.Üretim ile Doğrudan veya Dolaylı olarak Bağlantılı İşlevi Olması	Şarap üretimi yapılmaktadır.
10.İşlevsel Süreklilik	Süreç içerisinde işlevi değişmiştir. İlk olarak ahır olan yapı daha sonra şarap fabrikasına sonra da müze ve sergi salonuna dönüşmüştür. Bu yüzden süreklilik yoktur.
11.Sosyal ve Kültürel önem	Dönem içerisinde Ankara'nın yerel halkının sosyalleşme mekanlarından birisi olmuş; aynı zamanda şehir hayatında kültürel etkinliklere uygun alanlar barındırmasıyla da büyük öneme sahiptir.
12.Simgesel önem	-

5.3.1.2. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası

Konumu: İstanbul, Fatih

Kuruluş Yılı:1884

Özgün İşlevi: Tütün ürünleri üretimi

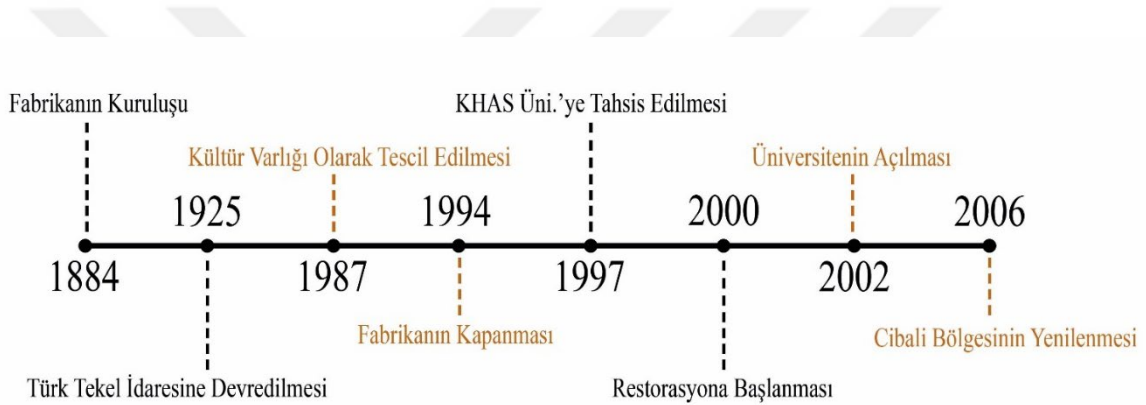
Koruma Durumu: 1987 yılında İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir [29].

Önemi: Endüstriyel gelişimin artış gösterdiği 19. yy. inşa edilen ilk yapılardan biridir.

Yeni İşlevi: Kadir Has Üniversitesi

Fabrika, 1884 yılında Cibali, Fatih'te kurulmuştur. Fransız Reji İdaresince işletilen fabrika, 1925 tarihinde Türk Tekel İdaresine devredilmiştir [43]. Fabrikada tütün işlenip sigara ve puro üretilmektedir. Alexanddre Vallauray'nin tasarlamış olduğu Hovsep Aznavur'un da inşa ettiği bu fabrika 1884 yılında üretime başlanmıştır [44]. Fabrika içinde yer alan sosyal tesisi, okulları, lokantaları, kendi polisleri, hastaneleri, bakkalları, yangın birimleri ve

sendikalarıyla tek başına küçük bir şehir gibidir. 1988 yılında fabrika genişletilmiş ek olarak pipo tütün tesisi kurulmuştur. Tekel idaresi tarafından 1985 yılında fabrikanın bir bölümü müze olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fakat Tekel yapının mülkiyetine sahip olmadığı ve mülkiyetin Maliye Bakanlığına ait olduğu anlaşıldığını için müzenin boşaltılmasına karar verilmiştir [43]. 1994 yılına kadar fabrika kısmen işlevini sürdürmüştür. 1994 yılında ise tamamen fabrika tamamen kapatılmıştır. 1997 yılında Maliye Bakanlığının kararı doğrultusunda Kadir Has Üniversitesine devrine karar verilmiştir. 2000 yılında restorasyonuna başlanan fabrika 2002 yılında yeni işleviyle hizmete açılmıştır. 2006 yılında ise Cibali Bölgesi yenileme alanı olarak ilan edilmiştir. Bölge fabrikanın yenilenmesiyle birlikte çevresel değer kazanmıştır. Fabrika özgün kütle ve formlara sadık kalınarak yenilenmiştir.

Şekil 5.9. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası'nın kronolojik dönüşümü⁵

Fabrikanın korunmasında, belirlenen endüstri mirasını koruma parametreleri doğrultusunda sahip olduğu değerler Tablo 5.4 'te verilmiştir.

Tablo 5.4. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikasının parametreler üzerinden incelenmesi

Endüstri Mirasının Korunmasındaki Parametreler	Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası
1.Endüstriyel Gelişimin ve/veya Endüstrileşme Sürecinin Tanığı Olması	Endüstriyel gelişimin artış gösterdiği 19. yy. İstanbul'da inşa edilen önemli tesislerinden biridir. (Şekil 5.10., Şekil 5.11.)
2.Evrensellik ve/veya Enderlik Değeri	-

⁵ Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 5.4. devam ediyor.

3.Kentleşme Tarihindeki Önemi	Yapı; Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ait çeşitli izleri taşımasından ve toplumsal bellekte sahip olduğu değerler açısından kentleşme tarihinde önemli bir yere sahiptir.
4.Çevresel Değeri	Haliç bölgesinde yer alan fabrika, konumu itibariyle siyasi, ekonomik ve sosyal tarihinde özel bir yerdedir.
5.Bütünlük Durumu	-
6.Özgünlük Değeri	Büyük ölçüde özgünlüğe sahiptir. Bireysel endüstriyel bileşenler, kaçınılmaz olarak işlevsel özgünlüklerini kaybetmiştir.
7.Teknik/Teknolojik ve Bilimsel Önem	Yapı malzemesi olarak tuğla, dökme demir taşıyıcılar ve cam gibi malzemeler kullanılmıştır [44]. (Şekil 5.13.)
8.Mimari Üslup (Endüstriyel mimari)	Yapının kütle ve boyutları, neoklasik mimariyi yansıtmaktadır. (Şekil 5.12.)
9.Üretim ile Doğrudan veya Dolaylı olarak Bağlantılı İşlevi Olması	Tütün ürünleri üretimi doğrudan bu fabrikada yapılmaktadır.
10.İşlevsel Süreklilik	İşlevsel süreklilik sağlanamamıştır.
11.Sosyal ve Kültürel önem	Fabrika, çalışma alanları dışında içerisinde çalışanların sosyalleşebilecekleri alanları barındırmasından dolayı sosyal öneme sahiptir. Bölgenin farklı kültürlerden toplulukları barındırmasından ötürü kültürel çeşitliliğe sahiptir.
12.Simgesel önem	-

Şekil 5.10. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası [45]

Şekil 5.11. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası [45]

Şekil 5.12. Kadir Has Üniversitesi [46]

Şekil 5.13. Kadir Has Üniversitesi iç mekân fotoğrafı [47]

5.3.1.3. Bomonti Bira Fabrikası

Konumu: İstanbul, Şişli

Kuruluş Yılı:1902

Özgün İşlevi: Bira ve Alkollü İçecek Üretimi

Koruma Durumu: 1998 yılında İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescil edilmiştir [29].

Önemi: Modern Bira üretimi tekniği ile imalata başlamış olan ilk tesistir.

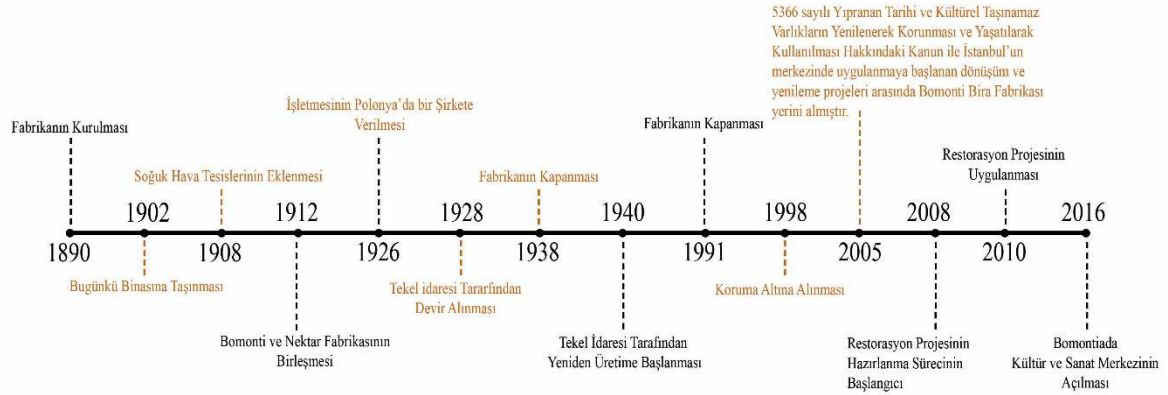
Yeni İşlevi: Eğlence Merkezi -Kafe-Müze

1890 yılında kurulan fabrika modern bira üretim tekniği ile üretime başlamış Osmanlı tarihinin en önemli yatırımlarından biridir.1891 yılında, fabrikanın bugünkü yerinde, Vasil adında bir işletmeci, Şişli’de üst fermantasyonla bira üretimi yapan küçük bir tesis açmıştır. Sonrasında Bomonti Kardeşler ’de 1902 yılında kurdukları işletmelerini Bomonti Bira Fabrikası’nın günümüzde bulunduğu yere taşımıştır. Dönemine göre oldukça modern bir üretime sahip olan Bomonti Bira Fabrikası’nın rekabetine dayanamayarak Vasil, kısa süre sonra açtığı üretim tesisini kapatmıştır [9].

1908’de Bomonti Kardeşler fabrikayı genişleterek soğuk hava tesisleriyle alt fermantasyon birası da üretmeye başlamıştır. 1909’da Nektar Bira Fabrikası açılmış ve Bomonti Fabrikası ile sıkı bir rekabete başlamıştır. 1912 yılında ise Bomonti ve Nektar Fabrikası birleşerek “Bomonti-Nektar Bira Fabrikası” ismiyle üretim yapmaya devam etmişlerdir.1926 yılında Bomonti-Nektar Bira Fabrikası’nın işletmesini Polonya’da bir şirket almıştır. Polonya şirketinin dağılmasından sonra, fabrikanın yönetimi Tekel İdaresi’ne geçmiş, Bomonti-Nektar Birleşik Bira Fabrikası’nın on yıl daha bir Türk ortaklığı olarak bira üretimine izin verilmiştir [48].

1938 yılında fabrika 2 yıl boyunca kapalı kalmış, 1940 yılında ise Tekel İdaresi tarafından alınarak bira üretimine tekrar başlamıştır. 1984 yılında yapılan özelleştirmeyle, Türkiye’nin önemli tüm diğer kurumları gibi fabrikada işlevsizleştirilmiştir. Efes Pilsen ve Tuborg Fabrikaları’nın kurulmasıyla birlikte Bomonti Bira Fabrikası’nda üretim her geçen yıl düşmüştür. Fabrika bir süre sonra işlevini yerine getiremeyecek hale gelmiştir [29].1991 yılında üretimin tamamen durmasıyla fabrika boşaltılmıştır [49].1998 yılında tescillenen fabrikada 2005 yılına kadar herhangi bir uygulama yapılmamıştır. 2005 yılına gelindiğinde 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun ile yenileme projeleri arasında Bomonti Bira Fabrikası da yer almıştır. Sonrasında fabrika alanı için Kültür ve Turizm Bakanlığı

tarafından 2007 yılında işlev değişikliği ile yeniden kullanılması önerilmiştir. Bu planla birlikte 2008 yılında özel bir şirketle anlaşma yapılmış olup proje 2010 yılında uygulanmaya başlanmıştır.2016 yılında ise fabrika yeni işlevleriyle Bomontiada Kültür ve Sanat Merkezi adıyla açılmıştır.

Şekil 5.14. Bomonti Bira Fabrikası'nın kronolojik dönüşümü⁶

Yapının oluşturulan tablo üzerinden sahip olduğu endüstri mirası değerleri tablo 5.5 'te verilmiştir.

Tablo 5.5. Bomonti Bira Fabrikasının parametreler üzerinden incelenmesi

Endüstri Mirasının Korunmasındaki Parametreler	Bomonti Bira Fabrikası
1.Endüstriyel Gelişimin ve/veya Endüstrileşme Sürecinin Tanığı Olması	Modern bira üretim tekniği ile imalata başlamış olan ilk tesis olma özelliğine sahiptir.
2.Evrensellik ve/veya Enderlik Değeri	-
3.Kentleşme Tarihindeki Önemi	Bulunduğu semte adını veren bu tesisin çevresinde oluşturduğu sosyal değişim ve yapılaşma ile yüzyılın ilk yarısında kentsel bir dönüşüm yarattığı söylenebilir.
4.Çevresel Değeri	-

⁶ Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 5.5. devam ediyor.

5.Bütünlük Durumu	Fabrika yapıları büyük ölçüde günümüze ulaşmıştır. (Şekil 5.15.)
6.Özgünlük Değeri	Yapı özgün niteliklerini taşımaktadır.
7.Teknik/Teknolojik ve Bilimsel Önem	-
8.Mimari Üslup (Endüstriyel mimari)	-
9.Üretim ile Doğrudan veya Dolaylı olarak Bağlantılı İşlevi Olması	Bira üretimi doğrudan bu fabrikada yapılmıştır.
10.İşlevsel Süreklilik	Yapı süreç içerisinde işlevini kaybetmiştir. Günümüzde Eğlence Merkezi olarak yeni bir işlevle var olmuştur. (Şekil 5.16.)
11.Sosyal ve Kültürel önem	Bomonti Bira Fabrikası yıllar içinde farklı sosyal deneyimlere de alan açmış; sosyal hayatı canlı tutmakla birlikte, çalışanların günün büyük bir bölümünü beraber geçirmeleri sebebiyle, birlikte yaşama kültürünün geliştiği bir ortama zemin oluşturmuştur.
12.Simgesel önem	-

Şekil 5.15. Bomonti Bira Fabrikası restorasyon öncesi [50]

Şekil 5.16. Bomonti Ada Eğlence ve Kültür Merkezi [51]

5.3.1.4. Samsun Tekel-Tütün Fabrikası

Konumu: Samsun, İlkadım

Kuruluş Yılı:1887

Özgün İşlevi: Tütün Ürünleri Üretimi

Koruma Durumu: 1985 yılında tescil edilmiştir.

Önemi: Türkiye'nin ilk sigara üretim tesislerinden biridir.

Yeni İşlevi: Alışveriş Merkezi

Fransızlar tarafından kurulan Reji İdaresi ,1884 yılında ilk fabrikasını İstanbul'da açmış ve ardından Samsun Tütün Fabrikası'nın inşaatı başlamıştır. Fabrikanın açılmasıyla ilgili net bir tarih yoktur ancak ilk resmî belgenin 1887 yılına ait olması nedeniyle açılışının da aynı sene olduğu düşünülmektedir [52]. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra benimsenen devletçilik ilkesine göre; Reji İdaresi, 1926 yılında devlet tarafından satın alınmıştır. Fabrikanın yönetiminin devlete devredilmesiyle fabrika TEKEL adını almıştır.

Fabrikanın Türkiye ekonomisine katkısının yanında sosyal ve kültürel boyutta birçok etkisi bulunmaktadır. Reji İdaresi döneminde yerel halk fakirleşmiş, sermaye sahipleri ise daha da zenginleşmiştir. Zenginleşen kişiler kentin kamusal mekânlarına yatırımlar yapmış ve kentin büyükşehir statüsü kazanmasında etkili olmuştur. Bölgede eğitime yapılan yatırımlar artmıştır. Böylece tütün yetiştirilen bölgelerde bu yatırımlar vasıtasıyla okuma yazma oranının arttığı gözlenmiştir [52].

Fabrika, Cumhuriyetin ilk yıllarında kadının endüstriyel üretim sürecine dahil olmasıyla ilgili olarak ayrı bir öneme sahiptir. 1940'a gelindiğinde fabrikada çalışanların toplam sayısı 1475, kadın çalışan sayısı ise 1000 kişidir [53]. (Şekil 5.17.)

Şekil 5.17. Samsun Tekel Tütün Fabrikası [54]

Fabrika yapıları, kâgir ve betonarme sistemlerle inşa edilmiştir. Fabrika, Tekel Sigara Fabrikası ve Tütün Depo Ambarı olmak üzere iki ana binadan ve ilave ek yapılarından oluşmaktadır.

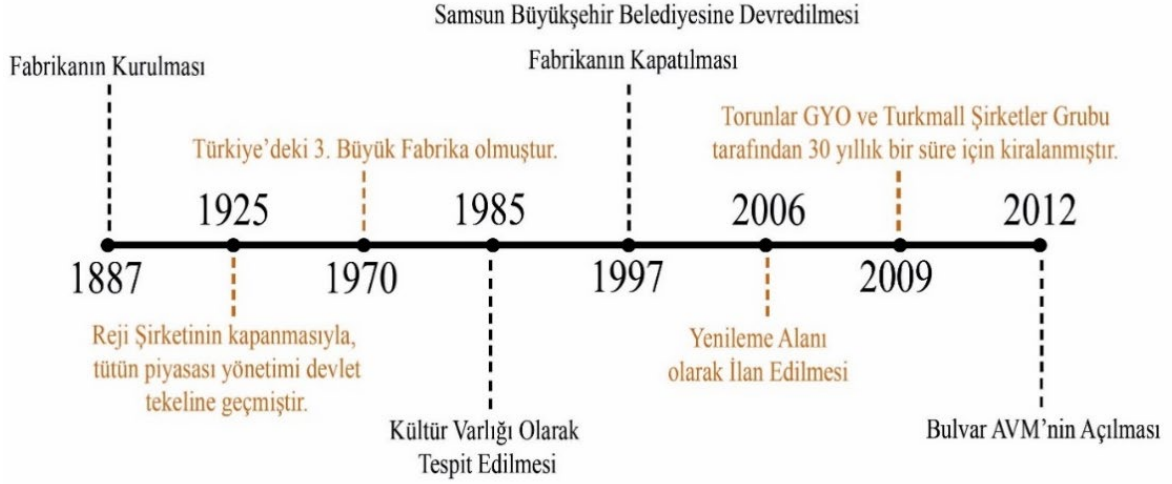
1997 yılında, Samsun Ballica Fabrikası'nın açılmasıyla birlikte tek el ve tütün fabrikası kapanmıştır. 1985 'te fabrika kültür varlığı olarak tescil edilmiş olup yapı grubunun bulunduğu alan tamamen boşaltılarak Samsun Büyükşehir Belediyesine devredilmiştir. Fabrika, Türkiye tarihinin farklı dönemlerine ve yaşanmışlıklarına tanıklık etmiş, kentle ve yerel halkla endüstriyel üretim vasıtasıyla kurduğu ilişki sebebiyle sosyal ve kültürel hayatta büyük rol oynamış bir mimarlık eseri olarak, somut ve somut olmayan değerlere sahip olan bir endüstri mirasıdır. Yerleşkenin 2006 yılında yenileme alanı olarak ilan edilmesiyle dönüşüm süreci başlamış, 2009 yılında ihaleyle Torunlar GYO ve Turkmall Şirketler Grubu'na belediye tarafından 30 yıllığına kiralanmıştır. 2012'de yeni işleviyle Bulvar Alışveriş Merkezi adını alarak hizmete açılmıştır. (Şekil 5.18., Şekil 5.19.)

Şekil 5.18. Restorasyon sonrası, Bulvar Samsun Alışveriş Merkezi [54]

Şekil 5.19. Restorasyon sonrası, Bulvar Samsun Alışveriş Merkezi [54]

Şekil 5.20. Samsun Tekel Tütün Fabrikası kronolojik dönüşümü⁷

Yapının oluşturulan tablo üzerinden sahip olduğu endüstri mirası değerleri tablo 5.6 'da verilmiştir.

Tablo 5.6. Samsun Tekel ve Tütün Fabrikasının parametreler üzerinden incelenmesi

Endüstri Mirasının Korunmasındaki Parametreler	Samsun Tekel ve Tütün Fabrikası
1.Endüstriyel Gelişimin ve/veya Endüstrileşme Sürecinin Tanığı Olması	Ülkemizin ilk sigara üretim tesislerinden biridir. (Şekil 5.21.)
2.Evrensellik ve/veya Enderlik Değeri	-
3.Kentleşme Tarihindeki Önemi	Samsun'da yerli-yabancı tüccarların ve Reji yöneticilerinin artmasıyla yeni modern mekânlara duyulan ihtiyaç artmıştır. Bu yapıların oluşmasına bağlı olarak kentin görüntüsü, mekânsal örgütlenmesi değişmiş ve kent yaşamında yeni toplumsal ilişkiler kurulmuştur [55].

⁷ Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 5.6. devam ediyor.

4. Çevresel Değeri	-
5.Bütünlük Durumu	Yapı büyük ölçüde bütünlüğünü korumaktadır. (Şekil 5.22., Şekil 5.23., Şekil 5.24.)
6.Özgünlük Değeri	Özelliklerinin orijinallliğini koruyarak günümüze ulaşmıştır.
7.Teknik/Teknolojik ve Bilimsel Önem	İnşa edildiği dönemde teknolojiye bağlı olarak çok geniş açıklıklara sahip olmayan fabrika, betonarme ve kagir yapı sistemlerinde inşa edilmiştir. (Şekil 5.16.)
8.Mimari Üslup (Endüstriyel mimari)	-
10.İşlevsel Süreklilik	Süreklilik sağlanamamıştır, yapı restorasyon sonrasında alışveriş merkezine dönüşmüştür.
11.Sosyal ve Kültürel önem	-
12.Simgesel önem	-

Şekil 5.21. Samsun Tekel Tütün Fabrikası [54]

Şekil 5.22. Samsun Tekel Tütün Fabrikası restorasyon öncesi [54]

Şekil 5.23. Samsun Tekel Tütün Fabrikası restorasyon öncesi [54]

Şekil 5.24. Samsun Tekel Tütün Fabrikası restorasyon öncesi [54]

5.3.1.5. Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası

Konumu: Bursa, Osmangazi

Kuruluş Yılı:1938

Özgün İşlevi: Yünlü Dokuma Tekstil Ürünleri Üretimi

Koruma Durumu: Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 14.7.1991/1871 sayılı kararı ile tescillenmiştir (Ek-6). Merinos yerleşkesinin envanteri çıkartılarak Koruma Kurulu'na iletilmiş ve Koruma Kurulu'nun 11.03.2005 tarihli 424 sayılı kararıyla 55 adet yapıdan 11 yapının tesciline, 2 yapının ise korunmasının tavsiyesine karar verilmiştir. (Ek-7).

Önemi: Türkiye'nin ilk endüstrileşme hareketlerini yansıtan öncü bir yapıdır.

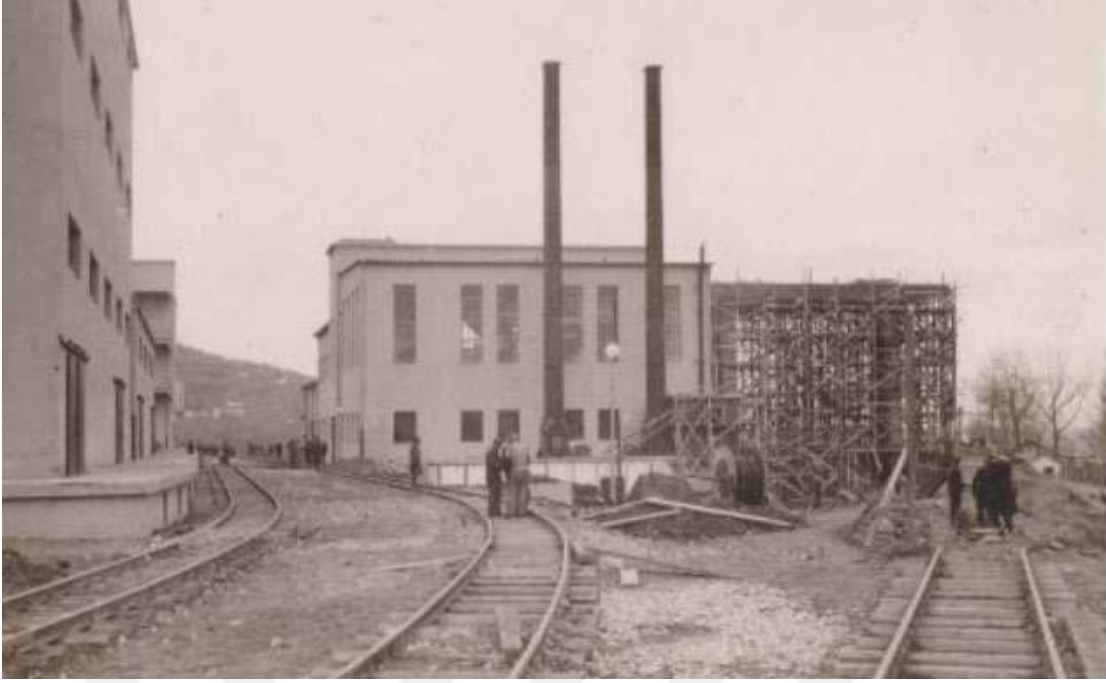
Yeni İşlevi: Müze-Kültür ve Sanat Merkezi, Kafeterya, Kongre Merkezi

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk endüstrileşme hareketlerinden olan Sümerbank Merinos Yünlü Sanayi Müessesesi, 1938 yılındaki kuruluşundan 2004 yılındaki kapanışına kadar önemli bir sanayi kuruluşu olarak kabul edilmiştir. Ülke ekonomisine büyük katkıları olan fabrika aynı zamanda birçok kişiye iş imkânı sağlayarak Cumhuriyet Döneminin sanayileşme girişimleri arasında yer alan sembol yapılardan biri haline gelmiştir [56] .

(Şekil 5.25., Şekil 5.26.)

Şekil 5.25. Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası [57]

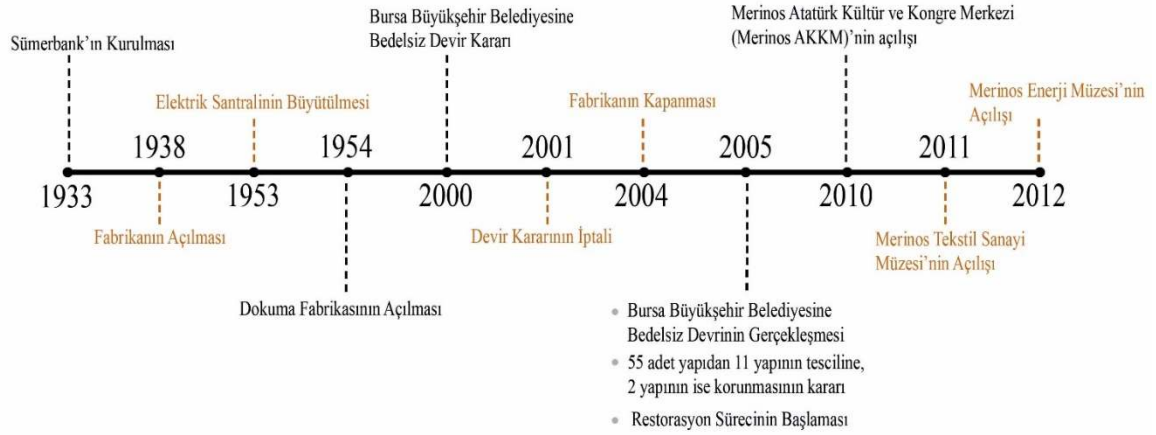
Şekil 5.26. Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası [58]

Fabrikanın 1938, 1944, 1953-58 ve 1976 yıllarında yerleşkesinde değişiklikler olmuştur. Fabrikanın toplam alanında artış olmuştur. 1953 yılında Elektrik Santralinin kapasitesi artırılmıştır.,1954’te dokuma fabrikası açılmıştır.

2000 yılında Sümerbank Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası hakkında Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığı’na devredilmesine ilişkin karar çıkmıştır. Bu durumun üzerine fabrika çalışanları örgütlenerek bu karara itiraz etmek için sendikalaşma hareketlerine başlamışlardır. Fabrikanın teknik ve yapısal özelliklerinin taşıdığı miras değerinin yanısıra ilk sendikalaşma hareketlerinden sayılan bu hareket sayesinde fabrikanın sosyal olarak etkileri de endüstri mirası niteliği taşımaktadır. Devir kararının iptaline neden olan sendikalaşma hareketlerinden sonra 2004 yılında, aktif bir şekilde çalışmaya devam eden fabrikanın çalışması durdurulmuştur.

2005 yılında fabrikanın Bursa Büyükşehir Belediyesine bedelsiz devir işlemi gerçekleşmesiyle birlikte Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 55 yapının envanteri çıkarılmış, 11 tanesinin tesciline 2 yapının ise korunması kararı verilmiştir. Bu kararlarla birlikte fabrika binalarını kültür merkezi işleviyle yeniden kullanma kararı alan Bursa Büyükşehir Belediyesi, Merinos Atatürk Kültür ve Kongre Merkezi (Merinos AKKM) projesini restorasyon sürecini başlatmıştır. Restorasyon çalışmalarının tamamlanmasıyla tescilli binalar korunarak 6 Haziran 2010 yılında hizmete açılmıştır. (Şekil 5.28.)

2011 yılında Merinos Tekstil Sanayi Müzesinin restorasyonu tamamlanarak ziyarete açılmıştır. (Şekil 5.29., Şekil 5.30.) 2012 yılında Elektrik Santrali, Bursa Merinos Enerji Müzesi olarak restorasyonu tamamlanarak ziyarete açılmıştır. (Şekil 5.31., Şekil 5.32.)

Şekil 5.27. Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası'nın kronolojik dönüşümü⁸

Şekil 5.28. Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası, restorasyon sonrası [59]

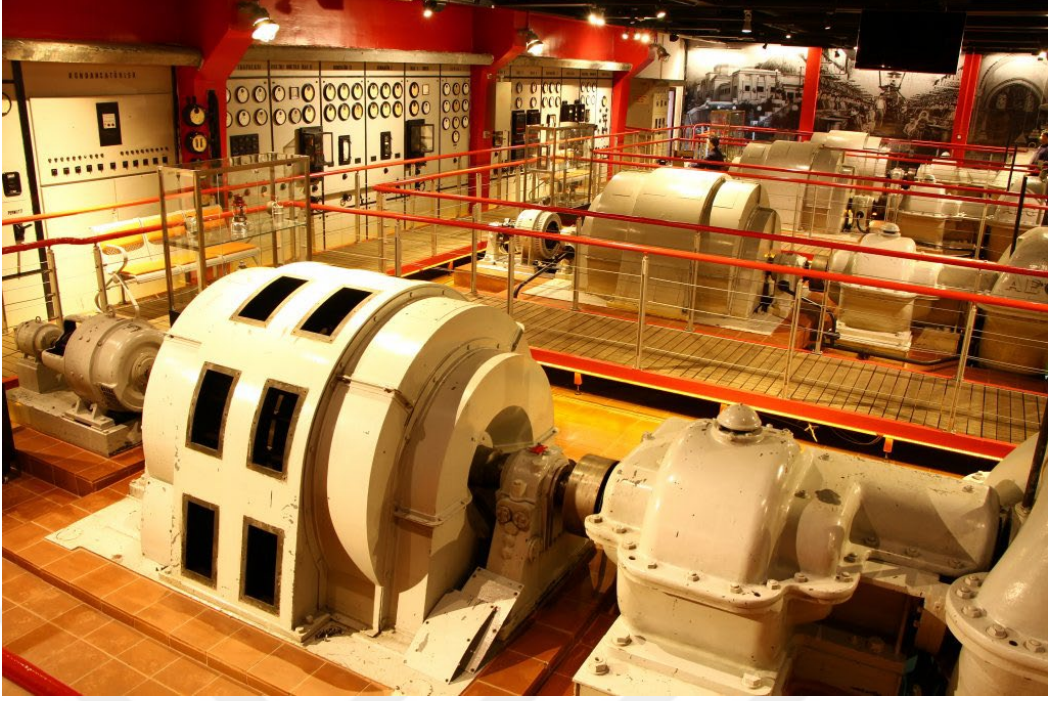
⁸ Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 5.29. Bursa Merinos Tekstil ve Sanayi Müzesi [60]

Şekil 5.30. Bursa Merinos Tekstil ve Sanayi Müzesi [60]

Şekil 5.31. Bursa Merinos Enerji Müzesi [59]

Şekil 5.32. Bursa Merinos Enerji Müzesi [59]

Yapının oluşturulan tablo üzerinden sahip olduğu endüstri mirası değerleri tablo 5.7 'de verilmiştir.

Tablo 5.7. Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası'nın parametreler üzerinden incelenmesi

Endüstri Mirasının Korunmasındaki Parametreler	Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası
1.Endüstriyel Gelişimin ve/veya Endüstrileşme Sürecinin Tanığı Olması	Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ait ilk sanayileşme atılımlarında önemli bir yeri olan Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası hem ulusal endüstri faaliyetlerinin temellerinden biri olarak kabul edilir.
2.Evrensellik ve/veya Enderlik Değeri	-
3.Kentleşme Tarihindeki Önemi	Merinos Fabrikasının yapıldığı yıllarda kent güneyde gelişme göstermekteydi ve planlı bir gelişme yoktu. Fakat fabrika yapıldıktan sonra kentsel gelişme kuzeye doğru kaymaya başlamış ve ilk planlı yerleşimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Şehir kuzeyde planlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır.
4. Çevresel Değeri	Merinos Dokuma fabrikası kendi ürettiği ürünlerin sevkiyatını gerçekleştirmek için Mudanya-Bursa Demir yolu hattına eklenmiştir ve bu yüzden ayrı bir öneme sahiptir. (Şekil 5.26)
5.Bütünlük Durumu	Kullanılan depolar, sosyal tesisler ve çalışanlar için yapılan lojmanların korunamaması dolaylı bütünlük durumu bozulmuştur.
6.Özgünlük Değeri	Fabrikanın günümüze ulaşan bölümleri özgünlüklerini korumaktadır.
7.Teknik/Teknolojik ve Bilimsel Önem	-

Tablo 5.7. devam ediyor.

8.Mimari Üslup (Endüstriyel mimari)	Modern dönem mimarisinin izlerini taşıdığı görülmektedir. Yapıların tasarımında rasyonellik ve fonksiyonellik ön plandadır.
9.Üretim ile Doğrudan veya Dolaylı olarak Bağlantılı İşlevi Olması	Yünlü Tekstil Üretimi yapılmaktadır.
10.İşlevsel Süreklilik	Süreklilik sağlanamamıştır. Restorasyon sonrası birimler müze, kafeterya, kültür ve sanat merkezi vb. yeni işlevler edinmiştir.
11.Sosyal ve Kültürel önem	Sosyal ve kültürel anlamda etkileri olan somut ve somut olmayan miras özelliğine sahip bir endüstri kuruluşudur.
12.Simgesel önem	-

5.3.1.6. İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası

Konumu: İzmit, Kocaeli

Kuruluş Yılı:1936

Özgün İşlevi: Kâğıt Üretimi

Koruma Durumu: 2005 yılında Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun kararı ile tescil edilmiştir.

Önemi: Erken Cumhuriyet Döneminde kâğıt üretiminin gerçekleştirildiği öncü sanayi kuruluşu olma özelliği taşımaktadır.

Yeni İşlevi: Müze ve Bilim Merkezi

Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllarda, kâğıt üretimine çok ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden, 1933 yılında Sümerbank'ın kurulmasıyla gerçekleştirilecek ilk sanayi yatırımlarından birinin kâğıt ve selüloz üreten bir tesis olmasına karar verilmiştir. Fabrikanın faaliyette olduğu zaman boyunca ulusal ekonomiye katkılarının yanında kültürel, sosyal ve toplumsal etkileri de önemlidir. 1936 yılında I. Kâğıt Fabrikasının açılmasıyla birlikte tesiste kâğıt üretimine başlanır.1938 yılında fabrika, Sümerbank Selüloz ve Sanayi Müessesesi adını alır, 1944 yılında 2. Kâğıt fabrikası işletmeye alınır. (Şekil 5.33., Şekil 5.34.)

Şekil 5.33. İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası [61]

Şekil 5.34. İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası [62]

1955 tarihinde Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları (SEKA) İşletmesi Kanununun çıkarılmasıyla birlikte SEKA Kâğıt ve Selüloz Fabrikası resmi olarak SEKA adını almıştır [63]. Bu süreçten sonra fabrikanın adı SEKA olarak anılmaya başlanmıştır.

1980 yılından sonra SEKA özel sektörün kâğıt sanayisinde üretimini artırması, eskiyen teknik ekipmanın özel sektör koşulları ile rekabet edememesi ve artan küreselleşme hareketleriyle zamanla küçülmeye başlamıştır.

Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun kararıyla özelleştirme kapsamına alınan SEKA; 1998 yılında Ana Sözleşme 'de değişiklikler yapılarak; Müesseseler, işletmeye; KİT statüsü, Anonim Şirket statüsü haline gelmiştir. Sonrasında aynı yıl, ÖYK tarafından kapatılmasına karar verilen SEKA Kâğıt Fabrikası, halkın ve fabrika çalışanlarının yoğun tepkilerine karşılık özelleştirme kapsamından çıkartılmıştır [64].

2004 yılında SEKA'nın faaliyetlerinin tamamının durdurulmasının ardından 2005 yılında fabrika kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Fabrikanın restorasyon çalışmaları 2011 yılında başlamış, 2016 yılında ise SEKA Bilim ve Kâğıt Müzesi adıyla yeni işlevleriyle hizmete açılmıştır. (Şekil 5.36., Şekil 5.37.)

Şekil 5.35. İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası'nın kronolojik dönüşümü ⁹

⁹ Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 5.36. İzmit SEKA Kâğıt Müzesi ve Bilim Merkezi [65]

Şekil 5.37. İzmit SEKA Kâğıt Müzesi ve Bilim Merkezi [65]

Şekil 5.38. İzmit SEKA Kâğıt Müzesi ve Bilim Merkezi iç mekân fotoğrafı [65]

Şekil 5.39. İzmit SEKA Kâğıt Müzesi ve Bilim Merkezi iç mekân fotoğrafı [65]

Şekil 5.40. İzmit SEKA Kâğıt Müzesi ve Bilim Merkezi iç mekân fotoğrafı [65]

Yapının oluşturulan tablo üzerinden sahip olduğu endüstri mirası değerleri tablo 5.8 ‘de verilmiştir.

Tablo 5.8. İzmit SEKA Kâğıt Fabrikasının parametreler üzerinden incelenmesi

Endüstri Mirasının Korunmasındaki Parametreler	İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası
1.Endüstriyel Gelişimin ve/veya Endüstrileşme Sürecinin Tanığı Olması	Erken Cumhuriyet Döneminde, teknolojik anlamda kâğıt üretiminin gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi bakımından ilkleri barındırması sebebiyle fabrika Türkiye sanayi tarihi açısından oldukça önemlidir.
2.Evrensellik ve/veya Enderlik Değeri	-

Tablo 5.8. devam ediyor.

3.Kentleşme Tarihindeki Önemi	Kocaeli İli için "anısal özellikler" taşımaktadır.
4. Çevresel Değeri	-
6.Özgünlük Değeri	-
7.Teknik/Teknolojik ve Bilimsel Önem	Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan sanayi yapıları, Batı dünyasının fikirlerini, biçimlerini ve tekniklerini ithal ederek inşa edilmiş ve modern mimarideki yerini almıştır [66].SEKA Kâğıt Fabrikası bu anlayışın benimsenerek uygulandığı öncü örneklerdendir [67].
8.Mimari Üslup (Endüstriyel mimari)	Fabrikanın hamur bölümü, üretim bölümü ve ikmal salonu çelik taşıyıcı sistemde inşa edilmiştir. (Şekil 5.38., Şekil 5.39.) Taşıyıcı sistem elemanları; katlarda çelik kolon, çelik kiriş üzeri betonarme döşeme, çatıda çelik kiriş üzeri alüminyum sandviç panel, çelik kiriş üzeri ne oturan 12 cm kalınlığında eğimli betonarme plak ve çelik makas sistem üzeri 12 cm kalınlığında betonarme plak döşemeden oluşmaktadır. (Şekil 5.40.)
9.Üretim ile Doğrudan veya Dolaylı olarak Bağlantılı İşlevi Olması	Kâğıt üretimi doğrudan bu fabrikada yapılmaktadır.
10.İşlevsel Süreklilik	Restorasyon öncesi süreklilik sağlanmıştır. Restorasyondan sonra bilim merkezi ve müze olarak yeni bir işlevle yapı kente kazandırılmıştır.
11.Sosyal ve Kültürel önem	Fabrika, 1940'ta idari, teknik ve sosyal birimlerden oluşan büyük bir yerleşke haline gelmiştir. Sinema ve tiyatro salonu olarak kullanılan kantin burada çalışan insanların sosyal yaşamına katkı sağlamaktadır [68].

Tablo 5.8. devam ediyor.

12.Simgesel önem	-
------------------	---

5.3.1.7. İzmir Havagazı Fabrikası

Konumu: İzmir, Alsancak

Kuruluş Yılı:1862

Özgün İşlevi: Havagazı Üretimi

Koruma Durumu: 1998 yılında İzmir Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından koruma altına alınmıştır [69].

Önemi: İzmir'in uzun yıllar havagazı ile aydınlanmasını sağlamıştır.

Yeni İşlevi: Kültür ve Sanat Merkezi

Tarihi Havagazı Fabrikası, İzmir' in aydınlatılması amacıyla yapılmıştır. (Şekil 5.42.) 1862 yılında,22.000 m² alana kurulu yapı kompleksinin yapımının inşasına başlanmış olup merkezi Londra'da olan "İzmir Gaz Kumpanyası" adında bir şirket tarafından üstlenilmiştir. Taş kömürü demiryolu vasıtasıyla yerleşkeye alınıp kayar bantlarla fırınlara iletilmesiyle başlayan havagazı üretim süreci, gazojen denen ocaklarda yüksek ısılarda damıtma yapılmasıyla kok kömürü ve gaz elde edilmektedir. Elde edilen gaz birkaç işlemden geçtikten sonra gazometrelerde biriktirilmektedir. Biriktirilen gazın basınç pompasıyla kente gönderilmesiyle aydınlatma sağlanmaktadır [70]. Ancak 1900'lü yıllara gelindiğinde elektriğin daha ucuz bir kaynak olmasından dolayı İzmir'in elektrikle aydınlatılmasının gündeme gelmesiyle birlikte şirket buna karşı çıkmış, havagazının kullanılmasında ısrarcı olmuştur. Geçiş döneminde bir süre havagazı ve elektrik birlikte kullanılmıştır. 1902'de tamamen kentin havagazıyla aydınlatılması için sistem kurulmuş olup fabrika genişletilmiştir [70], [71].

Şekil 5.41. İzmir Havagazı Fabrikası'nın kronolojik dönüşümü¹⁰

Şekil 5.42. İzmir Havagazı Fabrikası eski fotoğrafı [72].

¹⁰ Yazar tarafından hazırlanmıştır.

1995 yılında yağının bazı teknik donanımları İstanbul Rahmi Koç Müzesi'ne taşınmıştır. 1995 yılından 2003 yılına kadar geçen süreçte yapılan çalışmalar plansız olarak yürütülmüştür.

1998'de İzmir I No' lu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından koruma altına alınmıştır [69].

2003 yılında, Kültür ve Eğlence Merkezi işlevi ile yeniden kullanılması önerilen fabrikanın, 2005 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin kararıyla projesi ihalesi ,2008 yılında ise uygulamaların ihale süreçleri tamamlanmıştır.2009 yılında fabrika kültür merkezi işleviyle hizmete açılmıştır. (Şekil 5.43.)

Şekil 5.43. İzmir Havagazı Fabrikası, restorasyon sonrası hali [73].

Yapının oluşturulan tablo üzerinden sahip olduğu endüstri mirası değerleri tablo 5.9 'da verilmiştir.

Tablo 5.9. İzmir Havagazı Fabrikasının Parametreler Üzerinden İncelenmesi

Endüstri Mirasının Korunmasındaki Parametreler	İzmir Havagazı Fabrikası
1.Endüstriyel Gelişimin ve/veya Endüstrileşme Sürecinin Tanığı Olması	19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında İzmir'de yaşanan en önemli gelişmelerden biri endüstri faaliyetlerinin yoğunlaşmasıyla havagazı fabrikası da kentsel mekândaki yerini almıştır.
2.Evrensellik ve/veya Enderlik Değeri	-
3.Kentleşme Tarihindeki Önemi	Fabrika, İzmir'in Alsancak bölgesinin kentsel gelişimine konumu itibariyle tanıklık etmiştir.
4. Çevresel Değeri	İzmir Havagazı Fabrikası İzmir'in endüstrisinin gelişmesinde konumu itibariyle büyük öneme sahiptir.
5.Bütünlük Durumu	Fabrikanın bazı birimleri yıkılmıştır. Yapının ana binası ve bacası günümüze ulaşmıştır. (Şekil 5.44.)
6.Özgünlük Değeri	Yapı kompleksinin kalan yapıları büyük ölçüde orijinallliğini korumuştur.
7.Teknik/Teknolojik ve Bilimsel Önem	Elektriğin yaygınlaşmasıyla önemini yitiren Havagazı Fabrikası Endüstri Kompleksi, havagazı üretim tekniğini ifade eden mekân örgütlenmesi ve donanımları ile dönemin teknolojisine dair bilgiler verdiği için önemlidir.
8.Mimari Üslup (Endüstriyel mimari)	Çatı formları, tuğla kullanımı, basık kemerli pencereleri, çatı makasları gibi karakteristik öğeleriyle 19.yy. mimarisini yansıtmaktadır. (Şekil 5.45.)
9.Üretim ile Doğrudan veya Dolaylı olarak Bağlantılı İşlevi Olması	Fabrikanın işlevi havagazı ile şehrin aydınlatılması sağlamaktadır.

Tablo 5.9. devam ediyor.

10.İşlevsel Süreklilik	Fabrika kapandıktan sonra başka bir işlev ile kullanılmamıştır. Restorasyon sürecinden sonra kültür ve sanat merkezi işlevlerini sürdürmektedir.
11.Sosyal ve Kültürel önem	-
12.Simgesel önem	Kentin silüetine etkisiyle, simgesel öneme sahiptir.

Şekil 5.44. İzmir Havagazı Fabrikası, restorasyon sonrası hali [73].

Şekil 5.45. İzmir Havagazı Fabrikası iç mekân fotoğrafları [74].

5.3.1.8. Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası

Konumu: Kayseri, Kocasinan

Kuruluş Yılı:1935

Özgün İşlevi: Tekstil Ürünleri Üretimi

Koruma Durumu:2003 yılında Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun kararı ile kültür varlığı olarak tescil edilmiştir [75].

Önemi: Türkiye'nin kurduğu ilk sanayi komplekslerinden biri olma özelliğini taşımaktadır.

Yeni İşlevi: AGÜ Kampüsü, Müzesi ve Kütüphanesi

DOCOMOMO Türkiye'nin girişimi sonucu fabrika ve bünyesinde yer alan lojmanlar dahil tüm yapılar 2003-2004 yılları arasında kültür varlığı statüsü kazanmıştır.

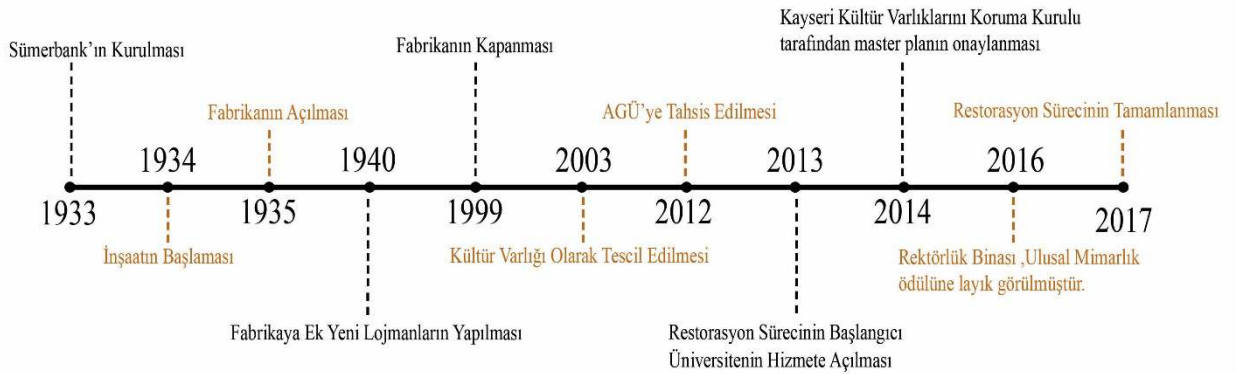
Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, Türkiye 'nin sanayileşme hedefleri doğrultusunda inşa ettiği ilk sanayi kuruluşlarından biridir. Bu anlamda Türkiye'nin ilk modern mimarlık örnekleri arasında yer almaktadır. (Şekil 5.46.)

Şekil 5.46. Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası [76]

Fabrika Türk- Sovyet Rusya iş birliğiyle yapılmıştır. Amacı halk tipi ucuz pamuklu kumaş üretmek olan Kayseri Bez Fabrikası, pamuklu tekstil sanayi kolunun gelişmesine ve yurt ekonomisine geniş ölçüde yardımcı olmuştur [77]. Kayseri’de fabrikanın kurulmasıyla beraber zamanla kentin o bölgede gelişim gösterdiği söylenebilmektedir.

Devletin hammadde üretimini desteklememesi ve teşvik girişimlerinde bulunmaması gibi nedenlere bağlı olarak fabrika işlevini sürdürememiştir. Buna bağlı olarak 1999 yılında resmen kapanmıştır. 2003 yılında kültür varlığı olarak tescil edilen fabrika, 2012 yılında Abdullah Gül üniversitesine tahsis edilmiştir. 2013 yılında restorasyonuna başlanan yapı 2017 yılında tamamlanarak Abdullah Gül Üniversitesinin Sümer Kampüsü olarak hizmete açılmıştır. (Şekil 5.48.)

Şekil 5.47. Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası'nın kronolojik dönüşümü¹¹

¹¹ Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 5.48. Restorasyon sonrası, Kayseri Abdullah Gül Üniversitesi [78]

Yapının oluşturulan tablo üzerinden sahip olduğu endüstri mirası değerleri tablo 5.10'da verilmiştir.

Tablo 5.10. Kayseri Sümerbank Bez Fabrikasının Parametreler Üzerinden İncelenmesi

Endüstri Mirasının Korunmasındaki Parametreler	Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası
1.Endüstriyel Gelişimin ve/veya Endüstrileşme Sürecinin Tanığı Olması	Türkiye'nin kurduğu ilk sanayi komplekslerinden biridir.
2.Evrensellik ve/veya Enderlik Değeri	-
3.Kentleşme Tarihindeki Önemi	Kentin birçok alanda değişmesine ve gelişmesine öncülük etmektedir. Ekonomide ve toplumda, çalışma koşullarında ve yaşam tarzında gelişmelere öncülük eden yapılar bütünüdür.
4. Çevresel Değeri	-

Tablo 5.10. devam ediyor.

5.Bütünlük Durumu	Yapılar günümüze kadar ulaşmıştır. (Şekil 5.49.)
6.Özgünlük Değeri	Yapılar büyük ölçüde orijinalliğini korumaktadır.
7.Teknik/Teknolojik ve Bilimsel Önem	Geniş açıklıklı betonarme iskelet sistemi ile inşa edilen yapılar ve yerel ve gösterişsiz malzemeleri yaratıcı detaylarla bir araya getiren mimarlık teknolojisi, dönemi için özgün ve yenilikçi niteliktedir [79].
8.Mimari Üslup (Endüstriyel mimari)	Büyük ölçekli yapının mimarisi klasik bir ifadeye sahipken, simetri ve anıtsallığın işlevselliğin önüne geçtiği izlenir. Farklı bölüm ve yapılarında hem bu resmi anıtsal klasisizmi hem de görece daha serbest Konstrüktivist yaklaşımları yansıtan fabrikanın mimari tasarımı tam da bu dönüm noktasına aittir. Kayseri'de masif yığma sistemle inşa edilen yapılar arasında yükselen betonarme sistemle inşa edilen ilk yapılardan biridir.
12.Simgesel önem	Kent silüetine etkisi olduğundan simgesel öneme sahiptir.

Şekil 5.49. Kayseri Sümerbank Beş Fabrikası, restorasyon öncesi

5.3.1.9. Hasanpaşa Gazhanesi

Konumu: İstanbul, Kadıköy

Kuruluş Yılı: 1891

Özgün İşlevi: Havagazı Üretimi

Koruma Durumu: İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 2. grup korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir [29].

Önemi: Osmanlı endüstriyel mirasının erken örneklerinden biridir.

Yeni İşlevi: Müze ve Sergi alanı

Hasanpaşa Gazhanesi, 1891 yılında İstanbul’da sosyal amaçla kurulmuş son gazhane tesisidir. Bu tesisle Kadıköy ve Üsküdar ile Anadolu sahilinden Beykoz’a kadar olan bölgenin, gaz ile hem aydınlatılması hem de ısıtılması planlanmıştır.

1993 yılında teknolojinin eskimesi, yaydığı kötü koku ve dumanı gibi sebeplerle çevrede yaşayanların ve çalışanların sağlığı açısından tehdit oluşturan Hasanpaşa gazhanesinin İstanbul’da yer alan tüm diğer gazhaneler gibi üretimi durdurulmuştur. Gazhane yapılarının kapatılmasında etkili diğer bir faktör doğalgaz kullanımına geçilmesiyle bu yapıların işlevlerini yitirmeleri olmuştur. Türkiye’nin en önemli endüstri mirasları arasında yer alan Hasanpaşa Gazhanesi 1993 yılından itibaren terkedilmiştir. Gazometreleri yerinden sökülüştür. Gazhanenin tüm teknik donanımı yok edilmiş, su gazı tesisi ve tazyik binası büyük ölçüde yıkılmıştır. (Şekil 5.50., Şekil 5.51.) 1994 yılında kalan son parçaları da satılmak üzereyken, İstanbul Teknik Üniversitesi’nin çalışmalarıyla İstanbul

II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1996 yılında çevresiyle birlikte yapı tescil edilmiş ve sit alanı olarak ilan edilmiştir [80], [81].

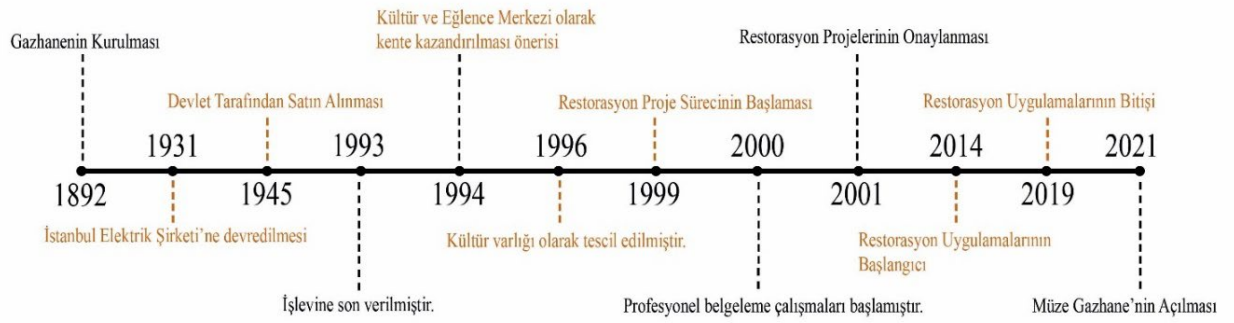

şekil 5.50. Hasanağa Gazhane restorasyon öncesi [82]

şekil 5.51. Hasanağa Gazhane restorasyon öncesi [82]

1999 yılında yapının dönüşüm süreci başlamıştır. 2001 yılında restorasyon projelerinin onaylanması, 2014 yılında uygulama sürecinin başlaması, 2019 yılında ise tüm restorasyon uygulamaları bitmiştir. Hasanpaşa Gazhanesi 2021 yılında Müze Gazhane adıyla müze, sergi salonu, kültür merkezi işlevleriyle hizmete açılmıştır. (Şekil 5.53.) Gazhane, mevcut silüeti bozmadan yatayda ve düşeyde özgün nitelikleri bozmadan özgün nitelikleri korunarak dönüşmüştür. (Şekil 5.54.) Proje ve uygulama süreçlerinde Gazhane Gönüllüleri adı altında yerel halk, sivil toplum kuruluşları, belediye, akademisyenler dahil edilmiştir.

Şekil 5.52. Hasanpaşa Gazhanesinin kronolojik dönüşümü¹²

Şekil 5.53. Hasanpaşa Gazhanesi restorasyon sonrası, Müze Gazhane [83]

¹² Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 5.54. Hasanağa Gazhanesi restorasyon sonrası, Müze Gazhane [83]

Yapının oluşturulan tablo üzerinden sahip olduğu endüstri mirası değerleri tablo 5.11’de verilmiştir.

Tablo 5.11. Hasanpaşa Gazhanesinin parametreler üzerinden incelenmesi

Endüstri Mirasının Korunmasındaki Parametreler	Hasanpaşa Gazhanesi
1.Endüstriyel Gelişimin ve/veya Endüstrileşme Sürecinin Tanığı Olması	Osmanlı geç dönemi ve erken cumhuriyet döneminin endüstriyel miras örneklerindendir.
2.Evrensellik ve/veya Enderlik Değeri	-
3.Kentleşme Tarihindeki Önemi	Doğalgaz kullanımına geçilmesi ile yapı işlevini kaybetmiştir ancak kent tipolojisi büyük ölçüde değişmiştir. Kentleşme tarihinde bu değişime bağlı olarak önemli rol oynamaktadır.
4. Çevresel Değeri	-
5.Bütünlük Durumu	1993 yılında kapanmasıyla birlikte terkedilen fabrika, yapısal parçaları kullanılamayacak derecede harabe halde restorasyona alınmıştır. Bu süreçte fabrikanın birçok teknik ekipmanı da kaybedilmiştir.
6.Özgünlük Değeri	Yapı işlevini kaybettikten sonra kullanılmamıştır. Özgünlüğünü korumaktadır.
7.Teknik/Teknolojik ve Bilimsel Önem	19. yüzyıl teknolojisinin okunmasını sağlayan somut deliller olması açısından önemli sayılmaktadır.

Tablo 5.11. devam ediyor.

8.Mimari Üslup (Endüstriyel mimari)	Alanda yer alan Didier Werke fırını yüksek üretim kapasitesi hedeflenerek yapılan düşey kamaralı fırınların, yaklaşık 7 metrelik boyundan ötürü dünyadaki tek örnek olma özelliğine sahiptir. Çelik ve harman tuğla ile üretilmiş bu fırın alanda en iyi korunmuş yapılardan olup makine-yapı olarak tanımlanan İstanbul'da ayakta duran tek üretim tesisidir [84].
9.Üretim ile Doğrudan veya Dolaylı olarak Bağlantılı İşlevi Olması	Üretim bu tesiste gerçekleşmektedir.
10.İşlevsel Süreklilik	İşlevsel sürekliliği sağlanamamıştır.
11.Sosyal ve Kültürel önem	İstanbul'da sosyal amaçla kurulan son gazhane tesisidir [85].
12.Simgesel önem	Kentin silüetine etkisiyle, simgesel öneme sahiptir. (Şekil 5.53.)

5.3.1.10. Silahtarağa Elektrik Santrali

Konumu: İstanbul, Haliç

Kuruluş Yılı:1913

Özgün İşlevi: Elektrik Üretimi

Koruma Durumu: 1991 yılında İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescil edilmiştir [29].

Önemi: Osmanlı Devleti'nin kent ölçekli ilk elektrik santrali olma özelliğini taşımaktadır.

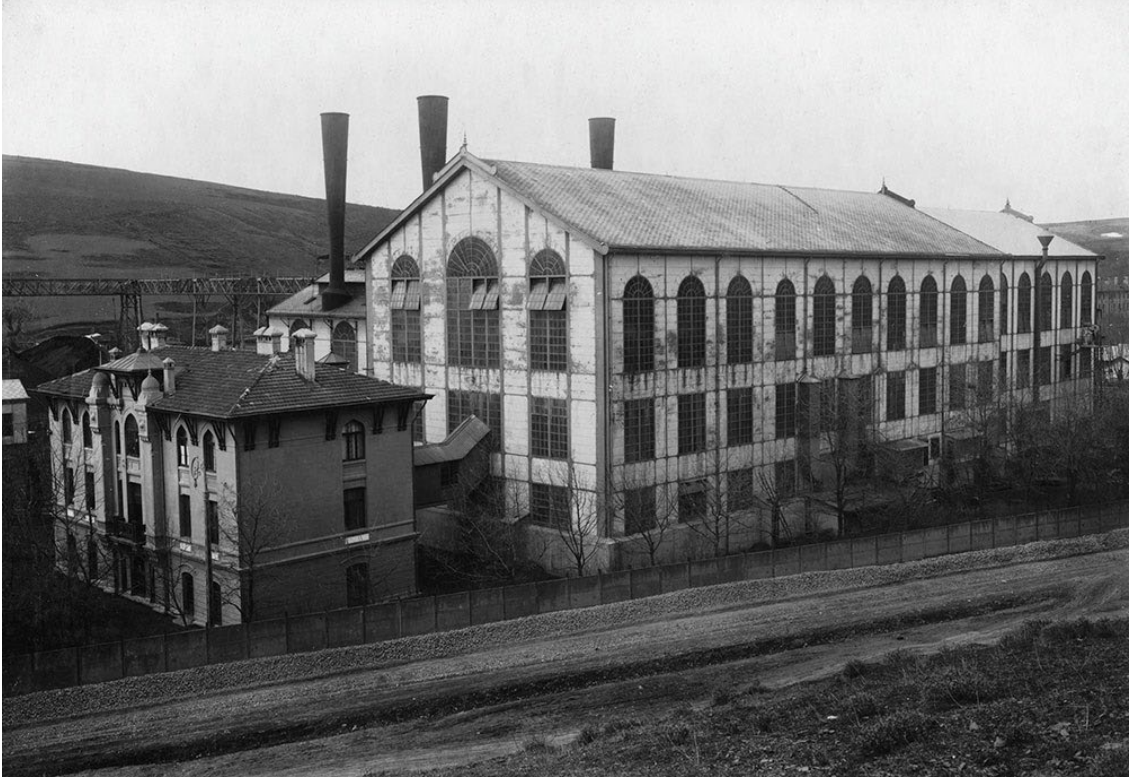
Yeni İşlevi: Müze, Eğlence ve Eğitim Merkezi

Silahtarağa Elektrik fabrikası Haliç ve çevresi her alandan imalathanelere tekstil, gıda ve askeri teçhizat için üretim tesisleri sunmuştur. Ancak yapının asıl önemi modernleşmenin sembolü olarak nitelendirilen İstanbul'un elektrikle aydınlatılmasıdır.

Ev tipi elektrik üretiminin sanayi atılımı için yeterli olmayacağını gören yetkililer, sanayi tipi üretim için gerekli olan enerjiyi gazhanelerle sağlamıştır. Gazhanelerin

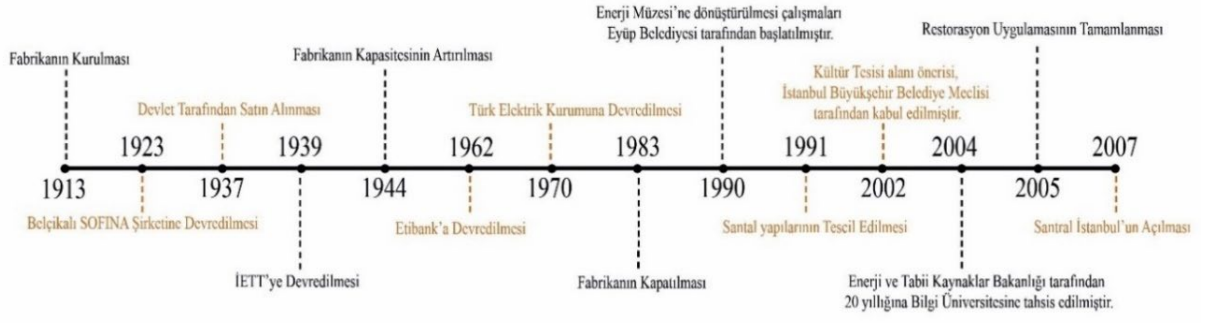
kurulmasından sonra Üsküdar Elektrik Fabrikası, Silahtarağa Elektrik Santrali gibi enerji sektörü içinde yeni yatırımlar yapılmıştır [6].

Silahtarağa Elektrik Santrali, Osmanlı Devleti'nin kentsel ölçekte ilk santralidir. Fabrika, Osmanlı'nın geç dönemine, Cumhuriyetin ise erken dönemine denk gelmiş önemli modernite eserlerinden biridir. (Şekil 5.55.)

Şekil 5.55. Silahtarağa Elektrik Santralinin ilk yıllarına ait fotoğrafı [86]

Endüstri yapısının, 1983 yılında kapanmasına kadar geçen süre içerisinde elektrik üretiminin yanı sıra bu yerleşkede yaşayanların yaşamlarında önemli bir yere sahip olduğu söylenmektedir. 1990 yılında Eyüp Belediyesinin yapının Enerji Müzesine dönüştürülmesi ile ilgili çalışmalar yapmasıyla 1991 yılında santral yapıları kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. 2002 yılında alanın İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Kültür Tesisi olarak dönüşümü fikri meclis tarafından kabul edilmiştir. 2004 yılında ise Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından 20 yıllığına Bilgi Üniversitesine tahsis edilmiştir. Bir yıl sonra restorasyon uygulamaların tamamlandığı yerleşke, 2007 yılında müze, eğlence ve eğitim merkezi işlevlerini bir arada bulunduran Santral İstanbul yeni adıyla hizmete açılmıştır. (Şekil 5.57., Şekil 5.58.) Fabrika yerleşkesine ait tüm teknik ekipman korunarak yapının müze kısmında sergilenmektedir. (Şekil 5.59.)

Şekil 5.56. Silaharağa Elektrik Santrali'nin kronolojik dönüşümü¹³

Şekil 5.57. Santral İstanbul [87]

¹³ Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 5.58. Santral İstanbul [88]

Şekil 5.59. Santral İstanbul Enerji Müzesi [89]

Yapının oluşturulan tablo üzerinden sahip olduğu endüstri mirası değerleri tablo 5.12’de verilmiştir.

Tablo 5.12. Silahtarağa Elektrik Fabrikasının parametreler üzerinden incelenmesi

Endüstri Mirasının Korunmasındaki Parametreler	Silahtarağa Elektrik Fabrikası
1.Endüstriyel Gelişimin ve/veya Endüstrileşme Sürecinin Tanığı Olması	Endüstriyel gelişimin 20.yy. başlarında nasıl geliştiğinin bir göstergesidir.
2.Evrensellik ve/veya Enderlik Değeri	-
3.Kentleşme Tarihindeki Önemi	Elektrik, kent hayatını birçok yönden etkilemiştir. Kentin aydınlanması kamusal alanlar ile eğlence ve kültür hayatını doğrudan etkilemiştir. Sinema, konserler, tramway vs gibi birçok yeni söylemin ortaya çıkması ve müstakil evlerin yerini apartmanlara terk etmesi kentsel ölçekte bir dönüşüm meydana gelmiştir.
4. Çevresel Değeri	-
5.Bütünlük Durumu	Fabrikanın kazan dairesi dışında tüm birimleri günümüze ulaşmıştır. (Şekil 5.60.)
6.Özgünlük Değeri	Döneminin izlerini taşımakta ve büyük ölçüde orijinalliğini korumaktadır.
7.Teknik/Teknolojik ve Bilimsel Önem	Tesisin üretim gücü o zamana dek yapılan tüm endüstri yapılarından daha gelişmiştir. Bu nedenle yapı teknolojik bir öneme sahiptir.
8.Mimari Üslup (Endüstriyel mimari)	I. Ulusal Mimarlık Akımının izlerini taşımaktadır. (Şekil 5.61.)
9.Üretim ile Doğrudan veya Dolaylı olarak Bağlantılı İşlevi Olması	Elektrik üretimi doğrudan santralde yapılmaktadır.
10.İşlevsel Süreklilik	Fabrika işlevini yitirene kadar aynı işlevle sürekliliğini sağlamıştır.

Tablo 5.12. devam ediyor.

11.Sosyal ve Kültürel önem	1893 yılında Servet-i Fünun dergisinde yazan Mahmut Sadık'ın belirttiği gibi modernitenin göstergesi, teknolojinin belirleyici olan elektrik devreye girdikten sonra yalnız sanayi üretimini değil şehir hayatı ve şehirli bireyin tüketim alışkanlıklarını da değiştirdi [90].
12.Simgesel önem	-

Şekil 5.60. Silahtarağa Elektrik Santrali restorasyon öncesi [91]

Şekil 5.61. Silahtarğa Elektrik Santrali restorasyon öncesi [91]

6. DEĞERLENDİRME

İşlevini zaman içerisinde kaybetmiş Endüstri Mirası yapılarının belirlenen koruma parametreleri ile incelenmesi sonrası yapıların aslında endüstriyel nitelikleri dışında evrensel koruma değerlerine de sahip olduğu gözlenmiştir. Âtıl durumda bırakılan bu yapıların yeniden işlevlendirmeye sahip oldukları değerlerin korunarak yaşatıldığı, kentte yeni kamusal alanlar ve odak noktaları oluşturduğu görülmektedir.

AOÇ Şarap Fabrikası, müze olarak işlevini sürdürmektedir. Yapının Endüstri mirası olduğunu hatırlatan şarap üretimini sağlayan teknik ekipman müze içerisinde sergilenmiştir. Yapı eski işlevini yitirse bile özgün nitelikleri, bütünlüğü korunarak tarihsel değeri yansıtılmıştır.

Cıbalı tütün ve Sigara Fabrikası, üniversite işleviyle özgün kimliğini koruyarak restore edilmiştir. Kentsel hafızadaki yerini koruyarak kültürel süreklilik sağlanmıştır. Haliç'in silüetine zarar vermemiş, kütsel formlara sadık kalınmıştır. Yeniden işlevlendirmenin sürdürülebilir olması için çevrede yaşayan halk sürecin içine dahil edilmiştir. Yakın çevresinde bölgedeki yerel halkın işlettikleri küçük işletmeler ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak özgün kimliğine uygun sokak sağlıklılaştırma projesi uygulanmıştır. Yapının yeniden işlevlendirilmesiyle birlikte fiziksel çevresi değer kazanmıştır. Kentte yeni kamusal alan oluşturmuştur.

Bomonti Bira Fabrikası, eğlence ve kültür merkezi olan yeni işleviyle Bomonti Ada adını almıştır. Bomonti kardeşlerden gelen bir arada olma kültürü mekânsal olarak karşılığını kültürel ve sosyal aktivitelerin bir aradalığı olacak şekilde kurgulanmıştır. Kent kullanıcıları ve yerel halkın katılımlarını sağlanarak şehirde yeni bir kamusal alan oluşturulmuştur. Kültürel sürekliliğin sağlanması açısından proje uygulanırken tarihsel dokunun korunmasına önem verilmiştir ancak dönüşümde çevresindeki yapı tipolojisi tamamen değişmiştir. Yapının yeniden işlevlendirme çalışmaları kapsamında yerin ruhu kavramı yok sayılmıştır.

Samsun Tekel ve Tütün Fabrikası, Bulvar Samsun adını alarak alışveriş merkezine dönüştürülmüştür. Bu endüstri yapısının korunması ve yeniden işlevlendirilmesi ile bir taraftan tarihî bir yapının yaşama yeniden kazandırıldığı ve kent yaşamına nitelikli katkılar sağlandığı görülürken, diğer taraftan ise bir endüstri yapısının döneminin üretim teknolojisini, sosyal, ekonomik ve politik yapısını yansıtırma özelliğine sahip olmasının, diğer yapılardan en önemli farkı olduğu düşünülürse bu koruma projesinde bunun göz ardı edildiği

gözlemlenmektedir. Yapının herhangi bir bölgesinde endüstri mirası niteliğini anlatan ve eski işlevini hatırlatan herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Bu durum yapının zaman içerisinde kentsel hafızadaki yerini yitirmesine neden olacaktır.

Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası'nın projesi kapsamında yeniden işlevlendirilerek hayata kazandırılan iki ayrı müze ve kültür merkezi yer almaktadır. Bu yapılar özgünlüğüne sadık kalınarak koruma uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Her iki müzede de sanayisiyle ilgili somut ve somut olmayan değerler korunarak tarihsel bağlamı çerçevesinde tüm değerlerini barındırmaktadır. Fabrikanın ana binası ile yakın çevresi de koruma projesi içerisinde yer aldığından bütüncül bir yaklaşım sergilenmiştir. Kentsel dönüşüm ve uygulama projelerinin hazırlanmasında ve uygulama süreçlerinde yerel halkın, fabrika çalışanlarının katılımına, alanında uzman akademisyenlerin olduğu katılımcı bir süreç izlenmemiştir. Yeni işlevleri ile birlikte fabrika yapıları kamusal alanlar oluşturarak modern kent ile entegre hale getirilmiştir. Fabrikanın sahip olduğu endüstri değeri hakkında farkındalık ve bilinç geliştirmeye yönelik müze işlevi kurgulanmıştır. Bu iki yaklaşımla birlikte sürdürülebilirliğin sağlandığı görülmektedir.

İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası, müze olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Yapının sahip olduğu endüstri mirasına ait yansımalar özgünlüğüne sadık kalınarak korunmuştur. Kâğıt üretimine ait teknik ekipmanlar müze içerisinde sergilenerek yapının miras değerinin hafızalardaki yerinin korunması sağlanmıştır. Yeniden işlevlendirme sürecinde fabrika binaları ve çevresi ile ele alınarak bütüncül bir yaklaşım sergilenmiş ve kamusal alan oluşturulmuştur. Proje ve uygulama süreçlerinde yerel halk başta olmak üzere sivil toplum kuruluşları, eski fabrika çalışanları ve akademisyenler dahil edilmemiştir.

İzmir Havagazı Fabrikası, kültür ve sanat merkezi olarak işlevlendirilmiştir. Yeniden işlevlendirilmesi sürecinde çevresinde ana fonksiyon zonları belirlenerek yeni işlevine karar verilmiştir. Yapı kültürel aktivasyon mekânı olarak en yoğun kullanılan alanlarından birisi haline gelmiştir. Yapının yeniden işlevlendirilmesiyle kent merkezinde yeni bir kamusal alan oluşturulmuştur. Fabrika'ya ait özgün donanımların sergilenmesi kısıtlıdır. Yapıya sonradan eklenen membran üst örtüler bağlam karmaşası yaratmaktadır. Fabrikanın restorasyon uygulamasında endüstriyel yerleşkenin bütünlüğünün okutulması değil yapıların bina olarak restorasyonuna odaklanılmıştır.

Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası, Abdullah Gül Üniversitesi Sümer Kampüsü olarak yeniden kullanımla kent hayatına kazandırılmıştır. Fabrika'nın âtil durumda bırakıldığı süre içerisinde, özgün makine ve teknik donanımın büyük oranda kaybolduğu görülmüştür. Bu nedenle, korum-yaşatma evresinde üretim sürecini yansıtmak yerine, daha iyi korunmuş olan

yapıların kendisine odaklanılmış, çağdaş müdahaleler ile özgün mimari ve teknolojik özellikleri ortaya çıkarılmıştır. Böylece yeni ile eskiyi her ölçekte birbirinden ayırt edilmesini sağlanmıştır. Üniversite yapısı kente açık bir kullanım sunmuş, kentte yeni bir kamusal alan yaratmıştır.

Hasanpaşa Gazhanesi, müze, sergi salonu, kültür merkezi işlevleriyle Müze Gazhane adını almıştır. Gazhane yapılarına zarar verilmeden, aslına uygun olarak korunmuş, yıkılmış olan gazhaneleri temsil etmek üzere ilave ekler yapılmıştır. Açık ve kapalı alanlarda, kültürel sürdürülebilirliği sağlayacak, geçmişe dair okumaların yapılabildiği bazı bölümler bulunmaktadır. Ancak bu bölümler gazhanenin sosyolojik ve tarihsel değerini anlatmada yetersiz kalmıştır. Kentte yeni bir kamusal alan oluşturan Gazhane alanı, mevcut silüeti bozmadan yatayda ve düşeyde özgün nitelikleri bozmadan anıt özelliğini koruyarak dönüşmüştür. Proje ve uygulama süreçlerinde yerel halk, sivil toplum kuruluşları, belediye, akademisyenler dahil edilerek katılımcı bir süreç izlenmiştir. Yerel halkın gazhaneyi benimsemesi ve sürece dahil olması gazhanenin sürdürülebilirliği açısından büyük arz etmektedir.

Silahtarağa Elektrik Santrali, müze, eğlence ve eğitim merkezi işlevlerini bir arada bulunduran Santral İstanbul adıyla yeni bir odak noktasına dönüşmüştür. Fabrikaya ait tüm teknik ekipman korunmuş, enerji müzesi olarak işlevlendirilen kısımda sergilenmektedir. Müzede fabrikanın özgün kimliğini tanıtan, tarihini ve elektrik üretim sürecini anlatan çeşitli eğitim programları bulunmaktadır. Böylece kentsel hafızada yapının endüstri mirası niteliği unutturulmayarak sürdürülebilirliği sağlanmıştır. Günümüze kadar gelememiş kazan dairelerinin yerine Çağdaş Sanatlar Müzesi olarak kullanılmak üzere modern yapı inşa edilmiştir. Özgün nitelikleri korunarak dönüştürülen fabrika yapısı çağdaş müzesi ile yeni ve eskinin başarılı bir şekilde entegre olabildiğini gösteren başarılı bir örnektir. Ancak yapı özelinde koruma yaklaşımı benimsenmiştir, bütüncül yaklaşım ilkesi göz ardı edilmiştir.

Tez kapsamında incelenen fabrikaların değerlendirilmelerine ek olarak belirlenen endüstri mirası koruma parametreleri ile ilişkileri incelenerek Tablo 6.1 oluşturulmuştur.

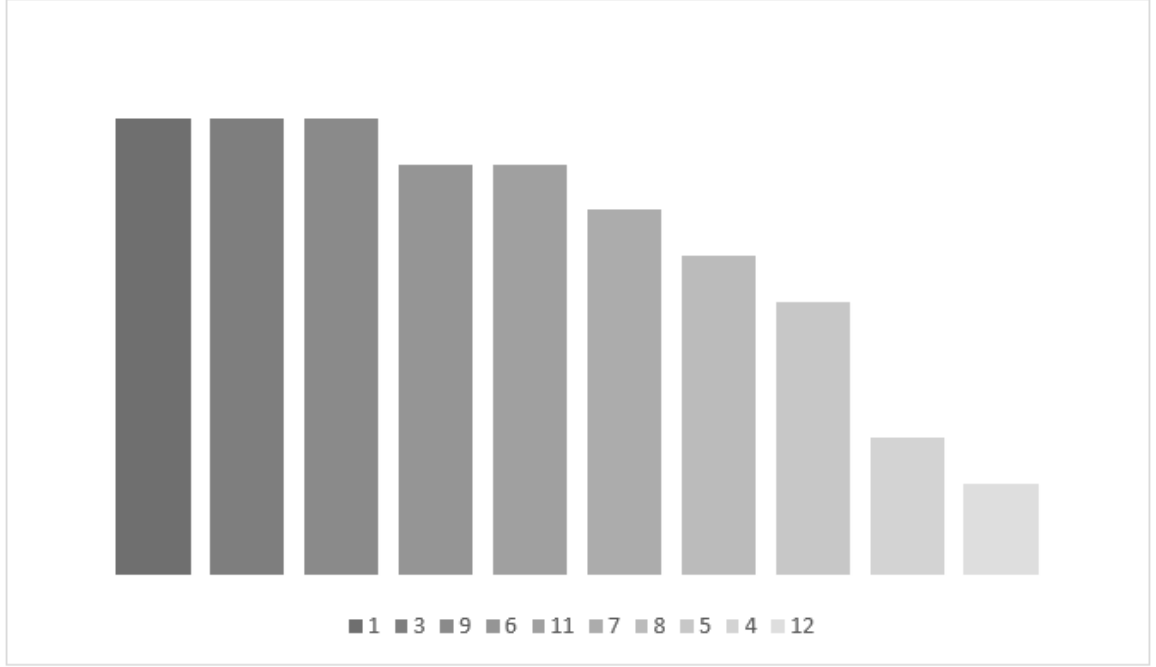
Tablo 6.1. Fabrikaların koruma değerleri¹⁴

EMKP/ Fabrikalar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
AOÇ Şarap F.	●		●		●	●	●		●		●	
Cıbalı Tütün F.	●		●	●		●	●	●	●		●	
Bomonti Bira F.	●		●		●	●			●		●	
Samsun Tekel F.	●		●		●	●	●		●			
Merinos Dokuma	●		●	●		●		●	●		●	
Kâğıt Fabrikası	●		●				●	●	●		●	
İzmir Havagazı F.	●		●	●	●	●	●	●	●		●	●
Kayseri Bez F.	●		●		●	●	●	●	●		●	
Hasanpaşa G.	●		●			●	●	●	●		●	●
Silahtarağa E.S.	●		●		●	●	●	●	●		●	

Tablo 6.1'e göre aşağıdaki değerlendirmeler yapılmıştır.

- 1,3 ve 9 numaralı parametreler, endüstri mirası açısından korunmalarında birinci sırada gelmektedir.
- 2 ve 10 numaralı parametreler incelenen örnekler arasında koruma kriteri olarak yer almamıştır.
- 6 ve 11 numaraları parametreler bu yapıların korunmasında ikinci sırada parametreler olarak görülmektedir.
- 7 numaraları parametre, yapıların korunmasını sağlayan üçüncü sırada kriter olarak yer almaktadır.
- 8,5 ve 4 numaraları parametreler orta yoğunlukta saptanmıştır.
- 2 ve 10 numaraları parametreler incelenen örnekler üzerinde koruma kriteri olarak yer almamıştır.
- 12 numaralı parametreyi ise iki yapının sağladığı görülmektedir.
- Tüm bu verilere göre koruma parametrelerinin yoğunluk analizi şekil 6.1'de verilmiştir.

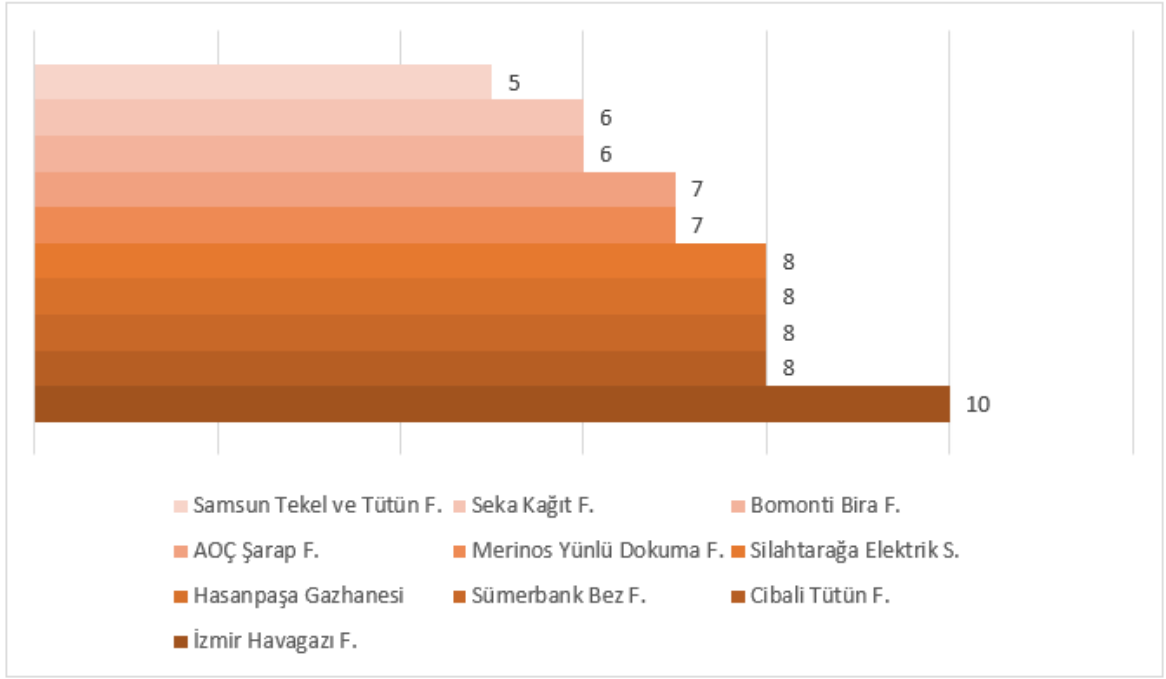
¹⁴ Parametrelerin numaralandırılma sıraları diğer tablolarla aynıdır.

Şekil 6.1. Koruma parametrelerinin fabrikalar üzerindeki yoğunluk analizi

Şekil 6.1’deki analize göre; Türkiye üzerinden incelenen örneklerde belirlenen parametrelerin Endüstri mirasının korunmasındaki yoğunluk sırasına göre aşağıdaki gibidir.

- Endüstriyel Gelişimin ve/veya Endüstrileşme Sürecinin Tanığı Olması (1),
- Kentleşme Tarihindeki Önemi (3),
- Özgünlük Değeri (6),
- Üretim ile Doğrudan veya Dolaylı olarak Bağlantılı İşlevi Olması (9),
- Sosyal ve Kültürel Önem (11),
- Teknik/Teknolojik ve Bilimsel Önem (7),
- Mimari Üslup (8),
- Bütünlük Durumu (5),
- Çevresel Değeri (4) ve
- Simgesel önem (12).

Şekil 6.2. Fabrikalar üzerinden parametre yoğunluk analizi

Şekil 6.2 incelendiğinde endüstri mirasının belirlenmesinde 10 parametre ile en çok parametreyi sağlayan İzmir Havagazı Fabrikası olmuştur. 8 parametre ile korunmasını sağlayarak ikinci sırada gelen Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası, Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası, Hasanpaşa Gazhanesi, Silahtarağa Elektrik Santrali olmuştur. Üçüncü sırada Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası, AOÇ Şarap Fabrikası gelmektedir. Dördüncü sırada, Bomonti Bira Fabrikası ve İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası gelmektedir. Son sırada ise 5 parametre ile korunması sağlanan Samsun Tekel ve tütün fabrikası gelmektedir.

Dünya miras listesinde endüstri mirası olma özelliği taşıyan yapılara/yapı gruplarına bakıldığında belirlenen parametreler doğrultusunda korunarak yaşama yeniden kazandırılmıştır. Birçok ulusal kongre ve toplantılar düzenlenerek Endüstri Mirasının korumaya ilişkin çalışmalar bu mirasın korunması gerekliliğini vurgulamakta ve koruma çalışmalarını sürdürmektedir. Dünya miras listesinden referansla belirlenen genel parametrelerin ve Türkiye’de yürürlükte olan 2863 sayılı Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu ile birlikte değerlendirildiğinde mevzuatta yer alan tanımların, belirlenen parametrelerle genel çerçevede benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. 2863 sayılı Kültür Varlıkları koruma kanununu endüstri mirası özelinde incelediğimizde tanımı ve korunması ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. İncelenen Endüstri mirası yapılarının kültür varlığı olarak tescillendiği, tescil fişlerine bakıldığında endüstri mirası olarak

değerlendirilmediği anlaşılmaktadır. (Bkz. Tescil Fişi Örneği Ek-6, Ek-10) İncelenen örneklerde Türkiye’deki Endüstri mirası örneklerinin korunması ve yeniden işlevlendirilerek kente kazandırılması mümkün olmuştur. Yapıların belirlenen parametrelere ek olarak yeniden işlevlendirilme süreçleri incelendiğinde başarılı örneklerde ortak bazı parametreleri de sağladığı gözlenmiştir. Bunlar:

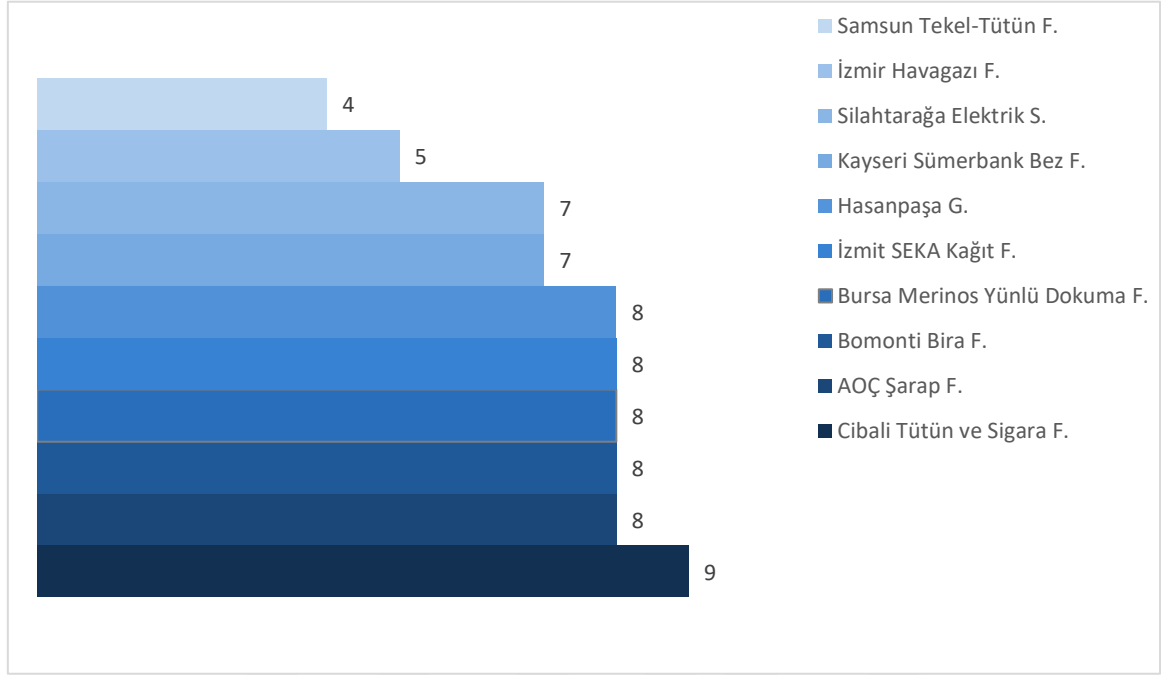
- Kent merkezlerinde yeni odak noktaları ve kamusal alan oluşturmaları
- İşlevsel Uygunluk
- Sürdürülebilirlik ilkesine uygunluk
- Katılımcı bir yaklaşım izlenmesi
- Yerin Ruhu/Bağlamı
- Tarihsel Süreklilik ve
- Kültürel Süreklilik

olmak üzere 7 yeni parametre belirlenmiştir. Bunlara ek olarak dönüşüm sürecinde fabrikaların bütünlük ve özgünlük değerlerinin korunarak yaşatılmasının ayrıca önemi anlaşılmıştır. Dünya miras listesinde yer alan herhangi bir endüstri mirası niteliği taşıyan yapının/ yapı gruplarının, çevresinden ayrı tutularak koruma altına alındığı gözlenmezken Türkiye üzerinden incelenen örneklerde bu iki kriterin göz ardı edildiği gözlenmiştir. Fabrika yerleşkelerinin çevresiyle birlikte bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak, özgün değerleri korunarak yaşatılması mümkündür. Buna göre, fabrika örnekleri Tablo 6.2’de yeni belirlenen parametreler, özgünlük ve bütünlük değerleri üzerinden yeniden değerlendirilmiştir.

Tablo 6.2. İncelenen fabrikaların yeni belirlenen parametreler üzerinden analizi

Parametreler /Fabrikalar	Yerin Ruhu/ Bağlamı	İşlevsel Uygunluk	Katılımcılık	Kamusal Alan Oluşturma	Tarihsel Süreklilik	Kültürel Süreklilik	Sürdürülebilirlik	Özgünlük	Bütünlük
AOÇ Şarap F.	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Cibali Tütün ve Sigara F.	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Bomonti Bira F.	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Samsun Tekel- Tütün F.	✓	×	×	✓	×	×	×	✓	✓
Bursa Merinos Yünlü Dokuma F.	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓
İzmit SEKA Kağıt F.	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓
İzmir Havagazı F.	×	✓	×	✓	✓	✓	×	✓	×
Sümerbank Bez F.	✓	✓	✓	✓	×	×	✓	✓	✓
Hasanpaşa G.	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓
Silahıtarğa E.S.	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	×

Tablo 6.2’de yapılan inceleme doğrultusunda fabrika yapılarının yeniden işlevlendirme süreçlerinde belirlenen 9 yeni parametreye göre başarı sıralamaları şekil 6.3’te verilmiştir.

Şekil 6.3. Fabrikaların yeniden işlevlendirme sürecindeki başarı sıralaması

Şekil 6.3 incelendiğinde;

- Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası parametrelerin hepsini sağladığı görülmüştür.
- AOÇ Şarap Fabrikası, Bomonti Bira Fabrikası, Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası, İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası ve Hasanpaşa Gazhanesi belirlenen parametreler arasından 1 tanesini sağlamamaktadır.
- Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası ve Silahtarağa Elektrik Santrali belirlenen parametrelerin 2 tanesini sağlamamaktadır.
- İzmir Havagazı Fabrikası’nın 5 parametre değerini sağladığı görülmektedir.
- Samsun Tekel ve Tütün Fabrikası ise sadece 4 parametre değerini sağlamaktadır.

Fabrikaların koruma süreçlerinde sağladıkları parametre değerlerine göre; 0-4 arası Başarısız ,4-6 arası Kısmen Başarılı, 6-9 arası Başarılı sayılmıştır. Buna bağlı olarak; Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası, AOÇ Şarap Fabrikası, Bomonti Bira Fabrikası, Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası, İzmit Seka Kâğıt Fabrikası, Hasanpaşa Gazhanesi, Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası ve Silahtarağa Elektrik Santrali başarılı olarak değerlendirilmiştir.

İzmir Havagazı Fabrikası kısmen başarılı, Samsun Tekel ve Tütün Fabrikası başarısız olarak değerlendirilmiştir.

Tez kapsamında Türkiye’deki Endüstri mirası yapıların yeniden işlevlendirme yöntemiyle korunarak ve kente yeniden kazandırılan endüstri mirası yapı ve yapı kompleksleri incelenmiştir. İşlevini yitirmiş, terkedilmiş Endüstri Mirası yapılarının; zaman, doğa koşulları, değişen ekonomik durumlar, çevresel etmenler, dönüşümler vb. nedenler bozulmasını ve yok olmasını hızlandırmaktadır. Bu nedenle bu endüstri mirası yapılarının yasal mevzuatla desteklenerek koruma altına alınmaları gerekmektedir.

2863 sayılı Kültür Varlıkları Koruma Kanunu madde 6’ya incelendiğinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

“ a) *Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,*

b) *Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,*

c) *Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,*

d) *Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler. Ancak, Koruma Kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar” [92].*

Bu tanıma göre 20. Yy ve sonrası modern mimarlık mirası korunması gerekli kültür varlığı sayılmamaktadır. Türkiye’de 2863 sayılı kültür varlıkları koruma kanunu incelendiğinde Endüstri Mirası kavram ve kapsam olarak açıklanmamıştır. (Bkz. KVKK Madde 6)

Dünya Miras Listesine giren ve Türkiye’de yeniden işlevlendirmeye koruma altına alınan belirlenen endüstri mirası örnekleri üzerinden inceleme yapıldığında, yapıların çoğunun yeniden işlevlendirmeye mimari özellikleri, bütünlükleri ve özgünlükleri korunarak yaşama yeniden kazandırıldıkları gözlenmiştir.

Mevzuatta tanımı yapılmamış 20 yy. modern mirasının korunmasına ek olarak endüstri mirası tanımının ayrıca belirtilmesi gerektiği, belirlenen parametreler doğrultusunda bu yapılarında korunmaya değer oldukları, korunduklarında kente yeni nitelikler kazandırdığı gözlenmiştir.

7. SONUÇ

Günümüzde, endüstri yapılarının, teknolojik gelişmeler sonucunda yetersiz kalmalarıyla birlikte işlevlerini yitirmeleri, kenti ve çevreyi kirletmeleri gibi çeşitli gerekçelerle kapatılmaları tüm dünyada yaşanan bir durumdur. Bu yapıların işlevini yitirmesi durumunda miras değerleri kaybedilmeden kente yeniden kazandırılması gerekmektedir.

Tez çalışması kapsamında yeniden işlevlendirilen Endüstri Mirası örnekleri incelendiğinde belirli koruma-yaşatma yöntemleriyle korunduğu anlaşılmıştır. Bu yöntemler kısaca:

Herhangi bir müdahale yapmadan veya en az müdahale ile özgün işlevini sürdürerek korunması yöntemi

Çok az bir değişimle ve eski işlevine yakın bir işlevle koruma yöntemi

Herhangi bir işlev değişikliği yapılmadan müze olarak kullanılması yöntemi (AOÇ Şarap Fabrikası gibi)

Yeniden kullanımla birlikte yeni bir işlev ile kente kazandırılması yöntemi (Hasanpaşa Gazhanesi, Bomonti Bira Fabrikası gibi)

Bu yöntemlerin yanı sıra, Dünya Miras Listesi'ne giren endüstri mirası yapılarının değerlendirme kriterleri şunlardır:

- Endüstriyel Gelişimin ve/veya Endüstrileşme Sürecinin Tanığı Olması
- Evrensellik ve/veya Enderlik Değeri
- Kentleşme Tarihindeki Önemi
- Çevresel Değeri
- Bütünlük Durumu
- Özgünlük Değeri
- Teknik/Teknolojik ve Bilimsel Önem
- Mimari Üslubu
- Üretim ile Doğrudan veya Dolaylı olarak Bağlantılı İşlevi Olması
- İşlevsel Süreklilik
- Sosyal ve Kültürel önem
- Simgesel önem

Türkiye üzerinden incelenen fabrika yapılarının yeniden işlevlendirme süreçleri incelendiğinde başarılı örneklerde bu maddelere ek bazı ortak parametreler belirlenmiştir. Bu parametreler:

- Kent merkezlerinde yeni odak noktaları ve kamusal alan oluşturmaları
- İşlevsel Uygunluk
- Sürdürülebilirlik ilkesine uygunluk
- Katılımcı bir yaklaşım izlenmesi
- Yerin Ruhu/Bağlamı
- Tarihsel Süreklilik ve
- Kültürel Süreklilik.

Yeniden işlevlendirilme sürecinde tüm bu maddelerin uygulanması sonucu Endüstri Mirası yapıların korunması ve yaşatılması süreci başarılı sayılmaktadır. Bu maddelere bağlı olarak Endüstri mirası niteliği taşıyan her anıt/yapı/yapı grubunun yasal mevzuatla desteklenerek olduğu gibi korunması veya yeniden işlevlendirilerek korunması gerekmektedir.

Belirlenen Endüstri Mirasını koruma parametreleri doğrultusunda; Türkiye’de Endüstri Mirasının korunmasına ilişkin sorunlardan yola çıkılarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

Genel çerçevede;

- 2863 Sayılı Kültür Varlıkları Koruma kanununda gerekli değişiklikler yapılarak Endüstri Mirasının tanımı, kapsamı ve ilgili koruma parametreleri eklenmelidir. Bu tanım ve kapsamlar kanunda açık bir şekilde belirtilmelidir.
- Endüstri Mirasını belirlemek ve yasal koruma altına almak için yukarıda belirlenen parametreler Endüstri Mirası alanında uzman kişiler ile disiplinler arası çalışma yapılarak geliştirilmeli mevzuatta Endüstri Mirasını Koruma başlığı altında yer almalıdır.
- Endüstri Mirasının belgelenmesi ve envanterlenmesi sınıflandırma yöntemi kullanılarak dönem ve yapı türüne göre sistematik bir biçimde yapılmalıdır.
- Yapılar üzerinde yapılacak her türlü müdahale ya da tescil kararını kaldırarak kararlar, projeler vb. kararlar Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ile birlikte Anıt Eser Kurulu tarafından da onaylanmalıdır.

- Uzmanlardan oluşan çok disiplinli Endüstri Mirası araştırma enstitüsü veya Bakanlıklarda daire başkanlıkları oluşturularak çalışmalar sağlanabilir.
- Endüstri Mirasını Koruma konusundaki çalışmalara destek veren uluslararası kurumlara başvurularak bu yapıların korunmaları ve yaşatılmaları iş birliği sağlanmalıdır.

Tescillenen anıtlara/yapılara/yapı gruplarına müdahale yapılmadan önce;

- Endüstri Mirası yapılarının bulundukları bölgeler kendi bağlamında değerlendirilmeli ve detaylı araştırma ve analizlerle yapılara özgün nitelikler belirlenmelidir.
- Yeniden kullanımla birlikte koruma altına alınacak yapıların işlevleri kentin ihtiyaçlarını karşılayacak doğrultuda seçilmelidir ancak yeni işlev yapının özgünlüğü yitirecek veya zarar verecek şekilde olmamalıdır.
- Endüstri Mirası yapıların korunmasında ilk öncelik bu yapıların kendi işleviyle yeniden kullanmak olmalıdır ancak eğer işlev sürdürülemiyorsa yapılarda miras değerine zarar vermeyen uygun bir işlevle korunmaları esas olmalıdır.
- Yeniden işlevlendirilen Endüstri Mirası yapıları kamusal alan oluşturma niteliği taşımalıdır.
- Yerel halk, sivil toplum örgütleri, akademisyenler ve yapı ile ilişkisi olan kişiler (eski çalışanlar vb.) koruma-yaşatma sürecine dahil edilerek katılımcı bir süreç izlenmelidir.
- Endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesi durumunda sürdürülebilirlik ilkesine uygun yapılmalıdır.
- Yapılar çevresiyle birlikte değerlendirilip, işlevlendirildikten sonra da bulunduğu yerden, bağlamından ayrı tasarlanmamalıdır.
- Kent merkezlerinde yer alan endüstri mirası yapıları dönüşüme uğradıklarında çevreleriyle birlikte değer kazanmaktadır. Bu değerler doğru yönetilmeli, tarihsel bağlamından koparılmamalıdır.
- Parçalı koruma yaklaşımı yerine bütüncül koruma yaklaşımı benimsenmelidir.

Tescillenen anıtlara/yapılara/yapı gruplarına müdahale yapılırken;

- Endüstri mirasının özgün nitelikleri, bütünlüğü bozulmadan her türlü ayrıntının yerinde korunmasına dikkat edilmelidir.
- Yapının eski işlevine ait teknik donanımlar korunmalı ve sergilenmelidir. Böylece endüstri mirası yapılarının kentsel hafızadaki yeri unutturulmayarak miras niteliğinin sürdürülebilirliği sağlanabilmektedir.
- Bütünlüğü bozulmuş, tahribata uğramış endüstri miras alanlarında yeni işlev verilerek korunması söz konusu ise; ilave modern yapı ekleriyle kente entegrasyonu sağlanabilir.
- Endüstri Mirasını koruma ve yeniden işlevlendirme çalışmaları detaylı analizler ve incelemeler sonucunda sürekli kontrol edilerek uygulanması gerekmektedir.
- Yapıların miras niteliğine zarar verecek her türlü işleminden kaçınılması gerekmektedir.
- Bakım ve onarım çalışmaları sırasında kullanılan yapı malzemeler dönemsel yanlısamalar yaratmayacak şekilde her ölçekte ayırt edilebilir olması gerekmektedir. Bağlam karmaşası yaratacak malzemelerin kullanımına dikkat edilmelidir.

Bu çalışma ile Endüstri mirası yapılarının /yapı gruplarının ortak parametreler ışığında yeniden değerlendirilmesiyle birlikte 2863 sayılı kültür varlıkları koruma mevzuatı ilişkilendirilerek fabrika yapıları üzerinden bir örnek çalışma gerçekleştirilmiştir. İşlevini zaman içerisinde kaybetmiş Endüstri Mirası yapıları kentin endüstriyel bir dönemine şahitlik etmiş ve döneminin önemli niteliklerini yansıtan ve bize kente etkilerinden ötürü önemli bilgiler sunan miras değeri taşıyan yapılardır ve belirlenen parametreler doğrultusunda yasal mevzuatla desteklenerek korunmaları uygun işlevle yeniden kullanımları sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- [1] L. Benevolo, *Modern Mimarlığın Tarihi: Sanayi Devrimi*, İstanbul, Türkiye: Çevre Yayınları, 1981.
- [2] O. Yenal, *İktisat Siyaseti Üzerinde İncelemeler*, İstanbul, Türkiye: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999.
- [3] D. Nart, "İstanbul'da Endüstri Yapılarında Gerçekleşen Dönüşümlerin Mekânsal Açısından İrdelenmesi," Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2015.
- [4] A. H. Öter, "Kullanımdışı Kalmış Binaların Dönüştürülmesi Sorununa İlişkin Bir Deneme," Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 1996.
- [5] D. Tekeli ve S. Sisa, "Sanayi Yapıları Üzerine," *Mimarlık Dergisi*, sayı 6, ss. 61-79, 1970.
- [6] Z. Ahunbay, "İstanbul'daki Endüstri Mirası için Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri," *İTÜ Dergisi/a- Mimarlık, Planlama ve Tasarım*, cilt 5, sayı 2, ss. 125-136, 2006.
- [7] Ş. Pamuk, *100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları, 1997.
- [8] Z. Toprak, *Osmanlı Devleti ve Sanayileşme Sorunu Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları, cilt 5, ss. 1341, 1985.
- [9] M. Bozdemir, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Endüstriyel Mirasımız*, İstanbul, Türkiye: İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Tarih Yayınları, 2011.

- [10] E. Clark, *Osmanlı Sanayi Devrimi, Osmanlılar ve Batı Teknolojisi, Yeni Araştırmalar, Yeni Görüşler, (Ed: E.İhsanoğlu)*, İstanbul, Türkiye: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1992.
- [11] Ö. Küçükerman, *Geleneksel Türk Dericilik Sanayi ve Beykoz Fabrikası: Boğaziçi'nde Başlatılan Sanayi*, İstanbul, Türkiye: Sümerbank Genel Müdürlüğü Yayını, 1988.
- [12] M. Doğan, "Geçmişten Günümüze İstanbul'da Sanayileşme Süreci ve Son 10," *Marmara Coğrafya Dergisi*, sayı 27, ss. 511- 550, Ocak 2013.
- [13] G. Ökçün, *Osmanlı Sanayii: 1913.1915 Yılları Sanayi İstatistiki*, Ankara, Türkiye: Hil Yayınevi, 1997.
- [14] M. Saner, "Endüstri Mirası: Kavramlar, Kurumlar ve Türkiye'deki Yaklaşımlar," *Planlama Dergisi*, sayı 52, s.53-66, Ocak-Haziran 2012.
- [15] A. Kılınç, "Zonguldak'taki Endüstri Mirasının Değerlendirilmesi," Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Ankara, Türkiye, 2009.
- [16] M. Cengizkan, "Endüstri Arkeolojisinde Mimarlığın Yeri: Sanayinin Terk Ettiği Alanlarda Yeniden Mimari," *Mimarlık Dergisi*, sayı 308, 2002.
- [17] A. Kılınç ve E. Madran, *Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar Endüstri Mirası*, Ankara, Türkiye: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, ss. 146-149, 2008.
- [18] Z. Ahunbay, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, İstanbul, Türkiye: Yem Yayınları, 1996.
- [19] "About ICOMOS," ICOMOS. icomos.org. (Erişim:Eylül 2022)
- [20] "Avrupa'daki Endüstriyel, Teknik ve İnşaat Mühendisliği Mirasının Korunması ve Muhafazası Hakkındaki Tavsiye Kararı," Kültürel Mirasın Dostları Derneği. www.

kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Avrupa-Endustriyel-Miras-Koruma-90-20-COE%2C-1990.pdf (Erişim: Aralık 2022).

- [21] “Dublin Principles,” TICCIH. ticcih.org/about/about-ticcih/dublin-principles/. (Erişim:şubat 2023)
- [22] “Taipei Declaration for Asian Industrial Heritage,” TICCIH. www.ticcih.org/about/charter/taipei-declaration-for-asian-industrial-heritage/. (Erişim:şubat 2023)
- [23] "Uluslararası Endüstriyel Mirasın Korunması Komitesi," TICCIH. www.ticcih.org/. (Erişim: Ağustos 2022).
- [24] "About ERIH," ERIH. www.erih.net. (Erişim: Ağustos 2022).
- [25] Y. Salman, "Modern Mimarlık Ürünlerinin Korunması Amaçlı Yeni Örgüt : docomomo tr," *Mimarlık Dergisi*, sayı 307, ss. 12-13, 2002.
- [26] "E-FAITH," Industrial Heritage. www.industrialheritage.eu/about/what-is-E-FAITH (Erişim: 2022 Ağustos).
- [27] "The Industrial and Technical Heritage in the Northern States of Europe, Situation of the Technical and Industrial Built Heritage in Europe, Architectural Heritage Report and Studies," Strasburg, 1985.
- [28] E. Madran ve N. Özgönül, *International Documents Regarding the Preservation of Cultural and Natural Heritage*, Ankara,Türkiye: MF Yayınları, 1999, ss. 375-379.
- [29] G. Köksal, "İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Yeniden Kullanım Önerileri,"Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi ,İstanbul,Türkiye, 2005.

- [30] "UNESCO World Heritage List," UNESCO. unesco.org/en/list/. (Erişim: Ağustos 2022).
- [31] Z. Ahunbay, "20. Yüzyılın Mimari ve Endüstri Mirasının Korunması Sempozyumu," *Mimarlık Dergisi*, Sayı. 308, ss. 42-43, Aralık 2002.
- [32] Z. Ahunbay, "Turkey, Heritage at Risk, ICOMOS World Report 2001/2002 on Monuments and Sites in Danger," ICOMOS. icomos.org/en/what-we-do/risk-preparedness/heritage-at-risk-reports/116-english-categories/resources/publications/211-icomos-world-report-2001-2002-on-monuments-and-sites-in-danger (Erişim:Nisan 2022)
- [33] ICOMOS Develops the Montreal Plan for 20th Century Heritage, cilt 12, Paris: ICOMOS News, 2002, ss. 10-12.
- [34] B. Feilden, *Conservation of Historic Buildings*, London,England: Elsevier, 2003.
- [35] A. Riegl, *Modern Anıt Kültü*, İstanbul,Türkiye: Daimon Yayınları, 2015.
- [36] "ICOMOS& World Heritage," ICOMOS. [www. icomos.org/en/icomos-and-world-heritage/the-world-heritage-convention-3](https://www.icomos.org/en/icomos-and-world-heritage/the-world-heritage-convention-3) .(Erişim: Aralık 2022)
- [37] "ICOMOS and World Heritage List,"ICOMOS. icomos.org/en/icomos-and-world-heritage. (Erişim, Aralık 2022).
- [38] "UNESCO World Heritage Convention,"UNESCO. unesco.org/en/criteria. (Erişim: Mart 2023).
- [39] M. Blockley, *A Case Study of Ironbridge Gorge, Managing Historic Sites and Buildings:Reconciling Presentation and Preservation*, New York, 1999, ss. 142-152.

- [40] S. Ç. Sert, "Bir Fikir Mirası Olarak Atatürk Orman Çiftliği'nin Somut ve Somut Olmayan Değerleri," *Ankara Araştırmaları Dergisi*, cilt 5, sayı 2, 2017, ss. 225-256.
- [41] E. Küreli, "Ankara Endüstri Mirasının (1925-1963) Belgelendirilmesi, Haritalandırılması ve Ön Değerlendirilmesi," Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye, 2013.
- [42] "Atatürk Orman Çiftliği Müze ve Sergi Salonu," Atatürk Orman Çiftliği. www.aoc.gov.tr/Portal/Geziyerlerimiz/ataturk-orman-ciftligi-muze-ve-sergi-salonu/37. (Erişim: Ocak 2023).
-
- [43] F. Doğruel ve S. Doğruel, *Osmanlı'dan Günümüze Tekel*, İstanbul, Türkiye: Tarih Vakfı Yayınları, 2000.
- [44] M. Alper, *Dünü ve Bugünü ile Cibali Tütün Fabrikası, Dünü ve Bugünü ile Haliç Sempozyum Bildirileri*, İstanbul, 2004.
- [45] Ş. Ş. Şimşek, "Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası Gezi Rehberi," Panorama Khas. www.academia.edu/8558231/_Cibali_T%C3%BCt%C3%BCn_ve_Sigara_Fabrikası%4%B1_Gezi_Rehberi_Panorama_Khas_Bahar_2014_62_65. (Erişim: Mart 2023).
- [46] "Endüstri Tarihimizin Önemli Yapısı: Cibali Tütün Fabrikası," Yolda Olmak. <https://yoldaolmak.com/cibali-tutun-fabrikasi.html>. (Erişim: Şubat 2023)
- [47] "Kadir Has Üniversitesi Merkez Kampüsü," Kadir Has Vakfı. kadirhasvakfi.org/kadir-has-universitesi-merkez-kampusu/. (Erişim: Şubat 2023).
- [48] G. Tanyeli ve D. İkiz, "İstanbul'da Bir Endüstriyel Miras Örneği: Bomonti Bira Fabrikası," *TÜBA-KED*, 2009.

- [49] A. F. Başman, "Tarihi Liman Alanlarında Endüstriyel Mirasın Korunması: Haydarpaşa Gar ve Liman Çevresi Örneği," Yüksek Lisans Tezi , Fen Bilimleri Enstitüsü ,Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul,Türkiye, 2009.
- [50] A.Sevim, "Fabrika'dan Ada'ya: Bomonti,"Arkitera. www.arkitera.com/gorus/fabrikadan-adaya-bomonti/. (Erişim: Aralık 2022).
- [51] "Bomontiada Ortak Alanlar,"Arkiv arkiv.com.tr/proje/bomonti-fabrikasi-ortak-alanlari/5808. (Erişim: Aralık 2022).
- [52] M. Y. Erler ve K. Edinsel, "Samsun'da Tütün Üretimi (1788-1919)," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt 4, sayı 18, ss. 230-247, 2011.
- [53] A. Makal, "Türkiye'de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği," *Çalışma ve Toplum Dergisi*, sayı 2 ss. 13-36, 2010.
- [54] F. Us, "Bir 19. Yüzyıl Endüstri Mirasının Yeniden Kullanımı: "Samsun Tekel Tütün Fabrikası'nın Bulvar Samsun Projesi'ne Dönüşümü," *Mimarlık Dergisi*. www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=391&RecID=3402. (Erişim: Aralık 2022).
- [55] M. Yaman ve N. Ertürk Keskin, *Türkiye'de Tütün: Reji'den TEKEL'e TEKEL'den Bugüne*, Ankara, Türkiye: NotaBene Yayınevi, 2013.
- [56] A. Küçüközdemir Aydın, "Bursa Merinos İplik ve Dokuma Fabrikası'nın Yeniden İşlevlendirilmesinin Uygulama ve Kullanımına Yönelik Değerlendirilmesi," Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gebze Teknik Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye, 2016.
- [57] N. Özdemir Bircan ve D. Dalkılıç, *Merinos Fabrikası 80 Yaşında*, Bursa, Türkiye: Bursa Kültür A.Ş, 2018.

- [58] H. Kertlez Yanıkkaya, "Endüstri Mirasının Yeniden İşlevlendirilmesi Bursa Merinos Enerji Müzesi Örneği," Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Başkent Üniversitesi, Ankara,Türkiye, 2022.
- [59] "Merinos Enerji Müzesi," Bursa Müze. bursamuze.com/merinos-enerji-muzesi-505/. (Erişim: Aralık 2022).
- [60] "Merinos Tekstil Sanayi Müzesi," Bursa Müze. <https://www.bursamuze.com/merinos-tekstil-sanayi-muzesi-501/>. (Erişim: Aralık 2022).
- [61] N. Yıldırım, "Endüstri Mirası Alanları ve Tarihi Kentsel Peyzaj(Hul) İlişkisi, Bursa Merinos Tekstil Fabrikası ve İzmit Seka Kağıt Fabrikası Örneği," Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul,Türkiye, 2020.
- [62] D. Güzel, "Kentsel Yenileme Bağlamında Endüstri Alanlarının Dönüşümü ve Tarihi Seka Fabrikası Örneği,"Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli,Türkiye, 2010.
- [63] E. K. Taylak, "Kocaeli SEKA 2.ve 5.Kağıt Fabrikaları'nın Koruma,"Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul,Türkiye, 2019.
- [64] N. Konak, "Yeniden İşlevlendirme Kapsamında Bir Endüstriyel Miras Örneği olan Seka Kâğıt Müzesi'nin İç Mekân Analizi,"Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye, 2019.
- [65] "Seka Kağıt Müzesi ve Kocaeli Bilim Merkezi," Arkiv. www.arkiv.com.tr/proje/seka-kagit-muzesi-ve-kocaeli-bilim-merkezi/7372. (Erişim: Temmuz 2022).
- [66] S. Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası*, İstanbul, Türkiye: Metis Yayınları, 2002.

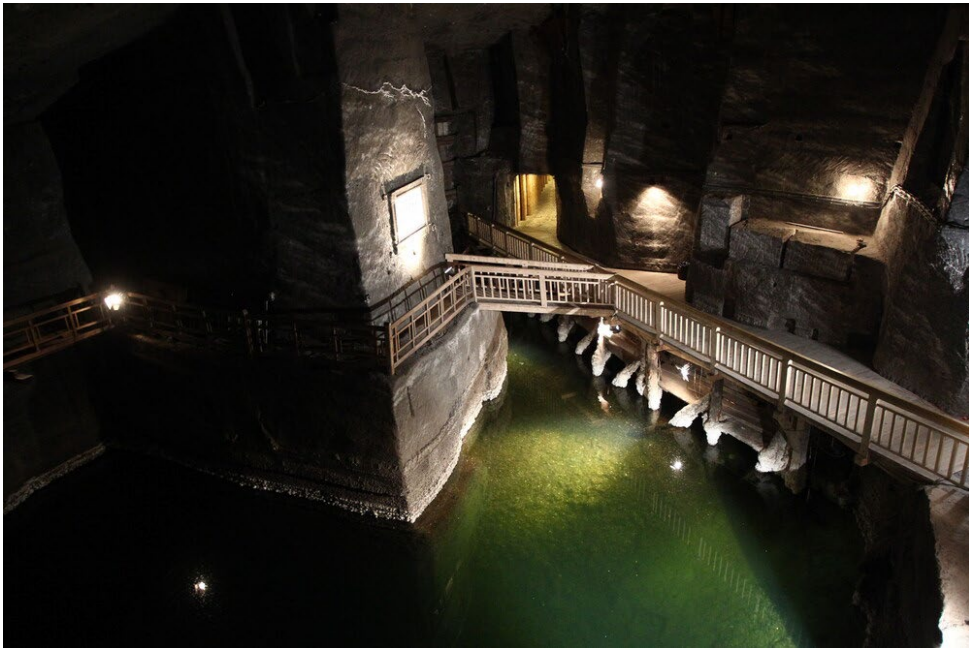
- [67] E. Ö. Oral Aydın ve R. Çömlekçioğlu Kartal, "Kocaeli SEKA 1. Kağıt Fabrikasının Mimari Analizi ve Yeniden Kullanım Önerileri," *TÜBA-KED*, sayı 8, 2010.
- [68] *Sümerbank Yıllığı*, İstanbul, Türkiye: Kulen Basımevi, 1948.
- [69] E. Kayın ve E. Şimşek, "İzmir Havagazı Fabrikası Endüstri Kompleksi Üzerine Yeniden Düşünmek," *Ege Mimarlık*, cilt 3, sayı 70, ss. 14-19, Temmuz 2009.
- [70] E. Şimşek, "Endüstri Yapılarının Kültürel Miras Olarak İrdelenmesi ve Değerlendirilmesi: İzmir Liman Arkası Bölgesi Örneği," Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye, 2006.
- [71] T. Baykara, *İzmir Şehri ve Tarihi*, Manisa, Türkiye: Akademi Kitabevi, 2001.
- [72] "Havagazı Fabrikası" Pinterest. pinterest.com/pin/318559373617438727/. (Erişim: Şubat 2023).
- [73] M. Gürelli, "Tarihi Havagazı Fabrikası-İzmir," Tarih Gezisi. www.tarihgezisi.com/ozel-mekanlar/tarihi-hava-gazi-fabrikasi-izmir/. (Erişim: Şubat 2023).
- [74] Ç. Çetinkaya, "Yeniden İşlevlendirilen Endüstriyel Mekanların Görsel Algı Değerlendirmesi: İzmir Tarihi Havagazı Fabrikası," Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye, 2015.
- [75] "AGÜ Sümer Kampüsü Koruma ve Tescil Durumu" AGÜ. agu.edu.tr/uploads/KORUMA_ALANI/AGÜ%20Sümer%20Kampüsü%20Koruma%20ve%20Tescil%20Durumu.pdf. (Erişim: Şubat 2023)
- [76] Y. Semiz ve G. Toplu, "Cumhuriyet Döneminde Devlet Tarafından Kurulan İlk Sanayi Kuruluşu Sümerbank Bez Fabrikası," *SUTAD*, s. 58, Nisan 2019.

- [77] B. Asiliskender, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Mimaride Modern Kimlik Arayışı Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Örneği," Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye 2002.
- [78] "Abdullah Gül Cumhurbaşkanlığı Müzesi ve Kütüphanesi," Arkiv. www.arkiv.com.tr/proje/abdullah-gul-cumhurbaskanligi-muzesi-ve-kutuphanesi1/7334?lang=en. (Erişim: Ocak 2023).
- [79] N. Baturayoğlu Yöney ve B. Asiliskender, The Technology of an Early Reinforced Concrete Structure in Turkey: The Great Storehouse of the Kayseri Sümerbank Textile Factory (1932-1935), Italy: Proceedings of the La Vie dei Mercanti XIII. International Forum: Heritage and Tecnology, Mind-Knowledge-Experience, 2015.
- [80] A. Ercivan, "Gazhanelerin Yeniden İşlevlendirilmesi," Yüksek Lisans Tezi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2004.
- [81] C. Şengüenalp, "Kentsel Çöküntü Alanlarının Sanat Yapıtıyla Dönüşümü: Hasanpaşa Gazhanesi İçin Bir Proje," Yüksek Lisans Tezi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2017.
- [82] "Hasanpaşa Gazhanesi," Müze Gazhane. muzegazhane.istanbul/hasanpasa-gazhanesi/. (Erişim: Şubat 2023).
- [83] "Hasanpaşa Gazhanesi Restorasyon, Peyzaj Tasarımı ve Yeniden İşlevlendirme Projesi," Arkitera. <https://www.arkitera.com/proje/hasanpasa-gazhanesi-restorasyon-peyzaj-tasarimi-ve-yeniden-islevlendirme-projesi/>. (Erişim: Şubat 2023).
- [84] G. Tanyeli ve D. Aslan, "Kadıköy Hasanpaşa Gazhanesi," *Arredamento Mimarlık*, cilt 133, sayı 9, ss.105-115, 2001.

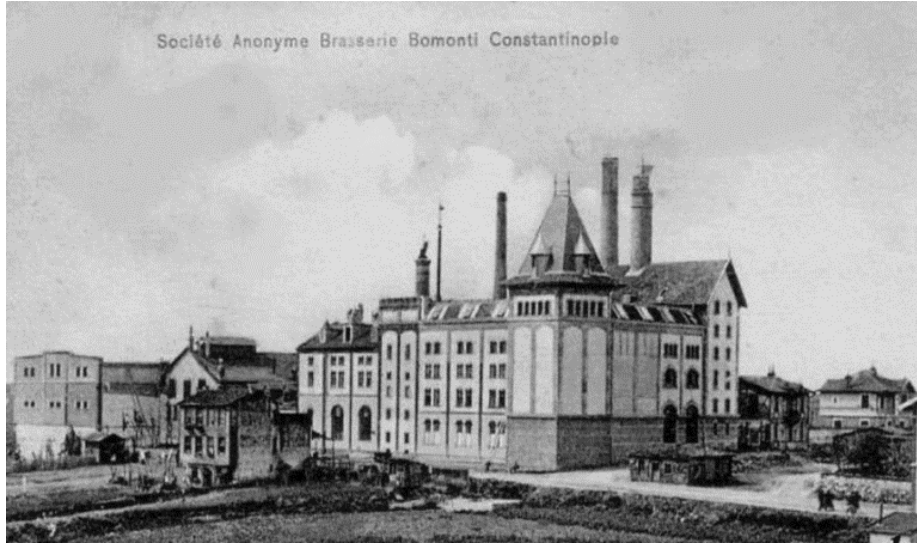
- [85] M. Mazak, *İstanbul gazhaneleri: Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul, Türkiye: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2015.
- [86] "Silahtarğa Elektrik Santrali," Kağıthane Belediyesi. www.kagithane.istanbul/kagithane_hakkinda/detail/Silahtaraga-Elektrik-Santrali/592/5760/0. (Erişim: Ocak 2023)..
- [87] M. Doğan, "Endüstriyel bir miras: Silahtarğa Elektrik Santrali - ÇSM," Arkitekt. gzt.com/arkitekt/endustriyel-bir-miras-silahtaraga-elektrik-santrali--csm-3579238 (Erişim: Ocak 2023).
- [88] "Santralistanbul," Arkitektuel. arkitektuel.com/santralistanbul/. (Erişim: Ocak 2023).
- [89] "Enerji Müzesi," Santral İstanbul. santralistanbul.org/tr/enerji-muzesi/. (Erişim: Şubat 2023).
- [90] S. Alkan, *Osmanlı'nın İstanbul Projeleri*, İstanbul, Türkiye: A Z Kitap, 2014.
- [91] J.-F. Pérouse, "Düzenlemeden önce Silahtarğa Elektrik Santrali," Salt Araştırma. archives.saltresearch.org/handle/123456789/7877 (Erişim: Ocak 2023).
- [94] N. Sağlam, "Bir Semte Adını Veren Bomonti Bira Fabrikası," *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt1, sayı 1, ss. 26-56, Aralık 2017.
- [95] "Ara Güler Müzesi Bomontiada," Arkiv. arkiv.com.tr/proje/ara-guler-muzesi-bomontiada/10428. (Erişim: Mart 2023)

EKLER

EK-1: Wieliczka (Polonya) Tuz Madeni Ocakları [93]

EK-2: Bomonti Bira Fabrikası Görseller [94] , [50]

EK-3: Bomonti Ada Eğlence ve Kültür Merkezi Görseller [51] , [95]

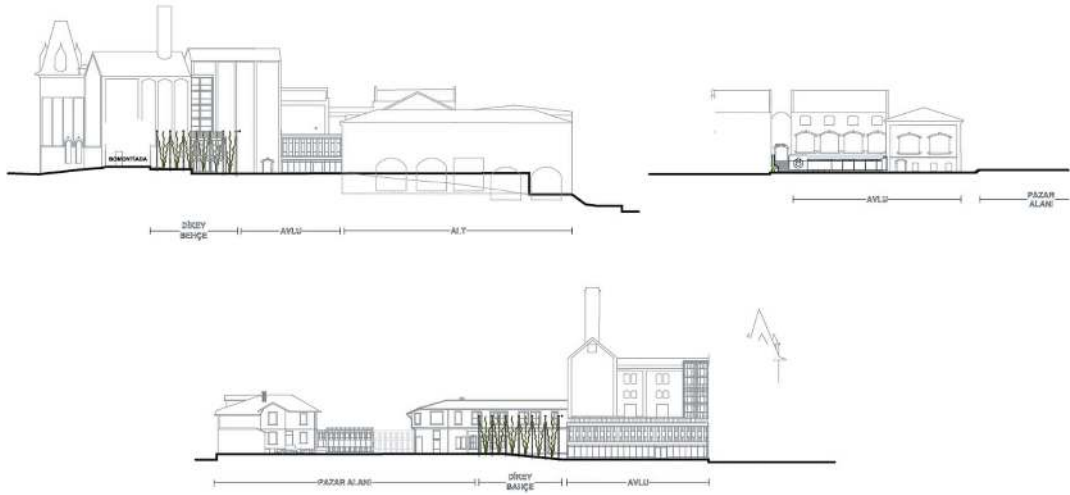

EK-4: Bomonti Ada Çizimleri [95]

EK-5: Bulvar Samsun Alışveriş Merkezi Fotoğraflar [54]

EK-6: Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası Tescil Fişi, Bursa Büyükşehir Belediyesi Arşivi

T. C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
BURSA KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KURULU
K A R A R

Toplantı Tarihi ve No. : 14.7.1991/113

Toplantı Yeri

Karar Tarihi ve No. : 14.7.1991/1871

BURSA

Bursa İli, Osmangazi İlçesi, 294 pafta, Eski 1092-1093-1200-1206, Yeni 2063 ada, 42 parseldeki Sümerbank Merinos Yünlü Sanayi Dokuma Fabrikası, 260 pafta, 978 ada, 1 parseldeki İpekiş Dokuma Fabrikası ve 294 pafta, 1446 ada, 101 parselde bulunan TEK İdari Binasının tesciline ilişkin Müdürlüğümüzün 18.12.1990 günlü raporu okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Bursa İl Merkezinde Cumhuriyet Döneminin ilk sanayi yapılarından biri olma özelliğine sahip yapılardan;

a) Bursa, Osmangazi İlçesi, 294 pafta, Eski 1092-1093-1200-1206, Yeni 2063 ada, 42 parselde bulunan Cumhuriyet Döneminin çeşitli evrelerinde yapılan ek tesisleriyle büyüyen, bugün büyük bir alan içinde yoğun yeşil dokuyla bütünleşen Sümerbank Merinos Yünlü Sanayi Dokuma Fabrikasının,

b) Bursa, Osmangazi İlçesi, 260 pafta, 978 ada, 1 parselde bulunan ön bahçesindeki yoğun yeşil dokusu ve bahçe peyzajıyla bütünleştirilerek tarihsel kimliği korunmuş İpekiş Mensucat TAŞ idari binasının,

c) Bursa, Osmangazi İlçesi, 294 pafta, 1446 ada, 101 parselde bulunan TEK İdari Binasının (Eski Elektrik Enerji Santral Binası)

Yukarıda tanımları yapılan yapıların 2863 değişik 3386 sayılı yasalar ve ilgili yönetmelikte belirlenen korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı özelliklerini taşımaları nedeniyle tescil edilmelerine,

Kararımızın a) ve b) maddelerinde belirtilen Sümerbank Merinos Yünlü Sanayi Dokuma Fabrikası ile İpekiş Mensucat Dokuma Fabrikasının tescil edilen parsellerinde mevcut yeşil dokusunun bozulmamasına özen gösterilmesi bu alanlar içinde ileriye dönük yapılabilecek her türlü uygulama ve planlama için Kurulumuzun bilgisine başvurularak gerekli izin alınmadan herhangi bir uygulamaya geçilmemesine karar verildi.

**EK 7: Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası Ayrı olarak Tescilini Gösteren Belge,
Bursa Büyükşehir Belediyesi Arşivi**

**T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu**

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 11.03.2005 / 19
Karar Tarihi ve No : 11.03.2005 / 424

Toplantı Yeri
BURSA

Bursa İli, Osmangazi İlçesi, Bursa Koruma Kurulu'nun 14.07.1991 gün ve 1871 sayılı kararıyla 378 A envanter numarasıyla tescil edilen Yeni 3542 ada, 1 parsel (Eski : 294 pafta, 2063 ada, 42 parsel)'deki Sümerbank Merinos Yünlü Sanayi Dokuma Fabrikasına yönelik Kurulumuzun 06.11.2004 gün ve 238 sayılı kararı doğrultusunda hazırlanan vaziyet planı, bilgi kitapçığı, ağaç tespit paftası, avan proje ve alana ilişkin belgelerin gönderildiği Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığı Projeler Daire Başkanlığı Etüt proje Şube Müdürlüğü'nün 30.12.2004 gün ve P-053-09-1258 / 21621 sayılı yazısı ve ekleri ile Kurulumuz Müdürlüğü Uzmanlarınca hazırlanan 11.03.2005 gün ve 823 sayılı rapor okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşme sonunda,

Bursa İli, Osmangazi İlçesi, Bursa Koruma Kurulu'nun 14.07.1991 gün ve 1871 sayılı kararıyla 378 A envanter numarasıyla tescil edilen Sümerbank Merinos Yünlü Sanayi Dokuma Fabrikasının bulunduğu yeni 3542 ada, 1 parsel (Eski : 294 pafta, 2063 ada, 42 parsel)'de bulunan ve Kurulumuz Müdürlüğü Uzmanlarınca hazırlanan 11.03.2005 gün ve 823 sayılı rapor eki yapı listesinde numaralandırılan 55 adet yapıdan;

Cumhuriyet Döneminin ilk sanayi yapılarından olan Sümerbank Merinos Yünlü Sanayi Dokuma Fabrikasının gelecek kuşaklara da şimgesel olarak aktarılması ilkesinden hareket edilerek ilk yapım tarihi olan 1938 yılında inşa edilen 3 numaralı Müdüriyet, 4 numaralı İplik İşletmesi, 5 numaralı Laboratuvar, 37 numaralı Puantörlük, 40, 41, 42, 43 numaralı Tabldot, Misafirhane, Revir, Tüketim Kooperatifi yapılarının, 49 numaralı Su Kulesinin,

1944 yılında inşa edilen 46 numaralı Müdür Evinin ve 1955 yılında inşa edilen 15 numaralı Su Soğutma Kulesinin kütle olarak tescil kayıtlarının devamına ve korunmasına,

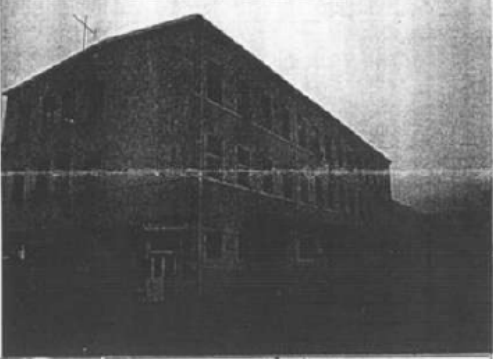
Hazırlanan avan projenin söz konusu tescilli yapıları esas alacak şekilde yeniden düzenlenerek değerlendirilmek üzere Kurulumuza getirilmesine, bu çerçevede tescilli yapıların rölevellerinin hazırlanmasına, fonksiyonlarıyla ilgili önerilerin getirilmesine,

1938 yılında inşa edilmiş olup alanla özdeş durumda olan 13 ve 14 numaralı Türbin ve Kazan Dairesinin de düzenleme projesinde korunmasının tavsiye edilmesine, diğer yapıların alan içinde bütünlüğünün sağlanması açısından kaldırılabilceğine karar verildi.

EK-8: Bursa Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası Anıt Fişi, Bursa Büyükşehir Belediyesi

Arşivi

AVRUPA KONSEYİ		DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARIN KORUMA ENKAVTERİ		T.C. KKE		ANIT		ENVANTER NO 378-A	
TÜRKİYE		ESKİ ESERLER VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ						SARITTA NO: 28 N-IIIB	
İL: Bursa	İLÇE: Osmangazi	MARALIE KÖYÜ VETA MEYDANI		Etilbank		KORUMA SINIRLARI:		ANTİKALAN: 1 2 3 ÇEVRESEL: 1 2 3 Çevre Akademi	
KORAK NO: 1092-1093-1094-1095-1096	KAYIT NO: 1092-1093-1094-1095-1096	KADASTRO: 1092-1093-1094-1095-1096		Etilbank		KORUMA SINIRLARI:		ANTİKALAN: 1 2 3 ÇEVRESEL: 1 2 3 Çevre Akademi	
AD: Merinos fabrikası	VAPURAN: T.C. Hükümeti	YAPAN: T.C. Hükümeti		KİTAP: 1092-1093-1094-1095-1096		KORUMA SINIRLARI:		ANTİKALAN: 1 2 3 ÇEVRESEL: 1 2 3 Çevre Akademi	
GENEL TANIM: Atatürk'ün direktörlerle ile yapısına karar verilen ve Atatürk tarafından açıldığı yapılan bu yapı Cumhuriyet döneminin ilk büyük kapasiteli yapıdır.									
KORUMA DURUMU: ☒ İYİ ☐ ORTA ☐ Kötü ☐ TADİVCİ YAKI ☒ DİŞ YAKI ☒ ÜST YAKI ☒ İÇ YAKI ☐ A. KURULUŞ ELEMANLARI: ☐ A. KURULUŞ: ☐ A. YER: ☐ B. YER: ☐ C. YER: ☐ D. YER: ☐ E. YER: ☐ F. YER: ☐ G. YER: ☐ H. YER: ☐ I. YER: ☐ J. YER: ☐ K. YER: ☐ L. YER: ☐ M. YER: ☐ N. YER: ☐ O. YER: ☐ P. YER: ☐ Q. YER: ☐ R. YER: ☐ S. YER: ☐ T. YER: ☐ U. YER: ☐ V. YER: ☐ W. YER: ☐ X. YER: ☐ Y. YER: ☐ Z. YER: ☐ AA. YER: ☐ AB. YER: ☐ AC. YER: ☐ AD. YER: ☐ AE. YER: ☐ AF. YER: ☐ AG. YER: ☐ AH. YER: ☐ AI. YER: ☐ AJ. YER: ☐ AK. YER: ☐ AL. YER: ☐ AM. YER: ☐ AN. YER: ☐ AO. YER: ☐ AP. YER: ☐ AQ. YER: ☐ AR. YER: ☐ AS. YER: ☐ AT. YER: ☐ AU. YER: ☐ AV. YER: ☐ AW. YER: ☐ AX. YER: ☐ AY. YER: ☐ AZ. YER: ☐ BA. YER: ☐ BB. YER: ☐ BC. YER: ☐ BD. YER: ☐ BE. YER: ☐ BF. YER: ☐ BG. YER: ☐ BH. YER: ☐ BI. YER: ☐ BJ. YER: ☐ BK. YER: ☐ BL. YER: ☐ BM. YER: ☐ BN. YER: ☐ BO. YER: ☐ BP. YER: ☐ BQ. YER: ☐ BR. YER: ☐ BS. YER: ☐ BT. YER: ☐ BU. YER: ☐ BV. YER: ☐ BW. YER: ☐ BX. YER: ☐ BY. YER: ☐ BZ. YER: ☐ CA. YER: ☐ CB. YER: ☐ CC. YER: ☐ CD. YER: ☐ CE. YER: ☐ CF. YER: ☐ CG. YER: ☐ CH. YER: ☐ CI. YER: ☐ CJ. YER: ☐ CK. YER: ☐ CL. YER: ☐ CM. YER: ☐ CN. YER: ☐ CO. YER: ☐ CP. YER: ☐ CQ. YER: ☐ CR. YER: ☐ CS. YER: ☐ CT. YER: ☐ CU. YER: ☐ CV. YER: ☐ CW. YER: ☐ CX. YER: ☐ CY. YER: ☐ CZ. YER: ☐ DA. YER: ☐ DB. YER: ☐ DC. YER: ☐ DD. YER: ☐ DE. YER: ☐ DF. YER: ☐ DG. YER: ☐ DH. YER: ☐ DI. YER: ☐ DJ. YER: ☐ DK. YER: ☐ DL. YER: ☐ DM. YER: ☐ DN. YER: ☐ DO. YER: ☐ DP. YER: ☐ DQ. YER: ☐ DR. YER: ☐ DS. YER: ☐ DT. YER: ☐ DU. YER: ☐ DV. YER: ☐ DW. YER: ☐ DX. YER: ☐ DY. YER: ☐ DZ. YER: ☐ EA. YER: ☐ EB. YER: ☐ EC. YER: ☐ ED. YER: ☐ EE. YER: ☐ EF. YER: ☐ EG. YER: ☐ EH. YER: ☐ EI. YER: ☐ EJ. YER: ☐ EK. YER: ☐ EL. YER: ☐ EM. YER: ☐ EN. YER: ☐ EO. YER: ☐ EP. YER: ☐ EQ. YER: ☐ ER. YER: ☐ ES. YER: ☐ ET. YER: ☐ EU. YER: ☐ EV. YER: ☐ EW. YER: ☐ EX. YER: ☐ EY. YER: ☐ EZ. YER: ☐ FA. YER: ☐ FB. YER: ☐ FC. YER: ☐ FD. YER: ☐ FE. YER: ☐ FF. YER: ☐ FG. YER: ☐ FH. YER: ☐ FI. YER: ☐ FJ. YER: ☐ FK. YER: ☐ FL. YER: ☐ FM. YER: ☐ FN. YER: ☐ FO. YER: ☐ FP. YER: ☐ FQ. YER: ☐ FR. YER: ☐ FS. YER: ☐ FT. YER: ☐ FU. YER: ☐ FV. YER: ☐ FW. YER: ☐ FX. YER: ☐ FY. YER: ☐ FZ. YER: ☐ GA. YER: ☐ GB. YER: ☐ GC. YER: ☐ GD. YER: ☐ GE. YER: ☐ GF. YER: ☐ GG. YER: ☐ GH. YER: ☐ GI. YER: ☐ GJ. YER: ☐ GK. YER: ☐ GL. YER: ☐ GM. YER: ☐ GN. YER: ☐ GO. YER: ☐ GP. YER: ☐ GQ. YER: ☐ GR. YER: ☐ GS. YER: ☐ GT. YER: ☐ GU. YER: ☐ GV. YER: ☐ GW. YER: ☐ GX. YER: ☐ GY. YER: ☐ GZ. YER: ☐ HA. YER: ☐ HB. YER: ☐ HC. YER: ☐ HD. YER: ☐ HE. YER: ☐ HF. YER: ☐ HG. YER: ☐ HH. YER: ☐ HI. YER: ☐ HJ. YER: ☐ HK. YER: ☐ HL. YER: ☐ HM. YER: ☐ HN. YER: ☐ HO. YER: ☐ HP. YER: ☐ HQ. YER: ☐ HR. YER: ☐ HS. YER: ☐ HT. YER: ☐ HU. YER: ☐ HV. YER: ☐ HW. YER: ☐ HX. YER: ☐ HY. YER: ☐ HZ. YER: ☐ IA. YER: ☐ IB. YER: ☐ IC. YER: ☐ ID. YER: ☐ IE. YER: ☐ IF. YER: ☐ IG. YER: ☐ IH. YER: ☐ II. YER: ☐ IJ. YER: ☐ IK. YER: ☐ IL. YER: ☐ IM. YER: ☐ IN. YER: ☐ IO. YER: ☐ IP. YER: ☐ IQ. YER: ☐ IR. YER: ☐ IS. YER: ☐ IT. YER: ☐ IU. YER: ☐ IV. YER: ☐ IW. YER: ☐ IX. YER: ☐ IY. YER: ☐ IZ. YER: ☐ JA. YER: ☐ JB. YER: ☐ JC. YER: ☐ JD. YER: ☐ JE. YER: ☐ JF. YER: ☐ JG. YER: ☐ JH. YER: ☐ JI. YER: ☐ JJ. YER: ☐ JK. YER: ☐ JL. YER: ☐ JM. YER: ☐ JN. YER: ☐ JO. YER: ☐ JP. YER: ☐ JQ. YER: ☐ JR. YER: ☐ JS. YER: ☐ JT. YER: ☐ JU. YER: ☐ JV. YER: ☐ JW. YER: ☐ JX. YER: ☐ JY. YER: ☐ JZ. YER: ☐ KA. YER: ☐ KB. YER: ☐ KC. YER: ☐ KD. YER: ☐ KE. YER: ☐ KF. YER: ☐ KG. YER: ☐ KH. YER: ☐ KI. YER: ☐ KJ. YER: ☐ KK. YER: ☐ KL. YER: ☐ KM. YER: ☐ KN. YER: ☐ KO. YER: ☐ KP. YER: ☐ KQ. YER: ☐ KR. YER: ☐ KS. YER: ☐ KT. YER: ☐ KU. YER: ☐ KV. YER: ☐ KW. YER: ☐ KX. YER: ☐ KY. YER: ☐ KZ. YER: ☐ LA. YER: ☐ LB. YER: ☐ LC. YER: ☐ LD. YER: ☐ LE. YER: ☐ LF. YER: ☐ LG. YER: ☐ LH. YER: ☐ LI. YER: ☐ LJ. YER: ☐ LK. YER: ☐ LL. YER: ☐ LM. YER: ☐ LN. YER: ☐ LO. YER: ☐ LP. YER: ☐ LQ. YER: ☐ LR. YER: ☐ LS. YER: ☐ LT. YER: ☐ LU. YER: ☐ LV. YER: ☐ LW. YER: ☐ LX. YER: ☐ LY. YER: ☐ LZ. YER: ☐ MA. YER: ☐ MB. YER: ☐ MC. YER: ☐ MD. YER: ☐ ME. YER: ☐ MF. YER: ☐ MG. YER: ☐ MH. YER: ☐ MI. YER: ☐ MJ. YER: ☐ MK. YER: ☐ ML. YER: ☐ MM. YER: ☐ MN. YER: ☐ MO. YER: ☐ MP. YER: ☐ MQ. YER: ☐ MR. YER: ☐ MS. YER: ☐ MT. YER: ☐ MU. YER: ☐ MV. YER: ☐ MW. YER: ☐ MX. YER: ☐ MY. YER: ☐ MZ. YER: ☐ NA. YER: ☐ NB. YER: ☐ NC. YER: ☐ ND. YER: ☐ NE. YER: ☐ NF. YER: ☐ NG. YER: ☐ NH. YER: ☐ NI. YER: ☐ NJ. YER: ☐ NK. YER: ☐ NL. YER: ☐ NM. YER: ☐ NN. YER: ☐ NO. YER: ☐ NP. YER: ☐ NQ. YER: ☐ NR. YER: ☐ NS. YER: ☐ NT. YER: ☐ NU. YER: ☐ NV. YER: ☐ NW. YER: ☐ NX. YER: ☐ NY. YER: ☐ NZ. YER: ☐ OA. YER: ☐ OB. YER: ☐ OC. YER: ☐ OD. YER: ☐ OE. YER: ☐ OF. YER: ☐ OG. YER: ☐ OH. YER: ☐ OI. YER: ☐ OJ. YER: ☐ OK. YER: ☐ OL. YER: ☐ OM. YER: ☐ ON. YER: ☐ OO. YER: ☐ OP. YER: ☐ OQ. YER: ☐ OR. YER: ☐ OS. YER: ☐ OT. YER: ☐ OU. YER: ☐ OV. YER: ☐ OW. YER: ☐ OX. YER: ☐ OY. YER: ☐ OZ. YER: ☐ PA. YER: ☐ PB. YER: ☐ PC. YER: ☐ PD. YER: ☐ PE. YER: ☐ PF. YER: ☐ PG. YER: ☐ PH. YER: ☐ PI. YER: ☐ PJ. YER: ☐ PK. YER: ☐ PL. YER: ☐ PM. YER: ☐ PN. YER: ☐ PO. YER: ☐ PP. YER: ☐ PQ. YER: ☐ PR. YER: ☐ PS. YER: ☐ PT. YER: ☐ PU. YER: ☐ PV. YER: ☐ PW. YER: ☐ PX. YER: ☐ PY. YER: ☐ PZ. YER: ☐ QA. YER: ☐ QB. YER: ☐ QC. YER: ☐ QD. YER: ☐ QE. YER: ☐ QF. YER: ☐ QG. YER: ☐ QH. YER: ☐ QI. YER: ☐ QJ. YER: ☐ QK. YER: ☐ QL. YER: ☐ QM. YER: ☐ QN. YER: ☐ QO. YER: ☐ QP. YER: ☐ QQ. YER: ☐ QR. YER: ☐ QS. YER: ☐ QT. YER: ☐ QU. YER: ☐ QV. YER: ☐ QW. YER: ☐ QX. YER: ☐ QY. YER: ☐ QZ. YER: ☐ RA. YER: ☐ RB. YER: ☐ RC. YER: ☐ RD. YER: ☐ RE. YER: ☐ RF. YER: ☐ RG. YER: ☐ RH. YER: ☐ RI. YER: ☐ RJ. YER: ☐ RK. YER: ☐ RL. YER: ☐ RM. YER: ☐ RN. YER: ☐ RO. YER: ☐ RP. YER: ☐ RQ. YER: ☐ RR. YER: ☐ RS. YER: ☐ RT. YER: ☐ RU. YER: ☐ RV. YER: ☐ RW. YER: ☐ RX. YER: ☐ RY. YER: ☐ RZ. YER: ☐ SA. YER: ☐ SB. YER: ☐ SC. YER: ☐ SD. YER: ☐ SE. YER: ☐ SF. YER: ☐ SG. YER: ☐ SH. YER: ☐ SI. YER: ☐ SJ. YER: ☐ SK. YER: ☐ SL. YER: ☐ SM. YER: ☐ SN. YER: ☐ SO. YER: ☐ SP. YER: ☐ SQ. YER: ☐ SR. YER: ☐ SS. YER: ☐ ST. YER: ☐ SU. YER: ☐ SV. YER: ☐ SW. YER: ☐ SX. YER: ☐ SY. YER: ☐ SZ. YER: ☐ TA. YER: ☐ TB. YER: ☐ TC. YER: ☐ TD. YER: ☐ TE. YER: ☐ TF. YER: ☐ TG. YER: ☐ TH. YER: ☐ TI. YER: ☐ TJ. YER: ☐ TK. YER: ☐ TL. YER: ☐ TM. YER: ☐ TN. YER: ☐ TO. YER: ☐ TP. YER: ☐ TQ. YER: ☐ TR. YER: ☐ TS. YER: ☐ TT. YER: ☐ TU. YER: ☐ TV. YER: ☐ TW. YER: ☐ TX. YER: ☐ TY. YER: ☐ TZ. YER: ☐ UA. YER: ☐ UB. YER: ☐ UC. YER: ☐ UD. YER: ☐ UE. YER: ☐ UF. YER: ☐ UG. YER: ☐ UH. YER: ☐ UI. YER: ☐ UJ. YER: ☐ UK. YER: ☐ UL. YER: ☐ UM. YER: ☐ UN. YER: ☐ UO. YER: ☐ UP. YER: ☐ UQ. YER: ☐ UR. YER: ☐ US. YER: ☐ UT. YER: ☐ UY. YER: ☐ UZ. YER: ☐ VA. YER: ☐ VB. YER: ☐ VC. YER: ☐ VD. YER: ☐ VE. YER: ☐ VF. YER: ☐ VG. YER: ☐ VH. YER: ☐ VI. YER: ☐ VJ. YER: ☐ VK. YER: ☐ VL. YER: ☐ VM. YER: ☐ VN. YER: ☐ VO. YER: ☐ VP. YER: ☐ VQ. YER: ☐ VR. YER: ☐ VS. YER: ☐ VT. YER: ☐ VU. YER: ☐ VV. YER: ☐ VW. YER: ☐ VX. YER: ☐ VY. YER: ☐ VZ. YER: ☐ WA. YER: ☐ WB. YER: ☐ WC. YER: ☐ WD. YER: ☐ WE. YER: ☐ WF. YER: ☐ WG. YER: ☐ WH. YER: ☐ WI. YER: ☐ WJ. YER: ☐ WK. YER: ☐ WL. YER: ☐ WM. YER: ☐ WN. YER: ☐ WO. YER: ☐ WP. YER: ☐ WQ. YER: ☐ WR. YER: ☐ WS. YER: ☐ WT. YER: ☐ WY. YER: ☐ WZ. YER: ☐ XA. YER: ☐ XB. YER: ☐ XC. YER: ☐ XD. YER: ☐ XE. YER: ☐ XF. YER: ☐ XG. YER: ☐ XH. YER: ☐ XI. YER: ☐ XJ. YER: ☐ XK. YER: ☐ XL. YER: ☐ XM. YER: ☐ XN. YER: ☐ XO. YER: ☐ XP. YER: ☐ XQ. YER: ☐ XR. YER: ☐ XS. YER: ☐ XT. YER: ☐ XU. YER: ☐ XV. YER: ☐ XW. YER: ☐ XX. YER: ☐ XY. YER: ☐ XZ. YER: ☐ YA. YER: ☐ YB. YER: ☐ YC. YER: ☐ YD. YER: ☐ YE. YER: ☐ YF. YER: ☐ YG. YER: ☐ YH. YER: ☐ YI. YER: ☐ YJ. YER: ☐ YK. YER: ☐ YL. YER: ☐ YM. YER: ☐ YN. YER: ☐ YO. YER: ☐ YP. YER: ☐ YQ. YER: ☐ YR. YER: ☐ YS. YER: ☐ YT. YER: ☐ YU. YER: ☐ YV. YER: ☐ YW. YER: ☐ YX. YER: ☐ YY. YER: ☐ YZ. YER: ☐ ZA. YER: ☐ ZB. YER: ☐ ZC. YER: ☐ ZD. YER: ☐ ZE. YER: ☐ ZF. YER: ☐ ZG. YER: ☐ ZH. YER: ☐ ZI. YER: ☐ ZJ. YER: ☐ ZK. YER: ☐ ZL. YER: ☐ ZM. YER: ☐ ZN. YER: ☐ ZO. YER: ☐ ZP. YER: ☐ ZQ. YER: ☐ ZR. YER: ☐ ZS. YER: ☐ ZT. YER: ☐ ZY. YER: ☐ ZZ. YER: ☐									

KORUNMUŞ NERİSİ:		Sümerbank Merinos Fabrikası		KORUNMUŞ NERİSİ: OSMANLI PERİSİNE KURULUŞ:		Sümerbank Merinos Fabrikası	
YAPILAN ONARIMLAR:							
Dış cephe de basit onarımlar dışında başka onarım yapılmamış. ancak günün gelişen teknolojisi gereği gerekli tadilat ve onarımları iç kısımda yapılmıştır.							
AYRINTILI TANIM:				TEKNİK			
Döneminin mimari üslubunu bütünüyle taşıyan ve taşıyıcı elemanlarının betonarme olarak edilmiş olan bu yapı yüksek irtifalı ve geniş bir yayılma alanına sahiptir.				BU			
				ELEKTRİK			
				ISITMA			
				Korunmuş			
ORJİNAL KULLANIMI:				Merinos Dokuma fabrikası			
BÜYÜK KULLANIMI:				Merinos Dokuma Fabrikası			
ÖZEL KULLANIMI:				Merinos Dokuma Fabrikası			
TAYIN KURUMU:				EKLER:			
				RAPOR			
				FOTOĞRAF			
				BÜYÜK PROJESİ			
				RESTORASYON PROJESİ			
				KARŞI			
				KURUM			
				KİTAP			

EK-9: Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası Tescil Fişi, KKVKBK Arşivi

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI**
Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Kurulu

KARAR

Toplantı No. ve Tarihi : 303 – 12.12.2003
Karar No. ve Tarihi : 3484- 12.12.2003

Toplantı Yeri
KAYSERİ

Kayseri İli, Kocasinan İlçesi, Sümer Mahallesi'nde ve sit alanı sınırları dışında bulunan, mülkiyeti maliye hazinesine ait, tapunun 286-302-355-358 pafta, 1591 ada, 1872-1892 parsellerinde kayıtlı Sümerbank Dokuma Fabrikası'na ait yapıların tescil edilmesi isteminin Kurulumuzda değerlendirilmesi ilişkin DO.CO.MO.MO. Türkiye Çalışma Grubu'nun 01.12.2003 tarihli başvurusu okundu, raportörün açıklamaları dinlendi, dosyasındaki bilgi ve belgeler incelendi, yapılan görüşme sonunda;

Kayseri İli, Kocasinan İlçesi, Sümer Mahallesi'nde ve sit alanı sınırları dışında bulunan, mülkiyeti maliye hazinesine ait, tapunun 286-302-355-358 pafta, 1591 ada, 1878-1892 parsellerinde kayıtlı Sümerbank Dokuma Fabrikası'na ait yapıların 2863 sayılı yasa kapsamına giren özellikler taşıdığından kültür varlığı olarak tescil edilmesine karar verildi.

**EK-10: Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası Binalarının Ayrı olarak Tescilini Gösteren
Belge, KKVKBK Arşivi**

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu**

KARAR

Toplantı no ve tarih : 101 - 30.05.2008
Karar no ve tarih : 1123 - 30.05.2008

Toplantı Yeri
KAYSERİ

Kayseri İli, Kocasinan İlçesinde, sit dışında bulunan, tapunun 354-302 pafta, 1591 ada, 1878 parsel ile 302-358 pafta, 1591 ada, 1893 parsellerinde bulunan, mülkiyeti hazineye ait olup 20.03.2001 gün, 10295 sayılı yazı ile Erciyes Üniversitesi Rektörlüğüne tahsis edilmiş olan, Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.12.2003 gün, 3484 sayılı kararıyla korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli Sümerbank Dokuma Fabrikası ile Tip I, Tip IA ve TipII lojmanlarının koruma alanında çevre düzenlemesi yapılmasına yönelik Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Fen İşleri Daire Başkanlığı'nın 15.04.2008 gün, 1262 sayılı, 07.05.2008 gün, 1585 sayılı yazıları ve Mehmet N. Livtopuz'un 28.05.2008 günlü başvurusu, 1878 parselde yer alan giriş kapısı ve sosyal birimleri, müdüriyet binası, memur lokali ve yemekhanesi, işçi yemekhanesi ve malzeme deposu, bakım ve döküm atölyesi, elektrik santrali ve binalarının tesciline yönelik DOCOMOMO Türkiye Ulusal Çalışma Grubunun 09.05.2008 günlü başvurusu ile Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanlarının 29.05.2008 günlü raporu okundu, dosyasındaki bilgi ve belgeler incelendi, yapılan görüşme sonunda;

Kayseri İli, Kocasinan İlçesinde, sit dışında bulunan, tapunun 354-302 pafta, 1591 ada, 1878 parselde yer alan, 1935 yılında fabrika kompleksi içinde bütün olarak planlanıp inşa edilen giriş kapısı ve sosyal birimleri, müdüriyet binası, memur lokali ve yemekhanesi, işçi yemekhanesi ve malzeme deposu, bakım ve döküm atölyesi, elektrik ve buhar santrali binalarının korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tesciline, hazırlanan tescil fişlerinin uygun olduğuna, hazırlanan çevre düzenleme projesinin üzerinde yapılan düzeltmelerle uygun olduğuna, memur lokali olarak bilinen yapının yeniden kullanımına yönelik hazırlanan projenin de Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 05.11.1999 gün, 660 sayılı ilke kararında belirtilen rölöve restorasyon projesi hazırlama esasları doğrultusunda hazırlanarak Kurulumuza sunulmasına, uygulamaların 5226 sayılı yasa ile değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası uyarınca Koruma Uygulama Bürosu uzmanları denetiminde ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 22.03.2001 gün, 680 sayılı ilke kararı uyarınca da proje müellifinin sorumluluğunda yapılmasına, uygulama sonrasında Kurulumuza bilgi verilmesine karar verildi.

EK-11: Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası Yerleşkesi Anıt Fişi KKVKBK Arşivi

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ		ANIT		ENVANTER NO:
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
İL: KAYSERİ	İLÇESİ: KOCASINAN	MAHALLE / MEVKİ:			HARİTA NO:
SOKAK VE KAPI NO:	PAFTA: 356-382	ADA: 1591	PARSEL: 1848	KORUMA DERECEBİ:	
ADİ: SÜMERBANK BEZ FABRİKASI	YAPTIRAN: NAFİA VEKALETİ	YAPIM TARİHİ: 1935	ÜSLUP: MODERN MİMARİ		
	YAPAN:	KITABE:	VAKFIYE:		
GENEL TANIM: İŞLETME BİNALARİ, MÜDÜRLÜK, GİRİŞ KAPISI (EK HİZMET BİNALARİ İLE), ELEKTRİK SANTRALİ, SOSYAL HİZMET BİNALARINDAN OLUŞMAKTADIR					
KORUNMUŞLUK DURUMU:	TAŞIYICI YAPI DURUMU: SAĞLAM	CEPHE DURUMU: SIVA PROBLEMLERİ	ÖRTÜ DURUMU:	İÇ YAPI DURUMU:	BEZEME DURUMU: RUTUBET DURUMU:
VAZİYET PLANI			FOTOĞRAF		
					
GÖZLEMLER: 1999 YILINDA ERCTYES ÜNİVERSİTESİNE DEVREDİLMİŞTİR. DEVİR DIŞINDA KALAN FUTBOL STADI, YIKILMIŞTIR. YÜZME HAVUZU VE ÇEVRESİ					

EK-12: Kayseri Sümerbank Bez Fabrikasının Abdullah Gül Üniversitesine Devrini

Gösteren

Belge,

KKVKBK

Arsivi

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu

KARAR

Toplantı No. ve Tarihi : 102 - 26.03.2015
Karar No. ve Tarihi : 1481 - 26.03.2015

Toplantı Yeri
KAYSERİ

Kayseri ili, Kocasinan ilçesi, Sümer Mahallesinde, sit dışında yer alan, tapunun 1591 ada, 1878 ve 1981 numaralı parsellerde kayıtlı, mülkiyeti Maliye hazinesine ait olup Maliye Bakanlığı, Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nün 20.04.2012 gün, 11619 sayılı yazısı ile "üniversite hizmetlerinde kullanılmak amacıyla" Abdullah Gül Üniversitesi Rektörlüğüne tahsis edilmiş olan, muhtelif kararlarla binaları tescil edilmiş ve koruma alanı belirlenmiş olan Sümerbank Dokuma Fabrikası kampüsü içerisinde 1878 parselde bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli ve yapı grubu 1.Gup olarak belirlenmiş olan Giriş Kapısı ve Sosyal Birimler çevresinde yer alan ağaçlardan bir bölümünün (50 adet) kaldırılmasına yönelik Abdullah Gül Üniversitesi, Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı'nın 29.01.2015 gün, 111 sayılı yazısı, 13.03.2015 gün, 306 sayılı yazısı ve eki Peyzaj Değerlendirme Raporu ve Giriş Kapısı-Sosyal Birimlerin restorasyon projelerinin uygun görüldüğü 15.08.2014 gün, 1199 sayılı kararımız ile konuya ilişkin Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü raportörlerinin 24.03.2015 gün, 258 sayılı raporu okundu raportörün açıklamaları dinlendi, dosyasındaki bilgi ve belgeler incelendi, yapılan görüşme sonucunda;

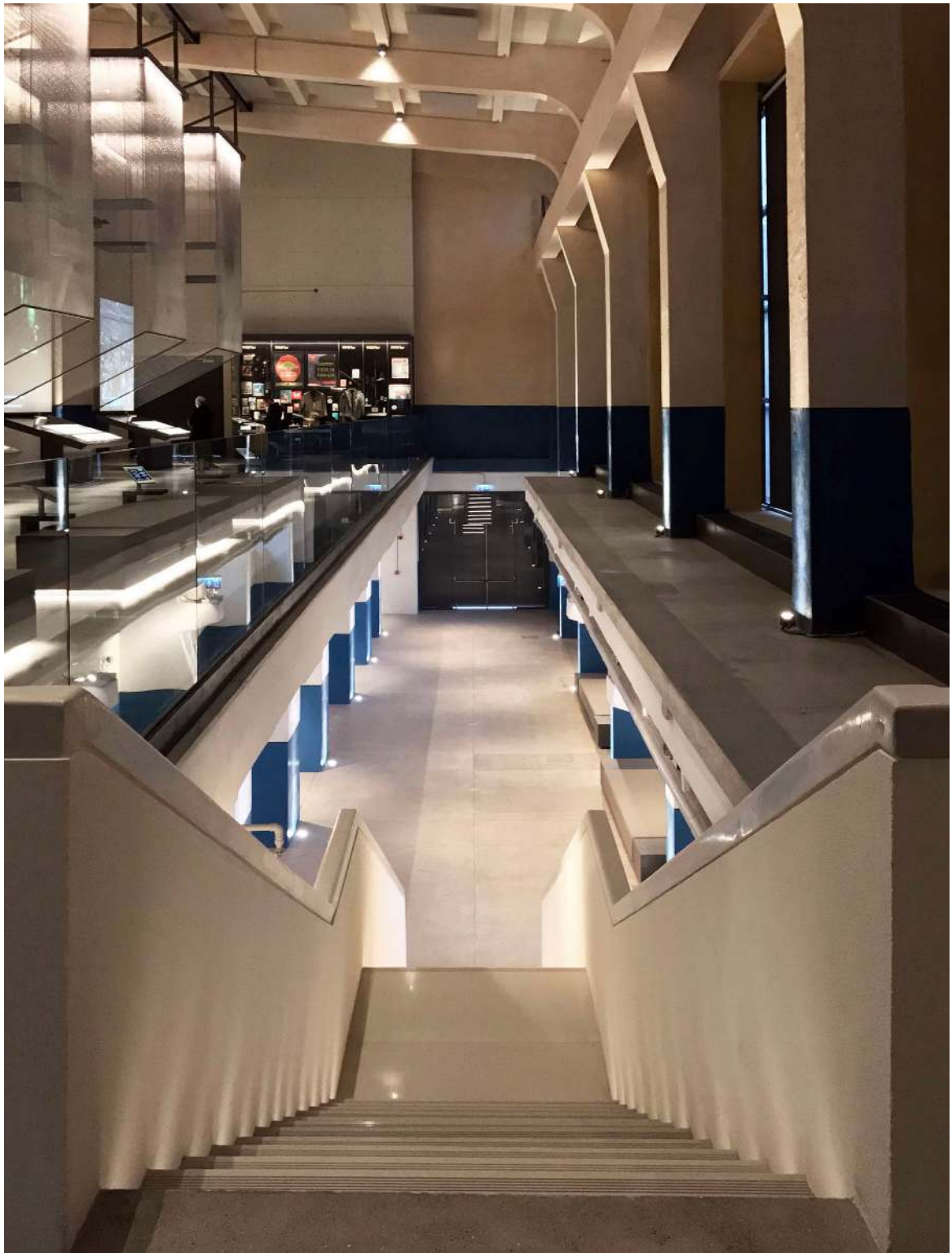
Kayseri ili, Kocasinan ilçesi, Sümer Mahallesinde, sit dışında yer alan, tapunun 1591 ada, 1878 ve 1981 numaralı parsellerde kayıtlı, mülkiyeti Maliye hazinesine ait olup Maliye Bakanlığı, Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nün 20.04.2012 gün, 11619 sayılı yazısı ile "üniversite hizmetlerinde kullanılmak amacıyla" Abdullah Gül Üniversitesi Rektörlüğüne tahsis edilmiş olan, muhtelif kararlarla binaları tescil edilmiş ve koruma alanı belirlenmiş olan Sümerbank Dokuma Fabrikası kampüsü içerisinde 1878 parselde bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli ve yapı grubu 1.Gup olarak belirlenmiş olan Giriş Kapısı ve Sosyal Birimler çevresinde yer alan ağaçlardan 15.08.2014 gün, 1199 sayılı kararımızla projesi onaylanan çağdaş ek olarak tasarlanan yapıların altında kalan kararımız eki çizimlerde işaretli 7 adetinin Belediyesi denetiminde ve Abdullah Gül Üniversitesi sorumluluğunda kaldırılmasında sakınca olmadığına, mevcut ağaçların durumuna yönelik sunulan çizimlerde eksik ve hatalar olması nedeniyle kaldırılması istenen diğer ağaçların (43 adet) mevcut durumu yansıtır çizimler ve alanda yapılacak düzenlemelere ve uygulamalara (bitki kesimi, bakımı vb.) yönelik ayrıntılı çevre düzenleme projesinin Kurulumuza sunulmasından sonra değerlendirilebileceğine karar verildi.

ASLI GÜNDÜR

EK-13: Kayseri Abdullah Gül Üniversitesi Fotoğraflar [78]

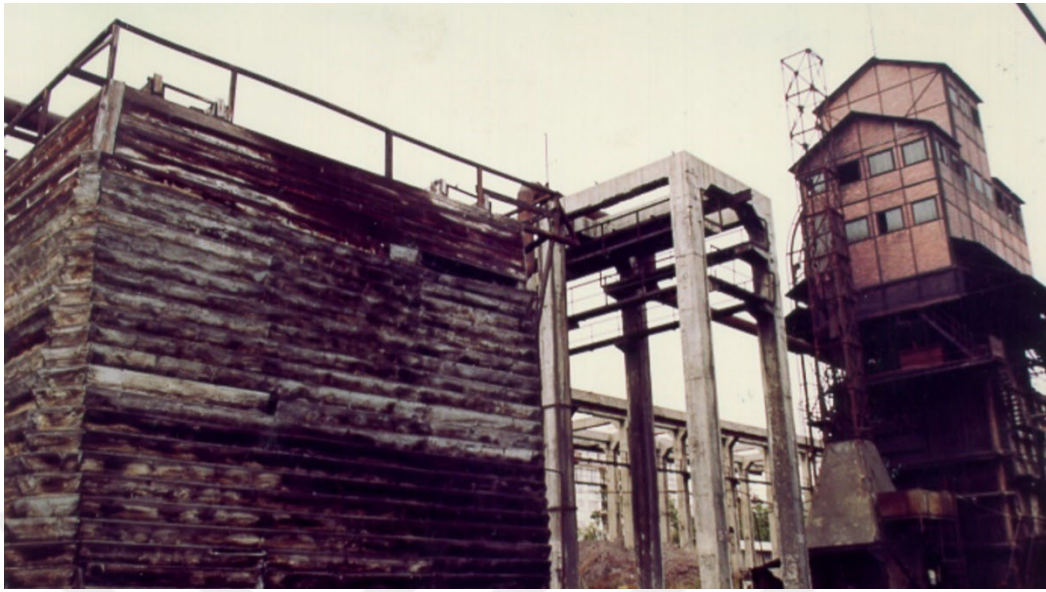

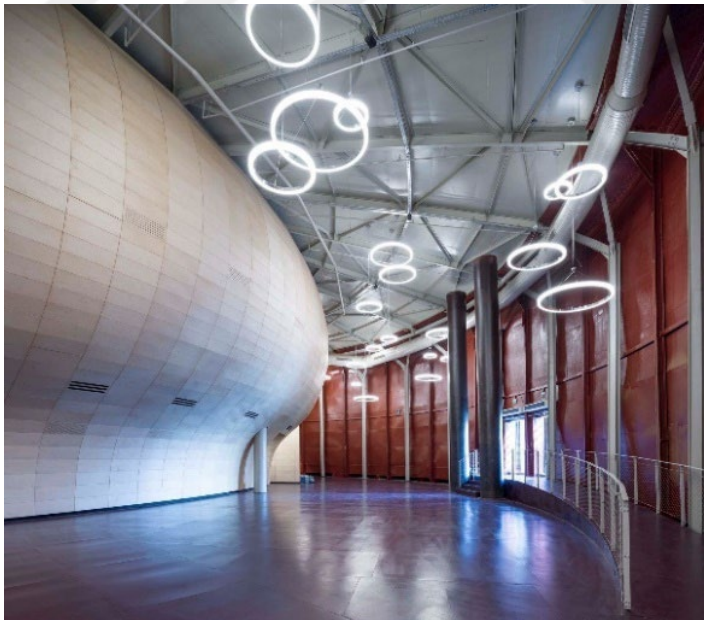

EK-14: Hasanpaşa Gazhanesi Restorasyon Öncesi ve Sonrası Fotoğrafları [82], [83]

EK-15: Santral İstanbul İç Mekân Fotoğrafları [87]

